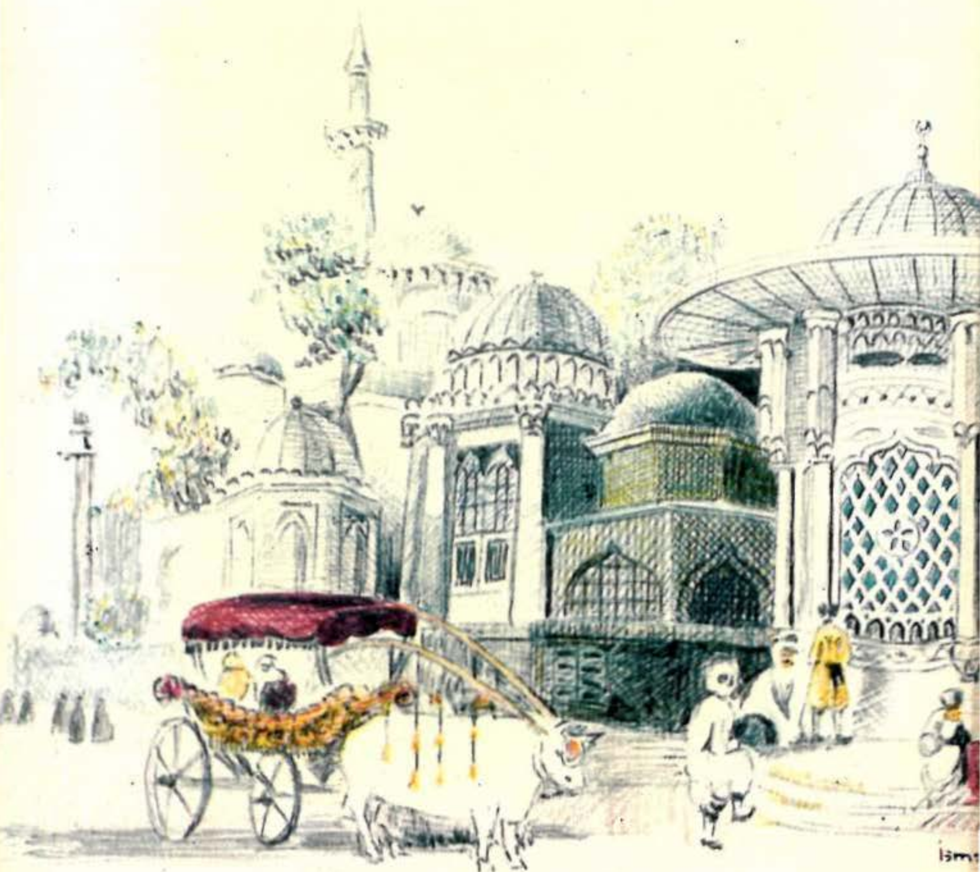
TÜRKİYE'NİN DÖRT YILI

1552 – 1556

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman
1001 TEMEL ESER

MANUEL SERRANO Y. SANZ'ın
yayınladığı el yazmasından

Çeviren :
A. KURUTLUOĞLU

TÜRKİYE'NİN DÖRT YILI
1552 -1556

Tercüman gazetesinde hazırlanan
bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş.
ofset tesislerinde basılmıştır

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Kanuni devrinde İstanbul'daki Türk hayatını anlatan bu eser, ismi bilinmeyen bir İspanyol tarafından 1557'de yazılarak İspanya Kralı İkinci Filip'e takdim edilmiştir... Yazarın takdim için yazdığı önsözden anlaşıldığına göre, eserin başlıca gayesi o tarihlerde Avrupa'nın en kuvvetli hükümdarlarından biri olan İkinci Filip'e İspanya'nın ve bütün Avrupa'nın en büyük hasmı olan Türkler hakkında bilgi vermektir. Yazar bu bilgileri üç kişi arasında sualli cevaplı bir konuşma halinde vermektedir. Konuşmacılar dan biri Türkler elinde esir olarak İstanbul'da birkaç yıl yaşamış bir gemici, diğer ikisi ise ondan Türk hayatı hakkında bilgi alan arkadaşlarıdır. Pek muhtemeldir ki, yazar bu bilgileri tek bir şahıstan değil, fakat İstanbul'da esir kaldıktan sonra İspanya'ya dönebilen birçok kimselerden toplamıştır.

Eserin gayesi sadece Türk hayatı hakkında bir tasvir vermek de değildir Birçok müşahedeler tenkidci bir düşünce ile takdim edilmekte, hıristiyan dünyasına öğüt olacak mahiyette fikirler de verilmektedir. O çağların Avrupa'sında beğenilmeyen birçok noktaları düzeltmek maksadıyla seyahat eserleri yazmak ve yabancı ülkelerden ör nekler vermek âdeti vardı. Fakat elimizdeki eser onlardan birçok bakımlardan farklıdır. Yorumlarda bazan hatâ bulunsa bile, anlatılanların büyük çoğunluğu müşahedeye dayanmaktadır, hattâ yazar, birçoklarının yaptığı gibi, sırf kendi fikirlerine destek vermek üzere hayatî vakıalar anlatmak yerine, Türkiye hakkında bu türlü hayatî bilgilerin çoğunu düzeltmeye çalışmaktadır.

Yazarın naklettiği müşahedeler şimdiye kadar bilinenlere bir yenilik katmıyor, fakat devletimizin en kudretli

çağında ciddî bir Avrupalı'nın, bir İspanyol'un bize ve kendi memleketine nasıl bir gözle baktığım gösterdiği için çok faydalıdır. Maamafih, yazarın Türkiye'ye hasım gözüyle bakması onu bazan aleyhte konuşmaya da zorlamaktadır.

Bizim verdiğimiz metin, Manuel Serrano Y. Sanz tarafından 1905'de neşredilen el yazması nüshadan yapılmış seçmelerdir. Bu şekilde bir seçme de 1964 tarihinde merhum Fuad Carım tarafından (Fransızcadan) çevrilerek neşredilmişti. Bazı tâbirlerin Türkçe karşılıklarını bulmak bakımından Fuad Carım'ın bu tercümesinden zaman zaman biz de faydalandık.

PEDRO — 4 Ağustos 1552 günü, İmparatorun donanmasıyla Cenova'dan Napoli'ye giderken, Ponza Adaları yakınında bizi bekleyen Türk Donanmasının hücumuna uğradık. Donanmamıza Prens Doria komuta ediyordu. Sinan Paşanın komutasındaki Türk Donanması gece vakti peşimize düştü ve denizcilik tarihinin en mükemmel ve en çok tayfalı gemilerinden olan yedi kadırgamızı zaptettiler. Türk donanması 150 gemiden müteşekkildi. İçinde bulunduğum gemiyi esir alan kaptan, Sancaktar Mustafa idi.

JUAN — Sizin donanmada kaç gemi vardı?

PEDRO — Otuzdokuz kadar.

MATA — Sayıca üstün oldukları halde niçin bütün gemileri ele geçirmediler?

PEDRO — Diğerleri kaçtılar. Kaçamayanların kaptanları kürekçileri sıkıştırmaya cesaret edebilseler ve kürekçiler de daha kuvvetle kürek çekebilselerdi, onlar da yakalanmazlardı.

JUAN — Kürekçiler zincirli değil miydiler ki, onları sıkıştırmaya cesaret edemediler?

PEDRO — Evet, zincirliydiler. Ancak esir düşebiliriz diye korktular. Çünkü bunlar ya Türk ya da Mağribî idiler. Gemi zaptedilince bunlar serbest kalacaklar, o zaman da aleyhlerinde konuşurlar diye çekindiler.

MATA — Anlayamadım.

PEDRO — Esir düşenlerden birisi hakkında kürekçiler bir şikâyette bulunurlarsa, bunları şiddetle, hattâ ölümle cezalandırırlar. Bunu, diğer gemi kaptanları duyup ona göre davransınlar, kürekçileri dövmesinler diye yaparlar. Esir düştüğüm gün, iki kişiyi buna benzer bir sebepten cezalandırdılar. Birisinin bilek, burun ve kulaklarını kestiler, diğerini kazığa çaktılar. Bir de «Eden Bulur» diye boynuna levha astılar.

JUAN — Kazığa çakmak nedir?

PEDRO — Çok korkunç bir ölüm şekli. Cezalıyı ucu sivri bir kazık dikip üzerine oturtuyorlar. Bazen bunun ucu adamın ağzından çıkıyor. Bu vaziyette iki, üç gün yaşayanlar var.

JUAN — Hiç bu kadar katı yüreklilik duymadım. Ya kulağı burnu kesilen ne oldu?

PEDRO — Hıristiyan kaptanlara ders olsun diye serbest bıraktılar. Adama Prens Doria dört Eskudo aylık bağlamış.

MATA — Siz dövüşerek mi teslim oldunuz?

PEDRO — Hayır. Çünkü bir kadırgamıza karşı altı kadırgaları vardı. Önce dövüşmeye karar verdik ama bir borda ateşine tutulunca vazgeçip teslim olduk. Rampacılar gemiye çıkıp herkesi çırılçıplak soydular. Fakat benimkilere dokunmadılar. Belki de üstümdekileri değersiz buldular veya uğraşmaya lüzum hissetmediler. Çünkü yattığım kamarada çok değerli eşyalar vardı. Beni küreğe vermesinler diye. Müslüman olmuş yaşlı bir esirin tavsiyesi ile hekim olduğumu söyledim. Cerrah olmadığımı söyledim diye az kalsın küreğe konuluyorum. Fakat sözü geçen kaptanlardan Ceneviz dönmesi Durmuş Reis söze karıştı, «İdrar ve nabız he-

kimidir. Bize faydası daha çok olur» dedi. Böylece kurtuldum. İyi kürek çekmeyenleri ziftli bir kamçıyla dövüyorlar. Bu kamçı ile, başka bir sebepten ben de dayak yedim.

JUAN — Ben de o kamçılardan gördüm. Esirlikten kaçıp kurtularak «Santiago»yu ziyaret eden bazı kişiler teşhir ediyorlardı.

PEDRO — Onlara inanmayın. Dediklerimle hiçbir alâkaları yoktur. Komit'lerin ellerinden bırakmadıkları kamçılan ele geçirmeleri imkânsızdır. Cahil halkı kandırıyorlar.

MATA — Herhalde yediğin kamçıların izleri kalmıştır.

PEDRO — Böğürlerime yediklerimin yerleri ara sıra ağrıyor. Diğerlerinin izleri kalmadı. Türk kaptanlarından birinin, mürekkebe batırıp imza yerine kâğıda bastığı yüzüğünü, incelemek için gizlice almıştım. Fakat denize düşürdüm. Görenler, esirlerle meşgul olan Murat Reis'e haber vermişler O da beni yüzüstü yere yatırıp iyice dövdü.

JUAN — Yüzük çok mu değerliydi? Neden gemideki diğer Hıristiyanlar ceza görmemen için aralarında para toplayıp vermediler?

PEDRO — Yüzüğün kıymeti en çok yedi Riyal ederdi. Hıristiyanlar ise her gün dayak yemem için daha fazlasını vermeye razıydılar.

MATA — İyi ama onlar Hıristiyan değil miydiler?

PEDRO — Evet, ama benden hoşlanmıyorlardı. Bana düşmandılar, şeytanı benden üstün tutuyorlardı. Parasız olduğum, kürek çekmediğim, az da olsa saygı gördüğüm için beni sevmezler, kendilerine bir faydam

olmadığını söylerlerdi. Ayrıca ben İspanyol'dum, onlar ise İtalyan'dılar. Çok gururlu olduğumuz için biz İspanyollar hiçbir yerde sevilmiyoruz. Bulunduğumuz her yere ve bu yerlerdeki eşyalara sahip çıkmaya kalkıştığımız, çapulculuk ettiğimiz için bunda hakları da var.

MATA — Kral askerlerini beslemiyor mu ki, hırsızlık ediyorlar?

PEDRO — Durumu iyi biliyorum. Bir misalle anlatayım. Bir bölük üçyüz kişidir ve istihkakı buna göre verilir. Aslında bölük ikiyüz kişiyi geçmediğinden, kumandan istihkakı tam alabilmek için başka bölüklerden adamlarla kadroyu tamamlar. Alınan istihkakın beşte dördünü kendine alıkoyar, bu miktarın küçük bir kısmını kendisine yardım edenlere verir. Bölüğe ise ancak beşte biri kalır. Bu işi kumandandan daha küçük rütbeliler de yaparlar. Bu durumda askere bir şey kalmaz.

JUAN — Generaller bunun önüne geçmiyorlar mı?

PEDRO — Bu durumdan en çok çıkarı olanlar onlardır. Bu yüzden durumu gizlemeye gayret ederler.

MATA — Pekiyi, Kral ne yapıyor?

PEDRO — Durumu bilmiyor ki.

JUAN — Nasıl bilmez?

PEDRO — Kralla konuşan generaller olduğuna ve bunlar da «Askerin istihkakını çalıyorum, beni cezalandırın haşmetmeab» demeyeceklerine göre, nereden bilebilir?

JUAN — Kral Meclisi de bilmiyor mu?

PEDRO — Herhalde haberleri yok ki hiçbir şey yapmıyorlar.

MATA — Bu adamlar düşman karşısında ne yapıyorlar?

PEDRO — Hücumda en arkada, kaçarken de en önde giderler.

JUAN — Eğer hepsi böyle ise durumumuz çok kötü olur.

PEDRO — Harbe gidenlerin hepsi böyle değil Allaha şükür. Kralın uğruna, Tanrı rızası için dövüşenler de var.

Gemide iken elime geçen bir tıb kitabından çok şeyler öğrendim ve bunların dışında hiçbir şeyi uygulamaya kalkışmadım. Önceleri yanımdaki hasta esirleri tedavi ettim ve iyi sonuçlar aldım. Bundan aldığım cesaretle kitabı tamamen ezberledim. Böylece hekimliği üç ayda öğrendim. Bu bilgilerimi rastladığım hekimlere söylediğim zaman benim çok bilgili olduğumu zannediyorlardı.

MATA — Bunu daha çabuk öğrenme imkânı da var.

PEDRO — Nasıl?

MATA — Ne kadar az öğrenirsen o kadar başarılı olursun. Zira hekimlik insanı en kısa yoldan ölüme yollamak değil midir?

JUAN — Münakaşa etmeyelim, dinleyelim.

PEDRO — Bir gün bir Türk hasta getirdiler. Muayene edince «Geceyi çıkaramaz» dedim. Bunun üzerine «Bu hayvan bir şey bilmiyor, berberi çağırın» dediler. Gelen berber evvelâ benim fikrimi sordu. Söyledim ve bilgiçlik göstererek «Nabzı kötü, kımıldayacak hali yok, yüzü sararmış» gibi ukalâlıklar ettim. Buna

karşılık berber «Tanrının izniyle onu iyileştiririm» dedi ve ilâç parası olarak onbeş akçe ile sağ kalırsa beş akçe istedi.

MATA — Beş akçe bir riyal ediyor.

PEDRO — Hepsi bu kadar değil. Berber geminin mutfağında peksimet ve su ile bir bulamaç yapıp üzerine biraz zeytinyağı ve tuz ile yüzük taşı kadar nöbet şekeri de koyarak bunu hastaya zorla yedirdi. Nöbet şekeri için de «Sizden aldığım ve alacağım paradan çok daha pahalıdır bu parça» dedi. Tabii hasta o gece öldü ve denize atıldı. Berber sonradan bana «Türk'ler Hıristiyanlar gibi değildirler, hastalarına hep iyileşeceklerini söyle. Ölürlerse bunu Tanrı'nın istediğini söylerler. Suçu hekime yüklemezler» dedi.

Yolumuza devam ederek Sancta Maura, Lepanto, Patras, Puerto Leone, Negroponto ve Abido ile Sexto arasından Hellesponte'yi geçtik, Gallipol ve Marmara Adasına (1) uğradıktan sonra İstanbul'a geldik. Limanın girişinde büyük, mermer bir aslan heykeli olması sebebiyle Puerto Leone adını alan kent Atina'ya bağlıdır.

JUAN — Herhalde donanma İstanbul'a büyük bir gösteriş ve merasimle girmiştir.

PEDRO — Çok gösterişli olduğu gibi hazindi de. Ulu Türk (2) saraya bağlı bir cihannüma'dan donanma-

(1) Türkçe adları sırasıyla: Ayamavra Adası, İnebahtı, Patras, Pire, Eğriboz, Nâra, Kilidülbahir, Çanakkale Boğazı, Gelibolu, Marmara Adası.

(2) Kanunî Sultan Süleyman.

yı seyretti. Bütün gemiler, kendi bayraklarını çektiler. En üste de Muhammed'in sancağını astılar. Bunların altında ise zaptedilen gemilerin bayrakları, haçları, Meryem Ana'nın tasvirleri ters olarak asılmıştı. Külhanbeyler bunları okladılar. Bazı direklere Ulu Türk'ün sancağını ve bunun altına da İmparator'un ve Prens Doria'nın sancaklarını, yine ters olarak asmışlardı. Yüzelli kadırga ve çektirme ile beraber birkaç Fransız kadırgası ve büyüklü küçüklü üçyüz kadar gemi, hep birden top ateşine başladılar. Her gemi üç defa ateş ediyor ve yeniden toplarını dolduruyordu. Bir saat kadar böyle devam ettikten sonra donanma limana girdi ve kışın demirledikleri tersanede boşaltıldı. Bu iş üç saat sürdü. Ulu Türk esirleri görmek isteyince, ikibin esiri ayaklarından zincire vurdular. Kaptan ve subay olanların boyunlarına demir çember taktılar ve bizden aldıkları boru ve trampetleri çalıp bayrakları sürükleyerek esirlerin hepsini saraya götürdüler. Türkler zurna çalıyorlar ve bizim çalgılarımızla alay ediyorlar. Ulu Türk, esirlerin beşte birini, yani kendi payına düşenleri seçtikten sonra, bütün esirler Galata'daki kulelere gönderildi. Ulu Türk'e ait olanlar onun kulesine, diğerleri de başka kulelere konuldular. Galata'ya vaktiyle Pera denilirmiş ve üçbin evlik bir yermiş. Surları arasında pek çok kule vardı. Sinan Paşa'nın kulesinde yediyüz esir bulunuyordu ve kendisi bizim efendimiz, biz ise onun köleleriydik. Esirleri mesleklerine ve san'atlarına göre ayırıp dışarıda gündelikle çalıştırıyorlar. Aldıkları para ise kendilerini besleyen efendilerine ait. Beni berberlerin arasına yerleştirdiler. Başımızda yaşlı, iyi yürekli, bütün düşüncesi para kazanmak olan bir cerrah vardı. Derken bir salgın has-

talik başladı. Her gün birkaç kişi ölüyordu. Ben de hastalandım ama kurtuldum. Az kalsın beni de öldü diye gömmeye götürüyorlardı.

JUAN — Orada kiliseler var mı? Ölüleri nereye gömüyorlar?

PEDRO — Kilise var tabii, ama ölüleri surların dibindeki hendeklere gömüyorlardı.

JUAN — Bu çok kötü.

PEDRO — Neden kötü olsun? İster hendeğe gömsünler, ister darağacında asılı bıraksınlar, imanın tam olduktan sonra farketmez. Ateşim düştü ama çok bitkindim. Yiyecek alacak param yoktu. Dört aydır sırtımdaki gömleği değiştiremediğimden bitlenmiştim. Bu yüzden uyuyamıyordum.

Esirleri çalıştıranlar başlarında yaşlı bir Hıristiyan esir bulunduruyorlar. Bu adam esirlerin aldıkları paranın ve masraflarının hesabını tutuyor.

JUAN — Kâtiplik yaptırdıklarına göre esirlere güvenleri fazla olmalı.

PEDRO — Bekçilik konusunda Hıristiyanlara, Türklerden fazla emniyetleri var. Ayrıca Hıristiyan esirlere, bizim Müslümanlara yaptığımız gibi davranmazlar. Çok daha insaflı ve insanca tutumları vardır. Meselâ Sinan Paşa veya başkaları, bekçilik eden bu esirlerden yedi - sekiz tanesini seçip bayramlarda serbest bırakırlar. Bunlar azadlı olarak üç yıl daha onlara hizmet etmekle yükümlüdürler. Bu süre sonunda tamamen serbesttirler ve bu süreyi çoğunlukla yine bekçilik yaparak geçirirler. Yüz kişiyi kontrol için yedi - sekiz kişi kâfi gelir. Halbuki bekçiler Türk olsalar, elli kişi bile yetmez.

JUAN — Çok garip.

PEDRO — Bu bekçiler kaçma çare ve hilelerini iyi bilirler. Türkler ise bilmezler. Ayrıca bunlar, yeni bir suç işleyip de tekrar esir düşmekten çok korkarlar. Bütün bu sebeplerden ellerinden geldiği kadar iyi hizmet ederler.

JUAN — Peki, Hıristiyanlara karşı olan davranışları nasıldır?

PEDRO — Türklerden daha kötü ve insafsızdırlar. Esirleri soymak için her şeyi yaparlar.

JUAN — Diğer esirlerle beraber kaçamazlar mı?

PEDRO — İsteseler tabii kaçarlar. Ama kaçıp da serbest kalınca ne yapacaklar?

MATA — Yani bekçiliği, memleketlerine dönmeye tercih ediyorlar.

PEDRO — Şüphesiz. Zira memleketlerine dönünce eski durumlarına düşeceklerdir. Burada ise esirlerin sırtından geçinir, genelevleri, meyhaneleri dolaşırlar.

MATA — İstanbul'da fahişe var mı?

PEDRO — Dünyanın her yerinde vardır.

MATA — Juan De Voto A Dios, bak ne diyor!

JUAN — Sana cevap veriyor.

PEDRO — Evet hem öylesi, hem de başka türlüsü vardır. Neyse, bunları bırakalım da ben size bir arzumu söyleyeyim. Eğer Kral, bekçilik edip de serbest bırakılanların memlekete döndüklerini öğrenirse, hepsinin şişe geçirilip diri diri kızartılmalarını emretmeli. Hiç tahkikat gerekmez. Bu adamlar doğuştan ahlâk sız ve alçak olmasalardı bu işi elde etmek için çabala-

mazlardı. Bu soysuzlar Hıristiyanlara her türlü kötülüğü yapmışlardır. Söylediklerimden fidye almadan bırakılanların hepsi kötüdür mânâsını çıkarmayın, içlerinden birçoğu namuslu Türklerle Anadolu'ya geçip çiftliklerde çalışır, yol parasını kazanınca da memleketlerine dönerler.

Bulunduğum kuledeki hastaların tedavisi ile meşgul oldukça aldığım neticeler daha iyi olmaya, bilgim daha da artmaya başlamıştı. Beni birçok yerlerden istiyorlardı. Kazancımın bir kısmını gardiyanlara vererek dışarı çıkma imkânını buluyordum. Bir gün Durgut Reisin bir adamını tedavi edip aldığım bir eskudo ücret, tam paramın bittiği zamanda beni kurtarmıştı. Bu sırada Sinan Paşa'nın iki yıldır çektiği nefes darlığı, tedavi için çalışan birçok hekimin gayretlerine rağmen, fazlalaşmıştı. Nihayet bana haber gönderdiler. Kendisine bir şurup hazırladım. Nasıl alınacağını sorunca, zehirlenmekten çekindiğini anlayıp önce kendim içtim, sonra da ona içirdim. Memnun oldu ve bana bir avuç akça ile giyecek verilmesini emretti. Bunların arasında bir dolama da vardı. Şurup bitince altı tane ök sürük hapı yaptım. Bunlardan birini yine kendim yut tum. Nihayet ilâçlar iyi geldi ve Paşa'nın nefesi düzel meye başladı.

MATA — Onların da bizim gibi hekimleri var mı?

PEDRO — Hekim de, ispençiyari (1) de vardır ve bunların çoğu Yahudi'dir. Kimliklerini belli etmek için

(1) Eczacı.

kırmızı renkli, kelle şekerine benzeyen takkiyeler giyerler.

MATA — Tahsilli midirler?

PEDRO — Çok az. Bu meslek birçoğuna babalarından miras kalmıştır. Bilgileri birtakım destanlara dayanır. Bu destanlarda «Şu hastalığın ilâcı şudur» diye yazar. Arapça bildikleri halde pek azı İbni Sina'yı okur.

Sinan Paşa çok iyi bir insandır. Diğer hekimleri gücendirmemek için bana, uşağını tedavi ettiğimi söylememi bildirmişti. İri yarı, sıhhatli, yakışıklı ve yiğit bir insandı. Bir seferinde kendisinden iki libre kan almıştım, kendisi de pek memnun kalmıştı. Bunu duyan ve Paşa'yı soyma alışkanlığını edinmiş olan Yahudi hekim, ertesi gün konağa geldi. Bunlar kan almaktan korkarlar. Bana, kan almanın tehlikesini ispat edeceğini söyleyince, adamın bildiği bir şey vardır diye korktum. Bu konuyu hangi lisanda münakaşa edeceğimizi sordum ve Lâtince veya Yunanca'yı teklif ettim. Bunları bilmediğini ve İspanyolca konuşabileceğini söyledi. Bana Paşa'nın hastalığını sorunca, kendisinin daha iyi bileceğini, zira uzun zaman Paşa'yı tedavi ettiğini söyledim. Yanımdaki yaldızlı kitabı gösterdim ve bu kitabı okumuş olman lâzım, aksi halde tam bir hekim olamazsın, İbranice kitaplarda, bunda yazılı olanların dörtte biri bile yoktur, bununla beraber iyi bir hekim, önce kitaba değil kendi bilgisine başvurur dedim. Karşılıklı bildiklerimizi ortaya koyduk. O İbranice kitaplardakini, ben de Alcala'da öğrendiğim şiirlerden aklımda kalanları lâf olsun diye İspanyolca'ya

çeviriyor ve hep onun söylediklerini bozacak şekilde konuşuyordum. Tercüman ise ikimizin konuşmalarını Türkçe'ye çeviriyordu. Bir ara konu insan vücudunda bulunan kanın miktarına geldi. O onsekiz libre kan olduğunu ve bu miktarı azaltmamak gerektiğini savunuyordu. Bunun üzerine bu miktarın değişebileceğini, vücut yapısına göre farklı olabileceğini söyledim ve Paşa normalden iri yapılı olduğuna göre bu miktarın iki misli kanı vardır dedim. Bunun üzerine odadakilerin hepsi güldüler. Yahudi hekim hemen lâfı çevirdi ve benim bilgimi ölçtüğünü söyleyerek beni Paşa'ya tavsiye bile etti. Neticede Paşa, her gün bal şerbeti içip arasıra kan aldırarak iyileşti.

JUAN — Paşayı yine zincire vurulmuş olarak mı tedavi ettin?

PEDRO — Kan aldırdıktan sonra. Paşa aslen Valencia'lı olan Amcabey adlı birini yolladı ve bana kaçmayacağıma dair yemin ettirdikten sonra zincirlerimi çıkarttırdı. Paşa'yı tedavi edince tanınmış kimseler beni aramaya başladılar. Bunlar kendilerini iyileştirirsem beni serbest bıraktıracaklarını ve çok para vereceklerini vaadeder, iyileşince ise bunları unuturlardı. Bunlardan biri Ulu Türk'ün aşçıbaşısı idi. İyileşince bana yalnız dört riyal verip başından savdı. Bir gün ordunun levazım işlerine bakan ve Emîn denilen birisi bana geldi ve kendisini iyileştirirsem beni serbest bıraktıracağını ve altınlara boğacağını vaadetti. Bütün bunlardan bıktığım için ona, Sinan Paşa'nın kölesi olduğumu, sadece bana ne vereceğini sordum ve tedavi müddetince günde bir eskudo istedim. Kabul etti ve şansımız varmış, iyileşti. Paşa beni çok severdi. Bu

yüzden, elde edebileceğim bütün imkânları sayıp, hattâ Büyük Senyör'ün hekimbaşısı bile olabileceğimi söyleyerek beni Türk yapmaya kalkıştı. Fakat kabul etmedim.

MATA — Bazıları, orada dinini değiştirdikten sonra buraya dönünce, kendilerini zorla Türk veya Mağribî yaptıklarını söylüyor, işkence edildiklerini anlatıyorlar. Başkaları ise din değiştirenlerin çok yüksek mevkilere gelebildiklerini ifade ediyorlar. Bunların hangisi doğru acaba?

PEDRO — Hepsi, Yehuda'dan daha yalancı kimselerdir. Ne kadar eziyet ve işkence yapılırsa yapılsın, kimse dinini değiştirmez. Aksini söyleyenler adî ve korkak kişilerdir.

JUAN — Doğru, İsa'nın uğruna ölmek varken bunların yaptıklarına hainlik denir.

PEDRO — Bir kere Müslüman olmak için kimseyi zorlayamazlar, zira dinleri buna müsaade etmez. Eğer arkadaşlarından çekinmeselerdi, doğru olmayan bu sözleri çıkaran kişiler Türklere koşarlar, biz Müslüman olduk, bizi sünnet ettirin diye yalvarırlardı.

MATA — Aynen, bağırıp çağırmalarına rağmen aslında isteyerek kendini veren kadınlar gibi, değil mi?

PEDRO — Evet. Bunlardan ikisini, sözde düşüncemi öğrenmek için geldikleri zaman tanıdım. Onlara, ne yaparlarsa yapsınlar razı olmayın, ölseniz bile şehit sayılırsınız dememe rağmen, birkaç saat sonra gidip Müslüman olduklarını söylemişler. Bu tip yalanların bir kısmını da kaçan Veya hürriyetlerini kendileri satınalanlar uyduruyorlar. Kimse kendilerini zorlamıyor. İşin aslı böyle değildir. Üç defa üst üste Müslü-

man olmalarını teklif ederler, kabul edilmezse sen bilirsin diye salıverirler. Değil zorlamak, kuru bir tehdit bile dinlerine aykırıdır. Sonra Müslüman olanlar serbest kaldıklarına göre bu da Müslümanların işine gelmez. Zira küreğe koyacak kimse kalmaz. Bu yüzden kürekçilerin çoğu istedikleri halde Müslüman olamazlar. Paşa bana bir gün «Bütün isteyenleri sünnet ettirsek, kulede kimse kalmaz» demişti. Hakikaten doğrudur.

JUAN — Müslüman olanları serbest mi bırakıyorlar?

PEDRO — Aslında daha çok esaret altına girerler. Evvelce yalnız bedenen esir iken, şimdi ruhen de esir olurlar. Aynen İspanya'daki gibi. İspanya'da da bir Müslümanı vaftiz ettirseniz, o kişi yine efendisinin elinde değil midir?

MATA — Evet, böyledir.

PEDRO — Bu kişi vaftiz olunca büyük senyör mü oluyor?

MATA — Eğer bütün kalbiyle kabul ederse Allah katında belki, ama normal hayatta yine aynen kalırlar.

PEDRO — Türkiye'de de durum tıpkı böyle. Bir mesleği olanları seçerler ve bunlara iyi bakarlar, evlendirirler, bir gelir bağlarlar. Hepsi bundan ibarettir. Zannedildiği gibi rahata kavuşmazlar. Efendilerinden yine de iyi söz işitmezler. Tersine «Adam olsaydın dinini değiştirmezdin» diye hakaret görürler. Küçük yaşta esir düşenler ise mutlaka sünnet edilirler. Kadınların yaşlılarına Müslüman olmaları teklif edilmez. Genç kadınlar ise, erkeklere kapıldıklarından hemen Müslüman olur ve evlenirler.

Sinan Paşa Mayıs ayında Nicomedia (İzmit) ya giderken beni de birlikte götürdü. Burası İstanbul'dan otuz fersah uzaklıkta. Büyük Senyör, Paşayı İstanbul'da yaptırmaya başladığı bir cami için gerekli olan mermerleri buradaki eski çağ kalıntılarından söküp getirmekle görevlendirmişti. İzmit yakınlarına altmış kadar çadır kuruldu ve bir ay burada kalındı. Bu süre boyunca ben de bitkileri tetkik ettim. Yanımdaki kitaplarda bulunan resimlerle topladıklarımı karşılaştır dım. Paşa yaptıklarımı gördükçe hem şaşar, hem de hoşlanırdı. Bazen bilmediği otlan toplar ve dönüşte beni çağırtıp ne olduklarını sorardı. Bazen ben anlatırdım, bazen de kendisi kitaba bakarak karşılaştırırdı.

JUAN — Bitkiler hakkında bilgin çok geniş her halde?

MATA — Annesi ebe, dayısı ispençiyari ve amcası berber olanlar kadar (!)

PEDRO — Matalas Calando kimliğimizi ortaya koydu.

MATA — Pedro de Urdelamas'ın bildikleri de bi zim kökçüler gibi olmasın da. Bunlar bilmedikleri ot lara Yunanca, Fransızca veya Lâtince bir isim uyduruveriyorlar.

PEDRO — Nasıl kabul edersen. Bir gün Paşa, birlikte çıktığımız bir gezinti sırasında beni bir ağaçlığa götürdü, yanımızdaki tercüman vasıtasıyla Müslüman olmamı istedi, olmaz dedim. Ağaçlığa geldik. Orada Hıristiyanlıktan dönme ve aynı zamanda Paşa'nın dostlarından olan Valencia'lı Amcabey ile ünlü denizci Dur-

muş Reis bekliyorlardı. Yanlarında bir de cellât vardı Paşa bana «Boşuna inat etme, yoksa ecelin mi geldi? dedi. Ben de ona «Senin kölenim ama ne yaparsan yap dinimi değiştirmem» dedim. Bunun üzerine cellada başımı kesmesini emretti. Cellat tam başımı kesmek üzere iken, bekleyenlerden biri araya girerek Paşa'nın ayaklarına kapandı ve «Bir de biz kendisiyle konuşalım» diyerek müsaade istedi. Bana dönerek «Seni çok seven birisine boş yere karşı gelerek kendini öldürt inek senin gibi bilgili ve zekî bir kimseye yakışmıyor. sen olur de, yine bildiğin gibi ibadet et, biz de senin gibi Hıristiyanız, kıyafetimize bakma» dedi. Söylediklerini dinlemedim ve Paşa'ya öfke ile «Kafamı kestirin, bu iş bitsin» dedim ve cellada dönüp emri yerine getirmesini söyledim. Paşa bana «Ölmekten korkmuyor musun?» diye sordu. Korkacak bir şeyim olmadığını, benden başka dört erkek kardeşimin daha olduğunu ve onlar da hayırlı evlât olduklarından, annemin onlarla teselli bulacağını söyledim. Çok kızdı ve bana «Din düşmanı, Muhammed düşmanı, sana gösteririm ben, sonra bana çok yalvaracaksın» dedi ve gitti. Beni de çadıra götürdüler.

Sinan Paşa Atmeydanında bir konak yaptırıyordu ve inşaatı tamamlanmıştı, inşaatı tamamlamak için zavallı esirler çok eziyet çektiler. Konağın yapılacağı yerde üçyüz tane küçük ev vardı. Paşa bunları satınalmıştı. Yalnız evlerin yıkılması ve arsanın temizlenmesi sekiz ay sürer diye tahmin edilirken, çevresi yarım fersah tutan konak ve diğer yardımcı binalar altı ayda tamam lanmış ve Paşa binaya yerleşmişti. İnşaatta ikiyüz gardiyan nezaretinde binbeşyüz esir çalıştırıldı. Aleyhimdeki iftiralar sebebiyle ben de burada çalıştım. Benim

için Paşa'ya, çok kibirli olduğumu, beni Müslüman yapmak istiyorsa zincirle bağlı olarak orada çalıştırmasını, o zaman dediğini yapacağımı, zira vatandaşlarıma bu şekilde görünmemin beni çok üzeceğini söylemişler. O da inanmış. Bir kova ile inşaata harç taşıdım. Bazen az çalıştığım iddiasıyla dayak bile yedim. Bir gün Paşa inşaatı gezerken birisi yanıma geldi ve «Sırtındakileri çıkar, affedildiğin zaman giyersin» dedi. Zannederim adamı Paşa yollamıştı. Ben de Paşa duyacak şekilde «Allah ona uzun ömür versin, bunlar eskirse o ipekli verir» dedim. Paşa bunları duydu ama bana söz geçirememesi gururuna dokunduğundan belli etmedi ve görmemezlikten geldi. Molozları denize taşırken «Yürü de, yürü de» diye sıkıştırırlar, akşam iş bitince «Paydos» derlerdi. Yemek olarak verdikleri bakla ve mercimeği kocaman kazanlarda pişirirlerdi. Ama kaşığımıza hiçbir zaman bakla veya mercimek gelmezdi. Allah'tan, içtiğimiz sular tatlı ve tazeydi. Suyu İbrahim Paşa'nın yaptırdığı, hemen yakınımızdaki çeşmeden alıyorduk. Kendisi ile meşgul olurken, Sinan Paşa'nın bana verdiği kıyafetler çoğu kişinin gözüne batıyordu. Yanıma yavaşça yaklaşarak merakla bakan Rumlar ve Yahudiler benim için «Memleketinde herhalde kral veya senyördü» derlerdi. Bazıları da «Andrea Doria'nın oğlu veya akrabasıdır herhalde» diye konuşurlardı. Çok yorulduğum bir gün «Dünyaya geldiğim güne lanet olsun» diye söylendim. Düzgün kıyafetimi ve sakalımı gören bir Yahudi «Çelebi, cesaretini kırma, şövalyeler böyle zorlukları yenmek için dünyaya gelmişlerdir» dedi. Ben de «Dediğiniz doğru, şövalveler gerekince çekinmeden canlarını verirler ama böyle moloz taşımazlar» dedim. Yahudi bir taraftan konuşu-

yor, bir taraftan da ağırca bir taşı yerine koymam için bana yardım ediyordu. İnşaatın başında duran gardiyanlar yabancıyı görünce hemen kim olduğunu sordular. Taşı kaldıramadığını görünce yardım edeyim dedim, dedi. Adamcağıza, «Hem çağırılmadan geliyorsun, hem de bizim, kaldırıp kaldıramayacağını bilemeyecek kadar aptal olduğumuzu sanıyorsun» diye dayak attılar. O günden sonra kimse yanıma uğramadı.

MATA — Pek anlayamadım. Yahudinin senin sakallı olduğunu görünce saygı gösterdiğini söylüyorsun. Esirler sakal bırakamazlar mı?

PEDRO — Hayır bırakamazlar. Her şeyden önce temizlik için bu şarttır. Onbeş günde bir saçlarını ve sakallarını traş ettirirler. Ayrıca kaçabileceklerini düşünerek kolay tanınsınlar diye de böyle yaparlar. Oralarda sakal bırakmak vekarı gösterir. Esirleri buna lâyık görmezler.

JUAN — Bizdeki gibi kızgın demirle alınlarına damga vurmazlar mı?

PEDRO — Bu onların dininde çok günahtır. Anlattığım sebepler dolayısiyle Hıristiyanlarda da esir kürekçiler haftada bir traş edilirler.

MATA — Görüyorum ki her yerde esirlik kötü ama ben bizim gemilerde kürek çekmeye razıyım.

PEDRO — Yanılıyorsun. Bizim gemilerde bir sene kürek çekmektense Türklerde dört sene çekmeye razıyım. Bir defa bizde kürek bütün sene çekilir. Türklerde ise sadece yazın; sonra bizde peksimeti çok az verirler, onlarda ise doyasıya veriyorlar. Sonra onların peksimetleri daha iyi.

MATA — Anladığıma göre Türkler inşaatlarda pek çok kerpiç kullanıyorlar. Bunun sebebi nedir?

PEDRO — Türk'ler kıyamete kadar kalacak binalar istemiyorlar. Yaşadıkları sürece içinde oturabilecekleri bir ev kâfi. Bunların ana duvarlarını taşlarla ve balçıkla örerler. Diğer duvarları kerpiçtendir. Paşa bir gün yeni yapılan bir duvarın üzerine onbeş arşın boyunda ve elli eskudo kıymetinde bir kumaş gererek en fazla duvar örene hediye edeceğini söyledi. Zavallılar buna sahip olmak için kendilerini ne kadar zorladılar, ne kadar ter döktüler, tahmin edebilirsiniz. Akşam iş bitip de kumaşı kazanana verirken bir şart daha koştu ve «Aferin, iyi bir ustasın, ama sakın işleri aksatma, bu eve bir an önce taşınmak istiyorum, daha az duvar ördüğünü görürsem kumaştaki arşın sayısınca sopa yersin» dedi. Tek çırakla oniki pencere takan marangoza da buna benzer bir nasihat verdi. Mükâfatı kazanamayanlar da bundan sonra aynı miktarda iş yapmaya mecbur tutuldular. İşçileri böylece korkutup işe hız verdirdi. Artık sabahleyin temel atılırsa akşama oda yatılabilecek hale geliyordu. Bir gün çok yorulmuştum, yanlış bir iş yaptım. «Köpek, bu ne biçim iş» diye adamakıllı dövdü.

MATA — Orada kendilerine baktığın adamlar arasından bir kişi çıkıp da seni kurtarmadı mı?

PEDRO — Evet. Bir gün harç taşırken o zamana kadar hiç görmediğim biri bana yaklaştı. İşlemeli bir cübbe ile altına kadifeden bir kaftan giymişti. Okumuş bir kimse ve saraya mensup olduğu belliydi. Balçıkları küfeye doldururken arkamda durarak «Çelebi,

Aristo ve Eflatun'un felsefelerini, Galien'in tıp ilmini ve Çiçeron'la Demosten'in hitabetini öğrenmiş olmak sana ne fayda sağladı» dedi. Derhal karşılık verirdim ama gardiyanlardan ve dayaktan korktum. Küfemi sırtlayarak bir iki adım attıktan sonra yanına yaklaşarak dedim ki «Bu günlerin azabına katlanabilmeme yaradı.»

JUAN — Hangi dilde söyledin?

PEDRO — Şimdi konuştuğumuz dille. Verdiğim cevap çok hoşuna gitti. Hemen sırtımdaki küfeyi aldı ve inşaata bakan Paşa'yı bulup «Paşam, ben, karım, çocuklarım, hepimiz senin uğruna kurban oluruz, böyle bir insana kıymayın. Böyle az bulunan kıymette bir adamın mahvolmasına meydan verirseniz Allah ve Padişah huzurunda suçlu olursunuz» dedi. Paşa bu adamı hiç beklemediği bir anda görünce şaşırdı, hemen toparlanıp kendisini kucaklayarak emirlerini aynen yerine getireceğini söyledi ve benim hemen koğuşa dönmemi tenbih etti. Adamın avucuma sıkıştırdığı parayı aldım. Yerime döndüğüm zaman angaryadan kurtulduğum için çok sevinçliydim.

MATA — Bu sevinç eğer kısa sürmediyse, cehennemden kurtulmanın ferahlığına benzemiştir.

PEDRO — Ancak sabaha kadar. Sabah herkes işe giderken ben yatakta keyif yaparım diye düşünüyordum ki, beni de işbaşı ettiler. Mutlaka çalışması gerekiyor diyerek Paşa'yı ikna etmişler.

MATA — Tutsaklar çalıştıkları yerdeki aletleri çatarak satıyorlar demiştin. Çalınmış eşya nasıl satılabilir?

PEDRO — Çok ucuza sattıkları için alıcı buluyorlar. Bunlar başka türlü usuller de kullanıyorlar. Birkaçını anlatayım. Türkler bellerine başörtüsüne benzeyen canfes kuşak sararlar. Bu kuşak uzun olduğu için üç defa dolandırırlar. Tanesi üç eskudo eder. Bazıları bu kuşaklardan iki üç tane alıp bir bez torbaya koyuyorlar. Başka bir torbaya da eski püskü bez parçaları yerleştiriyorlar. Alış veriş yapmakta olan saf görünüşlü birisini görünce, ki böyleleri her yerde bulunur, bir kuşak satın almak isteyip istemediğini soruyorlar ve kuşağı çalmış olduklarını, kimsenin görmesini istemediklerini söyleyip yavaşça gösteriyorlar ve ucuz fiat istiyorlar. Alıcı bunların kıyafetlerinden esir olduklarını anladığı için ucuz alabileceğini ümit edip hemen pazarlığa girişiyor. O esnada biraz uzakta duran ve esirle sözleşmiş olan gardiyan acele ediyormuş gibi yapınca pazarlık yarıda kesilir, adamcağız parayı verir, uşak da eski bez dolu torbayı eline tutuşturur. Zavallı, kârlı bir iş yaptığını düşünerek sevinçle evine dönüp de torbayı açınca, aldatıldığını iş işten geçtikten sonra anlar.

JUAN — Bundan daha güzel bir hikâye olamaz, fakat bunu her defasında kolayca tekrarlayamazlar. Zira kandırılan adam intikam almaya kalkabilir.

PEDRO — Buna imkân yok. İstanbul'u İspanya'nın bir köyüne benzetme. Buraya her gün Valladolid'in nüfusu kadar insan gelir gider. Esiri bulup tanımak imkânsızdır. Bu hilenin aynısını gümüş işlemeli güzel bıçak kınlarıyla yaparlar. Bir de sahte para işi vardır. Esirlerin bastıkları para ile devletinki arasındaki farkı anlamak çok zor. Alış-veriş yaparken çok dikkatli

olmak lâzım. Bir sahte Duka'yı oniki akçeye değiştirirler. Hakikisi ise altmış akçe yapar. Sahte paralar elden ele geçer, hiç durdurulmaz. Alan başkasına yutturur.

JUAN — Ceza görmezler mi?

PEDRO — Ne cezası, kürek mi? Adamlar zaten hüküm giymiş, kaybedecekleri bir şeyleri yok ki.

MATA — Sahte dukaları niye alıyorlar?

PEDRO — Sağlam duka gibi kullanmak isteyen binlerce insan var. Bunların vekilharçları ve hazinedarları dağıttıkları sadakaların arasına bile sahte para karıştırıyorlar. Sadakayı alanlar, sahte olduğunu söyleyemiyorlar, çünkü yiyecek içecek alabilmek için esirler de sahte paranın yardımına güveniyorlar. Bu işe gardiyanlarla birlikte girmek istemeyenler sarrafların bulundukları sokaklara giderler. Sarraflık Yahudilerin ellerindedir ve İstanbul'da çok revaçtadır.

MATA — Orada çok para dönüyor herhalde.

PEDRO — Bizde ne kadar azsa, onlarda o kadar fazla. Bir dukayı bozdurmak için bir akçe vermek gerekir.

MATA — Esirler sarrafların sokağında, sahte paralarla Yahudileri dolandırmak için mi dolaşırlar?

PEDRO — Yahudileri kandırmak mümkün mü? Bu sokakta, ağzına bir sahte duka atan esir, para bozdurmaya gelenleri gözetler. Sarraf bozacağı paranın bozuk olduğunu ileri sürerek ucuza almak ister, adam razı olmaz. Tam kapıdan çıkarken esir önüne çıkar ve «Hayrola bu alçakla ne alış-verişi yapıyorsunuz?» diye sorar. Adam meseleyi anlatınca esir parayı görmek ister ve ezik olup olmadığını anlamak için de ağzına atar. Bu arada ustalıkla sahte para ile hakikisini de-

ğiştirir ve adama geri verip «Alçak yalan söylüyor, demir gibi para, karşıdakine git, dürüst insandır noksansız tartar» deyip başka tarafa sapar ve gözden kaybolur.

MATA — Pes birader, bu kadarını çingeneler bile yapamaz.

PEDRO — Esirleri ne sanıyorsun sen? Çingeneler kadar beceriklidirler. İki tarafın da ustası, insanı doğru yoldan çıkaran fakirliktir.

MATA — Sırası gelmişken çalışmaların sonunda konağın inşaatı ne oldu, anlat.

PEDRO — İşler yolunda giderken esirler arasında Yumurcak salgını başladı. Hastalık, önem verilmediği için kısa zamanda yayıldı. Hastalığa ben de tutuldum. Yatak olarak kullandığım bir koyun postunun üzerinde elli gün yattım ve kan aldırıp Allahın izniyle iyileştim.

JUAN — Bu hastalık oralarda devamlı olarak dolaştığı halde hekimler neden bir çare aramazlar?

PEDRO — Araştırmadıkları gibi anlamazlar da.

MATA — Bulaşmasını önlemek de mümkün değil mi?

PEDRO — Türkler hastalıklara karşı korunmadıkları için bu pek zor. Her şeyi Allah verir derler. Hattâ ölünün gömleğini, mintanını, dizliğini bile korkmadan giyerler. Oysa bu hastalık kellik kadar bulaşıcıdır.

JUAN — Peki, konak hastalık devam ederken mi bitti?

PEDRO — Evet o kargaşalıkta inşaat bitti ve Paşa'nın eve taşınması pek parlak oldu. Zira o sırada Su-

fî'ye (1) karşı İran yoluna çıkan Ulu Türk «Kapudanı Derya» olan Sinan Paşa'yı İstanbul'u ve İmparatorluğu idare etmesi için görevlendirdi. (2)

MATA — Sefere çıkan Türk ordusu kalabalık mıydı?

JUAN — Lütfen çorbayla lahanayı birbirine karıştırma. Şimdi bize kendi başından geçenleri anlatıyor. Türklerin teşkilâtı ve âdetlerinden daha sonra bahsedecek.

PEDRO — Paşa konağa taşındıktan bir müddet sonra Büyük Senyörün hasta kızına bakmak görevi bana düştü. Hiçbir hekim hastalığa çare bulamayınca beni götürdüler ve Allahın yardımıyla kız iyi oldu.

MATA — Bana kalırsa başından geçen şeyler arasında en önemli olanı bu, ama hiç önem vermiyor gibisin. Bu kız Büyük Senyör'ün öz kızı mıydı?

PEDRO — Evet. Üstelik bana bu vazifeyi veren kimse de en nüfuzlu ve kendisini en çok seven kimseydi.

MATA — Nasıl oldu da bu şansa sahip oldun?

PEDRO — Hasta kızın kocası olan Rüstem Paşa, efendim Sinan Paşa'nın kardeşiydi. Rüstem Paşa doktorların tedavisinden memnun olmadığı için dört aydır görmediğim efendim beni çağırttı. Yanına gittiğim zaman Paşa'yı kral gibi oturuyor gördüm. Bana bir kadının rahatsız olduğunu ve bu yüzden beni istediğini

(1) Safevi hükümdarları.

(2) Sadaret Kaymakamlığı görevi.

söyledi. Önce görmek lâzım deyince, görmek olmaz dedi. Ben de idrar ve nabız muayenesi olmadan hiçbir şey yapamayacağımı söyledim. Yanındaki insanların beni haklı bulduğunu gören Paşa, işlemeli bir yastık üzerine dizlerinin dibine beni oturttu. Tercüman ile bana başı üzerinde yerim olduğunu, hastanın kardeşinin karısı olduğunu ve o ölürse bütün varlıkları ona bağlı olduğundan mahvolacaklarını açıklayarak, elimden geleni esirgememememi rica ederek beni azad edeceğini söyledi. Bana yaptıklarından dolayı kendisine minnettar olduğumu, ellerinden ayaklarından öptüğümü, azad olmayı istemediğimi, serbest kalırsam onun desteğinden mahrum kalacağımı ve emirlerini yerine getirmek için bütün gayretimle çalışacağımı söyledim. Bu cevap üzerine beni kardeşinin konağına gönderdi. Anlayışlı, fakat bütün Türk'ler gibi kıskanç bir koca olan Rüstem Paşa, bilgilerimi denemek için bazı şeyler sorduktan sonra «Hastayı görmeden tedavi etmek mümkün değil mi?» dedi. Ben diretince, Sultan'a kardeşinin kölesi tarafından muayene edilmeyi isteyip istemediğini sordurdu. Türk'lerin âdetlerinden ayrıca bahsedeceğim gibi, burada erkekler ve kadınlar ayrı ayrı yerlerde oturuyorlar. Bu yüzden cevabı beklemek gerekti. Bu süre içinde Kral'la Padişah'ı mukayese eden bir konuşmaya daldık. Beni Kral'ı tutacağımı zannederek kısaca hepimizin kul olduğumuzu söyledi. Sultan razı olduğu haberini gönderince beraber hastanın yanına gittik. Hastanın yatağında örtülü olduğunu gördüm. Bir havlu ile elimi sildikten sonra nabzına baktım. Kocasının bu kadar yeter der gibi bakmasına aldırış etmeden yarım yamalak bir Türkçe ile «Öbür elinizi de verin Sultan» dedim. Öbür elini verirken Sul-

tan'ın yüzü biraz göründü diye kocası hemen «Yeter artık, tek el bile kâfiydi» dedi. Ben bir yandan Sultan'ı görmek için, bir yandan da işim icabı «Dilinizi çıkarın Sultan» dedim. İstemeye istemeye yatan ve zannederim benimle konuşmayı çok isteyen hasta, kocasına kızgınlıkla bakarak «Ne olur yani, kafir değil mi?» diyerek örtünün altından kollarını çıkarıp utana sıkıla dilini gösterdi. Karısının bu davranışı karşısında adam bir şey söyleyemedi. Bu konuda şunu da söyleyeyim ki, bunlar Hıristiyanlara aldırış etmezler ve kaçmazlar. Sorup öğrenince, hastalığın büyük bir üzüntüden doğan bir krizden ibaret olduğunu anladım. Dediklerimi yaparsa Allahın izniyle onbeş gün içinde iyileşeceğini söyledim. Birinci olarak ilâçlarını kullanacak, ikincisi de başka hiç kimsenin sözüne aldırmayacaktı. Sultanın tedavisini üzerine alan, birçoğu Yahudi ve ikisi Türk olan doktorların bana ovun oynamasından korkuyordum. Sultan dediklerimi, iki şartla yerine getireceğini söyledi. Bunlar müshil almamak ve kan aldırmamaktı. Bunları çok fazla yaptıkları için bu duruma düştüğünü söyledi. «Olur, fakat tatlı şurubu içmeniz şart» dedim. Kabul edince Rüstem Paşa'nın odasına geçtik. İçeride oturan diğer hekimler benim aleyhime birtakım sözler söyledikten başka, Hıristiyan olduğum için Sultan'a kötülük yapmam ihtimalinden bile bahsettiler. Bana yakınlık gösteren okumuş ve anlayışlı bir içoğlanı aleyhimde konuşulanları bana anlattı. Bunları duyunca tercümana bu doktorların yanlış tedavisi sonucu Sultan'ın büsbütün hastalandığını, nasıl olup da halen yaşadığına şaştığımı söyle dedim. «Aman bu sözlerinizi nakledersem hepimizi idam ederler» dedi. Öyleyse dediklerimi ispat edene kadar bura-

dan ayrılmayacağımızı söyle, dedim. Münakaşa uzadı ama çok şükür altta kalmadım.

MATA — Kralın hekimlerini bile susturdun demek?

PEDRO — Sen kral hekimlerini diğer hekimlerden üstün mü sanıyorsun?

MATA — Şüphesiz bir kral dünyanın en üstün hekimlerini seçebilir.

PEDRO — Seçimi üniversite kürsülerindeki gibi imtihanla yapmıyorlar ki. Araya giren yakınlar, nedimler ve daha başkaları kendi adamlarını öne sürerler, arkası kuvvetli olanlar karışırlar ve kralı kandırırlar. Aslında dünyada büyük hekim pek az, çoğu bilgisiz. Hey neyse, biz esas konumuza, hastaya dönelim. Sultan'ın istemediklerini dolambaçlı yollardan yaptırıyordum. Oniki gün bile olmadan iyileşti. Son ziyaretimde daha yatağına yaklaşmadan baş parmağını havaya kaldırıp «Aferin hekimbaşı» dedi. O sırada bir haremağası içi samur kaplı ve yüzü pek ince dokunmuş mor renkli bir kürkü omuzlarıma koydu. Nabzına bakıp da ateşinin düştüğünü görünce yukarıya bakarak «Allaha şükürler olsun» dedim. Sultan ne dilersem hepsini verine getirmeye hazır olduğunu ve verdiği kürkü giydikçe kendisini hatırlamamı, en büyük arzum olan azad olmanın da yakında gerçekleşeceğini söyledi. Sinan Paşa'ya beni Müslüman yapıp evlendirmesini veya istemiyorsam azad edilmem haberini gönderdi. Cevap olarak da benim arzularımın bunlar olmadığını, İspanya'ya dönmek istediğimi söyledim. Haziran'da Paşa,

donanma ile denize açılacağı zaman beni de götüreceğini ve serbest bırakacağını söyledi.

JUAN — Sultan'a hangi ayda baktın?

PEDRO — Noel'de.

MATA — Kocası herhangi bir şey vermedi mi?

PEDRO — İki düzine eskudo karşılığı bir para verdi. Orada hatırlı insanlar bahşişi avuçtan taşacak kadar çok veriyorlar.

JUAN — Pek fazla bir şey vermiş sayılmaz.

PEDRO — Orası öyle ama bahşiş verilenin bir esir olduğunu unutmamak lâzım. Hıristiyan kadırgalarındaki Türk esirlerin neler çektiğini görmediğin için böyle söylüyorsun. Onun için Hıristiyan esirler şükretmeli. Sabahları kuleden çıkıp Sinan Paşa'yı ziyarete giderken çağrılan her yere uğramış olsaydım, konağa ancak gece yarısı gidebilirdim.

MATA — Demek konak bu kadar uzaktı?

PEDRO — Ancak yirmi fersah uzaklıkta. Kuledeki hastaları berberlere bırakıp gidiyordum. Bu hastaların çoğu yumurcaklı olduğu için korkuyordum. Konağa giderken baktıklarım subay veya bezirgân karıları olan hastalardı. Kimi doğurmak istiyor, kimi de aybaşı gecikmesi veya rahim hastalığından şikâyet ediyorlardı. Hazırladığım ilâçlar için iki veya üç duka istediğim halde hep eksik verirlerdi. Paşa'nın konağında hasta hiç eksik olmadığı için başka yerlere ancak bir defa gidebiliyordum.

MATA — Bunların hepsi iyileşirler miydi? Kısırlar doğururlar, rahim hastalığı olanlar kurtulurlar mıydı?

PEDRO — Hepsi iyileşmez elbette. Ama bir kısmı doktorun tedavisini iyi uyguladığı için iyileşiyorlardı. Bazılarına da ne yapılsa fayda etmiyordu.

MATA — İyileşemeyenler senin yalancı olduğunu söyleyip kızmıyorlar mıydı? Bunlardan nasıl kurtulabildin?

PEDRO — Mümkün olan her hile ile. Miktarı çok fazla olan bir ilâç hazırlamıştım. İlâcın adı «Gerapliga logadion»dur. En acı şeylerden yapılır. Safradan bile daha acıdır. İşin içinden çıkabilmek için önce alabidiğim kadar parayı alıp, güzel bir şişeye yirmi dirhem kadar bu ilâçtan doldurarak verirdim. Sıkı sıkı, biraz kuru üzüm hoşafına her sabah tam bir dirhem akıtılarak güneş doğarken içilecek, hiç aksatmadan ondokuz gün alınacak diye tembihlerdim. İlâç çok acı olduğu için hiçbir kadın veya erkek bunu ondokuz gün alamıyordu. Ancak doğum yapmak isteyen kadınlar zorla birkaç gün alabilirler ve ondokuz gün içmedikleri için de hiçbir fayda görmezler.

MATA — Bakarsın sonuna kadar içen bulunur. O zaman ne yaparsın?

PEDRO — Kolay. Bahane bulabilirim. Ya muhakkak bir gün unuttuğunu, yahut da saatinde almadığını, ara verdiğini söylerim.. Yeniden başlamaya da kimse cesaret edemez.

Sinan Paşa bir gece gezintisinde üşütüp hastalandı. Ziyaretine gidenler arasında ben de vardım. Kendisine lavman tavsiye ettim. Tercüman kabalık sayılır diye tercüme etmedi.

Türkçe karşılığının «Hukne» olduğunu öğrendim. Ben cesaretle söyledim, Paşa ise hemen yaptırdı. Paşa'yı aleyhime kışkırtanlar arasında, en başta hekimbaşı Amonoğlu geliyordu. Bazıları «İyi hekim olabilir ama henüz genç, üstelik başka yerlerde okuyup yetişmiş olduğu için buranın iklimini bilemez, nitekim İran'da öldürücü olan kedi otu Mısır'da değildir» diyorlarmış. Hıristiyan olduğumu ileri sürüp yakınlarından birkaç kişinin de zihnini çelenler «Paşa'ya düşman olan birinin sözlerine kanarak bir kötülük yapabilir» diyorlarmış. Bunları beni çok seven bir içoğlanı söyledi. Paşa bir gün doktorların verdikleri bir şurubu içiyordu. Hemen, zehirli olduğunu ve hekimlerin önünde bunu ispat edeceğimi, şurubu içmemesi gerektiğini söyledim. Çok korktu ve hekimleri çağırttı. Beni sevenlerin yardımıyla tanınmış birkaç Türk'ün toplantıya gelmelerini sağladım. Lâfı karışıklığa getirerek varım yamalak Türkçe ile Paşa'nın karnında yel olduğunu, şurubun soğukluğu yüzünden gaza döneceğini, kaynayan süt nasıl köpürüyorsa midenin sıcaklığı ile öyle köpüreceğini, nitekim sütün de zararlı olduğunu söyledim. Sözlerimin Türk'ler üzerinde tesir bıraktığını gören Yahudi hekimler «Neden bizim dilimizle konuşmuyorsun, sözlerini Türk'ler anlamadılar» diye söylendiler.

MATA — Onların istediği Türk'lerin senin söylediklerini anlamamaları. Hep bir ağızdan sana saldıracaklar ki, senin sözlerini bastıracak ve altettiklerine hükmedecekler.

JUAN — Bu usule dâvaları çürük olanlar başvururlar.

PEDRO — Ben de Paşa'ya ve diğerlerine benim sözlerimi anlayıp anlamadıklarını sordum. Anladık dediler. Hele süt örneği, Paşa'nın ve diğerlerinin çok hoşlarına gitmiş. Hepsi tasdik ettiler. Galip geldiğimi anlayınca «Benim kendi memleketimde iyi bir hekim olamayacağımı söyleyenler yanılıyorlar. Buraların hekimi aslında benim. Benim tıp ilmim İstanköy'lü Hiupocrate'ın, Bergama'lı Galien'in ve Eğine'li Aetius ve Paul'ün ilmidir. Bergama İstanbul'a ancak kırk - elli fersah uzaklıkta, öbürleri de pek uzak değil. Bunlar ise pek az bildikleri İbni Sina ve İbni Rüşt'ün hekimliğini öğrenirler. Birisi Sevilla'lı diğeri Kordova'lıdır. Bu şehirler İspanya'dadır. Ben efendimizin yerinde olsam İspanyol düşmanlardan öç almak için bunları oralara yollardım. Birkaç yıl içinde bütün Türk ordusundan daha fazla askeri yok ederlerdi» dedim. Eski çağda ve orta çağda yetişmiş hekimler için söylediklerimi ispat etmek gayesiyle yanıma aldığım kitaptan Paşa'nın oku muş, sevimli, Lâtince bilen Alman aşçısına ve Venedikli ilahiyat bilgini dönmeye parçalar okuttum.

JUAN — Paşa bilgisiz olduğu halde bunlardan hoşlanmıştır zannederim.

PEDRO — Paşa güldü. Diğerleri sustular ve bana da susmamı işaret ettiler. Ben, Paşa'nın takılmalı lâflarımdan hoşlandığını anladığım için aldırmadan «Tecrübesizlik meselesine gelince, bir misalle izah edeyim; karşıyakaya geçmek için sabah erken bir çifte kayık ile yola çıkan birisi mi, yoksa kürekçisi bol bir gemi ile giden mi önce varır» dedim. «Gemi ile yola çıkan» dedi. Neden diye sorunca da kürekçisi bol olduğundan cevabını verdi. «Gördüğünüz gibi bu hekimlerin duru-

mu da aynı. Dünyaya benden önce gelmişler ama onlar eşeğe binmişler ben ise ata. At ve eşeği sembol olarak kullanıyorum. Ben okudum ve öğrendim, gördüğüm şeyin ne olduğunu anlıyorum. Onlar bir şeyin yanından bin defa geçseler bile farkına varmazlar» dedim.

MATA — Gayet güzel. Üçüncü suçlamaya ne cevap verdin?

PEDRO — Utanmadan bir hıyanet ihtimalinden bahsediyorlar. Benim inançlarıma ne kadar bağlı olduğumu efendim bilir. Dinim, bana yönelttikleri suçu işlememi yasaklar. Her şeyden önce Paşa'nın sağlığı benim için mühim. Paşa bana babalık ediyor, beni ihsanlara boğuyor. Böyle bir prens mi bulabilirdim? Belki kral hesabına çalıştığımı zannedersiniz. Allah korusun, Paşa ölürse yerine başka Paşa gelmeyecek mi?

JUAN — Bütün bunlardan sonra Paşa artık kendisine bakmanı istemedi mi?

PEDRO — Hayır, ne uydurdularsa yine kandırdılar. Paşa'nın tedavisini tekrar üzerlerine aldıkları için gururlanan Yahudi hekimler, Sultan'ın tedavisi yüzünden uğradıkları yenilginin öcünü almak için bana neler ettiler. Kötü tedavi yüzünden İdropik hastalığı hayli ilerleyen Paşa, yaz gelince Beşiktaş denilen yere sayfiyeye taşınmıştı. Bir gün ben de oradaydım. Rüştem Paşa, kardeşinin ziyaretine geldi ve halini görünce ağlamaya başladı. Sinan Paşa ise bu durumu kendisinin sıhhatinden ümit kesildiğine yordu ve fenalık geçirdi. Rüstem Paşa ise kardeşinin baygınlığı geçtikten sonra gitti. Daha sonraki ziyaretleri çok kısa sürdü. Sadece nasıl olduğunu öğrenip gidiyordu.

MATA — Kardeş değiller mi ki, böyle yapıyor?

PEDRO — Evet, ama yine de dikkatli davranıyorlardı. Uzun görüşmelerin Padişah'a karşı bir düzen hazırladıkları kanısını uyandırmasından korkarlardı. Paşa bayılınca, öldüğünü sandılar. Yahudi hekimler, korkularından kitaplarını kollarının altına aldıkları gibi bir sandala atlayıp kaçtılar. Ev halkı şurada burada ağlamaya başladılar. Ben koşup nabzına baktım ve iki ufak kahve kaşığı rakı içerdim. Biraz kendine geldi ve geceyi rahat geçirdi. Gösterdiğim ilgiye sevindi ve sözlerimi tutmaya başladı. Paşa yaşıyor diye Yahudi hekimler yine ellerinde kitaplar, bir yığın ilâçlarla geldiler.

MATA — Hiç sıkılmadılar mı? Bir söz vardır «Utanmayana her yer açıktır» diye.

PEDRO — Hiçbir şey olmamış gibi davrandılar. Paşa'yı dilleriyle bir hayli büyülemişler.

MATA — Neden gittiklerini söylemediler mi?

PEDRO — Sözde evdeki kitaplara bakıp ona göre bir tedavi uygulamak için gitmişler. Gelince de torbalarından birkaç çeşit ot boşaltıp efendime de bunların kiminin Kıbrıs'tan, Kandiya'dan, kiminin Hindistan'dan, Şam'dan geldiğini söylediler. Canım sıkıldı ve Paşa'dan izin isteyip «Bunların tazeleri daha faydalı değil mi?» dedim. Hekimbaşı Amonoğlu «Dediklerimizi doğru dürüst dinlemediğin anlaşılıyor. Biri yüz, biri bin bilmem kaç fersahlık yollardan Filistin'den, Hindistan'dan, bilmem nereden geliyor. İspanya'da olsaydık tazesini getirirdik» dedi. İspanya'ya gitmeden de

bulunacağını söyleyince, bulursam iyi olacağını söylediler. Paşa'ya bu sözleri anlayıp anlamadığını sorunca, anladım dedi ve hemen «Emredip mutfaktan bir kazan su getirtin, ateşe koysunlar, su kaynayıncaya kadar ben tazelerini getirmezsem boynumu vurun» dedim. Bunların hekimlikten anlamadıklarını, cerrahlıktan başka bir şey yapmadıklarını ispat edecektim. Amonoğlu biraz kılıç otu gösterip «İspanya'ya gitmeden bundan biraz bulursan sana ipekli kaftan alacağım» dedi. Yanıma bir bel aldım ve gardiyanlarla beraber hemen yakında bir tepenin üstüne çıktım. Oraya daha önce Sultan'a baktığım zaman çıkmış ve bazı otlar toplamıştım. Bir yük dolusu, hekimlerin gösterdikleri otlardan ve başkalarından topladıktan sonra köşke dönüp Paşa'nın odasına girdim ve önüne yığdım. Her çeşidin kurusunu ve tazesini gösterip aynısı olup olmadığını soruyordum. O da «Hakikaten» diyordu. Sonra bir tutam kılıç otu alıp Amonoğlu'nun başına koyarak «Otu al, ipekli kaftanı ver» dedim.

MATA — Otu bulmasaydın bir değil, iki kaftan vermeye razı olurdu. Peki buna karşılık ne dedi?

PEDRO — Amonoğlu «Efendimiz, hepimiz adına söylüyorum, Abraham'ın Allahı ve dinimiz üzerine yemin ederim size lâzım olan insan yanıbaşımızdadır» diye cevap verdi. «Biliyorsunuz, biz bu otları bulmak için kırlara çıkamıyoruz. Bizi soyar, canımıza da kıyarlar. Bu otların buralarda olduğunu bilmiyorduk» dedi.

JUAN — Paşa buna memnun olmuştur zannederim.

PEDRO — Tabii. Beni takibeden gardiyanlara birer elbise ve dörder akçe verip kuleye gönderdi. Bana

da iyi kumaştan mor bir entari ve dört akçe vererek öldüğü zaman serbest bırakılmam için vasiyette bulunarak yanında alıkoydu.

Paşa, oda hizmetçisini hastalıktan anlamadığı için başka hizmete verip beni onun yerine geçirdi. Benim görevim her sabah mutfağa inip yemeklerini ısmarlamak, yemek saatlerini tespit etmekti. Yemeğini kendi elimle kesip yediriyor, kalanını da ben yiyordum.

MATA — Demek yemekleri kendin seçiyordun?

PEDRO — Bu konuda yahudi hekimlerden daha serbesttim.

JUAN — Onlar Paşa'nın yiyebileceği yemekleri seçemiyorlar mıydı?

PEDRO — Seçemiyorlardı. Bu yüzden aramızda şöyle bir şey geçti. Hekimlerin mutfağa gidip Paşa için yarım pilicin, yarım kâse suda haşlanıp tuzunun sonradan konulmasını söylediklerini duydum. Hemen ateşe dört tencere sürdürdüm ve alçak herifler, namussuzlar deyip ağzıma geleni söyledim. Tencerelere ikişer tavuk, birine nohut, birine maydonoz ve kereviz, birine soğan ve mercimek, birine de türlü sebzeler koydurdum. İlkinin tuzsuz olarak kaynatılmasını söyledim. İki tane tavuğu da kızartma sevenler için kızarttırdım. Yahudi hekimler bunu görünce «Bu kadar yemek niye?» diye sordular. Herhalde hiçbir büyüğe bakmamış olduklarını nasıl bakılacağını öğrenip bundan sonra da ona göre davranmalarını söyledim. Paşa'ya evlerinizde kendinize yaptığınız yemekleri yediremezsiniz, tavukları ise yamakları yer, olup biter, dedim Paşa bu olayı duyunca benim itibarım arttı.

JUAN — Aşçılar yanında itibarın eksilmiştir.

MATA — Ev sahibi tuttuktan sonra gerisi boş.

JUAN — Paşa'nın hastalığı nasıldı?

PEDRO — Bazen iyileşiyor, bazen de artıyordu. İdropizi.

MATA — Bu sırada Yahudi hekimler ne yapıyorlardı?

PEDRO — Paşa hepsini göndermek istedi ama ben iki tanesini bıraktırdım. Paşa'ya bir şey olursa onlar da şahit olsunlar diye.

JUAN — Kalanlarla aran nasıldı?

PEDRO — Bunlarla arkadaştım ama başka çeşit hekimler ortaya çıktı. Bir sürü hoca bozuntusu dualarla, kurbanlarla paşayı dört gün içinde iyileştireceklerini söylüyorlardı. Ben de, Yahudiler de bunlara mani olmaktan çekmiyorduk. Ne tuhaflıklar, gülünçlükler yapıyorlardı. Bu hastalığın doktor işi olmadığını, paşaya büyü ile kötülük yapmak istediklerini, bu büyüyü çözmek gerektiğini söylüyorlardı. Bunun için de okutmak lazımmış. Köşkün bahçesine büyük bir çadır kurup arası kesilmesin diye her gün nöbetleşe hafızlar sabaha kadar âyetler, dualar okuyorlardı. Bu maskaralıkları yedibin duka alarak yaptılar. Derken büyüye karşı büyü yapan serseriler meydana çıktı. Bunlar aşık atıyorlar, birtakım harfler, işaretler yazıp çiziyorlar, büyü malzemesi olarak da Yahudi tabutundan çivi, Müslüman tabutundan kol, Hıristiyan tabutundan tahta ve daha neler getiriyorlardı. Hekimlikle hiç ilgisi olmayan uydurma tabipler de gelip gidiyorlardı.

JUAN — Paşa bu oyunlara, aldatmacalara lâyıktı herhalde, inandığı için.

PEDRO — Bunlardan Paşa'yı en çok yoran ve korkutan da şu oldu. Büyüde çok şöhretli bir kadın geldi. Kadının birinci öğütü, Paşanın sabahleyin ilk göreceği şey siyah bir keçi olacağı, sonra birtakım sözleri söylemesi ve bazı işaretleri yapması lâzım geldiği ve daha sonra da dişi bir eşeğin karnının altından geçmesi gerektiği, oldu. Gayet şişman olan Paşa bu hareketi zorlukla ve istemeye istemeye yaptı. Kadın barsakları bile yerinden sökecek bir tertip olan, mahmûdeli bir ezme verdi. İkinci öğüt olarak, bütün şartlara uyması için kendi önünde bir fırın kurulup ekmek pişirilmesi gerektiğini söyledi. Ustaları gönderip fırının kurulacağı köşeye dört koyun ve bir pala istedi. Bunlar gelince gözlerini göğe dikip bazı şeyler söyleyerek palayı kasaba uzatarak hayvanları kestirtti ve kesilen koyunları aşağıda bekleyen kızına yolladı. Kanların aktığı yere bir gün bir gecede İstanbul'un en güzel fırını yapıldı. Pişirilen ekmekleri Paşa yiyince iyileşecek diye birtakım yapmacık hareketlerde bulundu. Keçi ve eşekle yapılan hareketlerin dokuz gün devamlı yapılması gerektiğini söyleyip gitti. Paşa korku içinde kalakaldı.

Paşanın kisti büyüdü, ıstırabı arttı, rengi kararmaya başladı. Uru yarmak lâzımdı. İhtiyar bir hekimden başka hiç kimse bunu yapmaya cesaret edemiyordu. Benim tarafımı tutsun diye gizlice Napoli'li cerrah Rebbi Hoşana'yı getirttim. Hekimbaşı Amonoğlu uru merhemle dağıtmaktan bahsediyordu. Paşa acıdan bitmişti. Rüstem Paşa'ya haber gönderip fikrini sorduk. Hıristiyan hekimin dediğini yapmasını söyledi. Bunun üzerine Amonoğlu'nun damadı Yasef, Napoli'li Rebbi

Hoşana ve Hıristiyan cerrahtan başkasını yolladılar. Çıbanı açtılar. Boşaldıkça Paşa rahatladı. Hoşana şımardı ama haddini bildirdim.

JUAN — İyi bir cerrah mıydı bari?

PEDRO — Yok canım, palavracı. Ben onu hekim kıtlığında yardımı olur diye bıraktırmıştım. Her şeyi yapan ihtiyardı. Öbürü ihtiyarın başında şamdan tutarak yapılacak şeyi öğretiyormuş gibi eliyle havada işaretler yapıyor, çizgiler çiziyordu. Cumayı Cumartesiye bağlayan geceler ve Cumartesi günleri ateşe dokunamaz ve ortalığı lâfa boğardı. Bu Yahudilerin âdetidir. Cumartesi günü pansuman yapılırken ben mumu tutuyordum. Dışarıya bir şey almaya çıkacağım zaman mumu eline verdim, kaçırmak isteyince eli yandı. Paşa gülmekten katıldı. Konağa Girit'ten bir sepet çekirdeksiz kuru üzüm gelmişti. İstanbul'da üzüm çok ama bunu tercih ederler. Paşa gelen hediyeyi görmek istedi. Büyük bir sahan içinde bunu getirdiler. Bana sorup üzümden iki üç tane aldıktan sonra sahanı Hoşana'ya vermem için bana uzattı. Adam o kadar açıkgöz ki, sahanı olduğu gibi kapmaya kalktı. Kızgınlıkla geri çekerek Türkçe «Mumu tutamazsın ama tepsiyi alırsın», İspanyolca olarak da «Namussuz herif, mumu tutamazsın ama kurşun gibi sahanı alırsın. Tanrı aşkı için bunu sana yedirmeyeceğim» dedim. Paşa gülerek haline acıdı ve vermemi söyledi. Yemin ettiğim için veremeyeceğimi, beni affetmesini söyledim.

MATA — Yahudilerin Cumartesi günleri ateşe el sürmediklerini söylediğin zaman aklıma Litarya ayinleri geldi. Oralarda da yapılır mı?

JUAN — Onu İstanbul'dan bahsederken dinleyeceğiz. Şimdi Paşa'nın hastalığını anlatsın.

PEDRO — Matalas Callando merak etmesin diye söylüyorum. Hür bir kimse Roma'daki gibi her gün kiliseye gidip Misa'yı istediği kadar dinleyebilir. Paşanın hastalığına gelince, iyileşmeye başladı. Hastalık nekahat devresine girdi. Paskalya zamanıydı. Bayramlarda el öpmeye gelenlere üst baş verilir. Paşa'yı giydirmek için gittim. Geniş odadaki güzel muslukta elini yüzünü yıkadım ve sırma işlemeli kaftanını sırtına koydum. Herkes kendisine verilen hediyeleri aldıktan sonra kâhya bana da ince işlenmiş bir elbise verdi. Hazinedar da mendile sarılmış elli altın verdi. Paşa'nın elini öpmek için eğilince mahkeme ilâmına benzeyen mühürlü bir azad kâğıdını elime verdi. Ayağına kapanmak istediğim zaman da kolumdan tutup ayağa kaldırdı ve alnımdan öpüp «Ancak Allah'a teşekkür edebilirsin, azad kâğıdını al ama ben kendime gelinceye kadar buradan ayrılma, padişahın başına yemin ederek söz veriyorum, memleketine öyle bir gideceksin ki, herkes seni köle değil, Paşa'nın hekimi diye karşılayacak» dedi. Nekahat devri en fazla doktora ihtiyaç olan devre olduğu için kendisini bırakmak değil, dünyanın öbür ucunda olsam bakmaya geleceğimi söyledim.

MATA — Azad kâğıdın ne oldu?

PEDRO — Bana hediyeyi veren kâhya saklamak üzere aldı. Kaçarım diye yaptı bunu. Bu kâğıdı alırken de, memnun olayım diye, Yüce Türk'ün hekimleri arasına bir Venedik Duka'sı gündelik ücretle tâyin olduğumu söyledi.

JUAN — Venedik Dukasının kıymeti ne kadar?

PEDRO — Onüç riyal.

MATA — Ben olsam azad kâğıdını yüzbin Venedik Dukasıyla bile değişmezdim.

PEDRO — Bu fikirde olanlar dünyanın gidişi hakkında bilgisi olmayanlardır. Bunun Paşa'dan geldiğini bilmeseydim imkânı yok vermezdim.

JUAN — Sana hediye olarak verilen şeyleri öğrendik. Acaba Yahudilere ne verdiler?

PEDRO — Onlara da diğerleri gibi birçok şeyler verdiler, ama benim için önemli olan, Paşanın iyileştikten sonra, sırtında kırmızı kaftanla Büyük Senyör'ün muavini olarak başkanlık ettiği divana giderken, bordası altın yaldızlı çektirmeye yalnız beni almasıydı. Üstümde kendi verdiği işlemeli kaftan vardı. Öbür adamlarla Yahudi hekimler başka çektirmeye bindiler. Bana rakip olan hekimler buna çok bozuldular. Amonoğlu hırsından hastalandı ve sekiz gün geçmeden iblisin doktorluğunu yapmak üzere göçtü gitti.

MATA — İhtiyar Hıristiyan cerraha ne verdiler?

PEDRO — Ona da azad kâğıdı verdiler ama beraber olalım diye, o da kâhyaya teslim etti.

Paşa tam iyileşmişken bu defa da yılancık oldu. Yahudi hekimler hemen geldiler ve aramızdaki didişme yeniden başladı. Sözlerimi kabul ettirebilmem için hazinedar Perviz Ağa yardım etti. İyileşmeye başladı ve Aralık ayının ilk günlerinde bastona dayanarak yürümeye başladı. Fakat her gezintiden sonra bacaklarının ağrısından şikâyet ediyordu. Paşa seferde bulunan Ulu Türk'ün karargâhına beni de alıp gitmek için hazırlanıyordu ki, konağa «İlyas» adında ukalâ bir Ya-

hudi aktar geldi. Benden gizli Paşaya onbir gün sabah akşam mahmudeli müshil içirmiş. Paşa devamlı surette dışarı çıkıyordu. Sebebini öğrenince çok sinirlendim. Sokakta rastladığım adama saldırdım. Kâhya ile Hazinedar karışmasalar öldürecektim. O sırada konakta pek çok ziyaretçi vardı. Hepsi de şahit olsunlar diye yüksek sesle beni dinlemezse Noel'e kadar yaşamayacağını söyledim. Paşa tekrar sözümü tutmaya başladı. «Santo Tome» günü sırtını yaslayıp oturdu ve bir tarak ile ayna istedi. Aynaya bakarken «Noel'e kaç gün kaldı» dedi. Dört gün dedim. «O günden sonra yaşamayacağımı söylediğin zaman isabetli bir görüşte bulundun» deyince, ben yalan söyledim sizi Yahudi sahtekârın elinden kurtarmak için dedim. «Olacağa hiç kimse mani olamaz, yemek saati geldiyse yemeğimi getir, bugün çok iştahlıyım» dedi. Mutfağa yemek ısmarlamaya gittiğim zaman «Gül suyu» diye bağırarak merdivenlerden inen zenciyi görünce hemen yukarı fırladım ve Sinan Paşa'yı bir elinde tarak, bir elinde ayna cansız ve soğumuş buldum. Doktorların ölülerin yanında bulunması doğru olmadığı için Paşa'nın odasının tam altında bulunan kendi odama kapandım.

MATA — Niye kaçmadın?

PEDRO — Hiç olacak şey mi? Kaçarken yakalarlarsa öldürdü diye içeri tıkarlar. Böyle yapmamakla itibar kazandım. Herkes Paşanın benim sözümü dinlemediği için öldüğünü söyledi. Cenazeyi hazırlarlarken bile odamdan çıkmadım. Onların cenaze törenleri bizimki gibi değil. Yaptıkları başlıca is dua okutmak. Paşanın cenaze töreninden bazı şeyler hatırımda kaldı. Birisi «Sinan Paşa Hey!» deyince, hepsi birden «Hey»

diyorlar. «Hey hey bizim efendi» deyince de «Hey hey» diye cevap veriyorlar. «**Hey hey Deniz Beylerbeyi, Hey hey İstanbul Veziri, Hey hey kande bulunur böyle kaptan, kande**» sözlerini de «**Vay, vay, vay**» diye karşıladılar. Ölüyü, koydukları masanın üzerinde, sıcak su ve sabunla yıkadılar.

MATA — Neden?

PEDRO — Türklerde ölüyü yıkamak âdettir. Ölüyü selvi ağacından yapılmış bir tabuta yerleştirerek bizde ancak Papa'ya yapılabilecek bir törenle kardeşinin yaptırdığı Üsküdar Camiine götürüp toprağa verdiler.

MATA — Çocukları var mıydı, servetini kime bıraktı?

PEDRO — Sağlığında Sultan'ı kendisine vasi tâyin etmişti. Nesi varsa Sultan'ın sarayına taşıdılar. Pek çok gümüş ve altın çıktı. Para olarak da bir milyondan fazla. Ayrıca bir okadar da mücevher ve eşya çıktı. Ben buraya gedikten sonra oğlu ile kızlarından biri ölmüş. Kölelerini de «Krallar gününde» satışa çıkardılar. Bu kölelerin zengin kimselerin eline geçmemesi için çok uğraştım. Bu esirlerin bir çoğunda kendilerini kurtaracak kadar para var. Sinan Paşa zamanında böyle bir şeyden istifade edilememişti. Çünkü Paşa, para için kölelerini satmazdı. Tekrar zengin kimselerin hizmetine girdiklerinde de durumları değişmeyecekti. Mezat yerini dolaşırken zengin alıcılara köleyi kötüler, almamasını temin ederdim.

MATA — Bunu neden yapıyorsun? Zengin efendi lere gitmeyen köleler daha fazla mı rahat ediyorlar?

JUAN — Ne dediğini anlamadın. Bir senyörün eti ne geçmektense fakir birinin eline geçmesi daha iyi diyor.

PEDRO — Evet varlıksız kimseleri söylüyorum. Satın almak için verdiği para boşa gitmesin diye köleye iyi bakar, yedirip içirir, dostluk eder. Kölenin aç kalması, hastalanması veya ölmesi, zengin efendi için hiç önemli değildir.

JUAN — Esirlerin hepsi satıldı mı?

PEDRO — Adına bir cami yaptırılacakmış. Bu inşaatta çalıştırılmak üzere yüz kişiyi ayırıp gerisini sattılar.

JUAN — İspanya'da da esirleri kurtarmak için toplanan bağış paralarla bunlar kurtarılamaz mıydı?

PEDRO — Hangi akçe? Hangi bağış? Hangi esirleri? Böyle bir paranın Türkiye'ye girmediğine yemin edebilirim.

MATA — Halbuki her gün para toplanıyordu.

PEDRO — Biliyorsun İspanya'dan altın, Müslüman ve at çıkarmak yasaktır. Çıkmayınca oralara nasıl gelir. Orada bulunduğum müddetçe İstanbul'a ne kadar esir geldiğini bir bilseniz. Lipari Adasından dokuzbin, Gozzo Adasından altıbin, Trablus'dan ikibin Bonifaçyo Boğazı kıyılarından üçbin, Korfu Boğazı sahillerinden altıbin, Napoli önündeki deniz savaşında zaptedilen yedi kadırgadan üçbin. Macaristan'dan gelenlerin adedini bilmiyorum. Bununla ilgili bir olaya karışmıştım. Gozzo esirlerini kurtarmak için gelen Malta ekibi ile dil bildiğim için ben ilgileniyordum. İstanbıl'da bu esirlere rastgelinebilecek her yeri dolaş-

tırdım. Altıbin kişiden sadece yüzelli kadar ihtiyar kadın ve erkek bulabildim.

MATA — Peki diğerleri ne olmuşlar?

PEDRO — Çoğu tabiiyet değiştirmiş, bir kısmı da ölmüş. Esirler satılıp bitince kâhyadan azad kâğıdımı istedim. O da Sultan'a sordu. Sultan hekimbaşı Amonoğlu öldüğüne göre, onun yerini benden başkasının tutamayacağını söyleyip reddetmiş. Ve babasına karşı bir iyiniyet gösterisi olarak yanıma iki yeniçeri verilip Ulu Türk'e gönderilmemi istemiş.

MATA — Ulu Türk neredeydi?

PEDRO — Iran yolu üzerinde, İstanbul'dan onbeş gün uzaklıkta bulunan Amasya'da. Sultan'ın emrini önce Sinan Paşa'nın içoğlanı iken daha sonra Sultan'ın emrine geçen Cenevizli bir haremağası, beni sevdiği için, bir hastadan kan aldırmak için saraya çağırılan Rum berberle bana ulaştırdı. Ne yapacağıma iyice karar vermiştim. Önce kendisine bakmış olduğum Rum Papa'sına sordum. Her şeyi anlatıp adalete başvuracağımı söyledim. Papa, bunların adalete bağlı olduklarını, fakat bir âdetlerinin bulunduğunu, bunun da meslek erbabı esiri serbest bırakmamaları olduğunu, bu sebeple mahkemeyi kazanabileceklerini söyledi. Çünkü işe halkın menfaatleri giriyormuş. Kendisi bu görüşteymiş.

JUAN — Rum diyorsun ama anlayamadım, serbest mi? Hıristiyan mı? Kime bağlı?

PEDRO — Türkiye deyince orada herkesin Türk olduğunu zannediyorsun. Bizim Papa'ya ve Lâtin kilise-

sine bağı olmayan, Türk'ler kadar Hıristiyanlar vardır. Bunlar Papalarını kendileri seçerler ve «Patrik» derler.

MATA — Türk hükümeti buna nasıl razı oluyor?

PEDRO — Vergisini ve haracını ödesin yeter. Yahudi, Hıristiyan, Berberi olsun mühim değil.

MATA — Haklısın.

PEDRO — Bu Rum'lardan kurulu gizli bir şebeke Hıristiyan esirleri kaçırırlar. Adam başına da masrafın dışında on duka alırlar. Raguza ve Korfu'da ise şe hirlerin idareleri ayrıca kaçırdıkları adam başına on duka verirler.

JUAN — Tutulunca görecekleri ceza az ise, fena bir iş değil.

PEDRO — Bu işin cezası kazığa çakılmaktır. Esir ise sadece birkaç sopa yemekle kurtulur. Ben kaçmak için bir Rumla anlaşmıştım. Bu, adamın yirminci kaçakçılığı imiş.

JUAN — İsmi neydi?

PEDRO — Estemati.

MATA — Ne yapacaktı?

PEDRO — Bana yol gösterecek ve yolda hizmet edecekti.

JUAN — Yalnız mıydın?

PEDRO — Oradayken arkadaşlık ettiğim ihtiyar cerraha acıdım, yanıma aldım. Estemati birer kat «Caloiero» elbisesi ve iki tane takma sakal almamızı tavsiye etti. Bir çift beygire de beş duka verdim.

MATA — Dizginleri bırakmayın, sizi kaçırmasınlar.

PEDRO — Sen ne diyorsun?

MATA — Çok sür'atlidirler, alır götürürler.

JUAN — Alay etmeden duramaz da.

MATA — Beş dukaya iki at olur mu hiç? Mantar dan olsa yine vermezler.

PEDRO — Bizim için atları satınalan adam paranın beşte birini cebine atmıştı zannederim. Yarış atı değil ya. Burada mekkâre hayvanlarının aynısı. Bizi gideceğimiz yere kadar götürsünler yeter. Böyle hayvanlar orada iki veya üç dukadan yukarı satılmazlar.

MATA — Ne kadar ucuz. Yaşasın!

PEDRO — Benim yanımda değerli eşya ve para vardı. İhtiyarın hiç eşyası yoktu, zannederim bütün parasını kıymetli taşlara yatırmıştı. Ocak ayının ilk pazar günü İstanbul'dan ayrıldık. Yola çıkar çıkmaz Estemati bize papaz gibi hareket etmeyi öğretti. İlk olarak selâm verip almayı gösterdi. Yunanca bildiğim için söylediklerini hemen anlıyordum. «Metania» ruhban sınıfından olmayanları selâmlamak için, «O Theos Xoresi» ise buna karşılık olarak Tanrı sizi affetsin demekti. Papazlarla karşılaşınca «Eflogite pateres» yani hayır duanızı esirgemeyin dediklerini öğrendim. İhtiyar, Rodos'lu bir Rum kızıyla otuz yıl evli kalmış, evinde Rumca'dan başka bir dil konuşulmamış ama yine de anlamıyor. Ağzını açar açmaz daha ilk kelimesinden Rum olmadığı anlaşılıyordu. Estemati'nin öğrettiklerinden hiçbirini adamakıllı öğrenememişti. Yolda rastladığımız Rumca bilen bir Türk'ü selâmlamak için «Asthenia» demez mi?

MATA — Ne demek o?

PEDRO — «Allah kahretsin» gibi bir şey. Türk fena halde kızdı, ne söylüyor bu köpek diye bağırmaya

başlayınca yanına koşup yanlış anladığını «Metania» dediğini söyleyerek ortalığı güç yatıştırdım. Bir zaman ilerledik. Derken arkamızdan iki atlı yeniçeri bize yetiştiler. Tanışmak için konuşmaya başladık. Türk'lerin dininde şarap içmek yasaktır. Yine de gizli olarak içerler. Yanımızda bol şarap vardı. Çıkarıp adamlara üst üste ikram ettim. Nereye gittiğimizi sordular. «İstanbul'dan Aynaroz'a gidiyoruz» dedik. Kendilerinin nereye gittiklerini sorduğum zaman «Sultan'dan kaçan bir Hıristiyan köpeği arıyoruz» dediler. Aradıklarının eşkâlini anlatınca beni aradıklarını anladım. Yola çıktığımız gün bir hasta için aramışlar ve kitaplarımı alıp çıktığımı öğrenince kaçtığımı anlamışlar. Ayrıca bir de kayık ile beni arıyorlarmış. Selanik'e kadar arayacaklarmış. İhtiyarın konuşmaya başlayıp da papaz olmadığını belli etmesinden korkuyordum. Önce dilsiz diyeyim diye düşündüm. Sonra vazgeçtim. Kılavuzla anlaşıp sağır olduğunu söyledik ve onun yerine hep biz cevap verdik.

MATA — Bir söz vardır «Patırtı isteyen, bir domuz satınalsın» diye. Kendini kurtarmaya uğraşırken bir de bu ihtiyarla uğraşmışsın.

PEDRO — Bu kadar değil, daha neler çektim. Bir kaç defa kendimi kurtarmak için onu az kalsın denize atıyordum.

MATA — Yine de en iyi çareyi bulmuşsun.

PEDRO — Bu çareyi kılavuz da beğendi. Fakat on üç gün boyunca garip bir huyundan vazgeçirmek mümkün olmadı.

MATA — Hangi huyundan?

PEDRO — Berberlikten yetişmiş olduğu için konuşmaktan bir türlü vazgeçemiyordu. Bin defa duymuyormuş gibi davran diye tembih ettiğimiz halde yine de biz tam sohbete dalınca, Rumcayı anladığı için boyuna cevap yetiştiriyordu. Gece kaldığımız yerlerde gidip meyhaneden şarap alıyordum. İçtikleri görülmesin diye Yeniçerilerle aralıklı oturuyorduk. Kılavuza tembih ettiğimiz için onlara el altından devamlı şarap veriyordu.

JUAN — Oralarda da misafirhaneler var mı?

PEDRO — Tabii. Orada bunlara «Kervansaray» derler. Türkler bizim kadar rahatına düşkün insanlar olmadıkları için buralarda döşek, yemek ve lostaryacı bulunmaz.

MATA — Hiç böyle misafirhane olur mu?

PEDRO — Avlunun bir tarafında bulunan terzi peykeleri gibi ahşap olmayan topraktan yapılmış, bir yanında da ocak bulunan peykelerde yolcular da otururlar.

MATA — Masa ve yatak?

PEDRO — Hayvanlar için yemlik bile bulunmaz. Yatak olarak biraz saman sererler. Yastık yerine de heybelerini kullanırlar. Atla yola çıkanların yere kadar uzun bir çeşit hırkaları vardır, onları yatak olarak kullanırlar.

JUAN — Demek vahşi insanlar?

PEDRO — Hayır. İyi ve cesur insanlar.

MATA — Peki atlar yemlerini nerede kestirirler?

PEDRO — Sahiplerinin ayaklarının yanında. Oradaki samanlar çok besleyici. Çalışmayan hayvanları ba-

yağı şişmanlatır. Atlı yolcular yanlarında yem torbası taşırlar, bunları arpa ile doldurup atın boynuna takarlar. Kervansaraylar parasızdır. Avlularında kurulan barakalarda gerekli şeyler satılır. Arpa, odun, pirinç, saman bulunur. Oranın hayvanları açlığa tahammül ediyorlar. Gündüz değil, gece yem yiyorlar.

MATA — Yolculuk ucuza çıkıyor demektir.

PEDRO — Bir insan kendisine ve atına ancak iki üç akçe harcar. Zira ekmek ve arpa ucuz, şarap da içmezse çok ucuza çıkar. Yeniçerilerle tanıştığımız günün akşamı yatacak yerlerimizi hazırladık. Heybelerimizi başımıza koyduk ama yorgan yok. Hava da bayağı soğuktu. Uykuya henüz dalmıştık ki, ihtiyar «Kahrolsun bizi soyanlar, haydutlar» diye bağırarak yatağında doğruldu ve havaya yumruklar sallamaya başladı. Hepimiz uyandık. Yeniçeriler en çok adamın İspanyolca konuşmasına şaştılar. Ne söylediğini sordular, «Saçmalıyor» dedim.

MATA — Hay Allah! İnsanın başına neler de geliyor.

PEDRO — Türkler sayıklarken konuştuğu dil üzerinde ısrarla duruyorlardı. O geceyi ve ertesi geceleri çok güç geçirdim.

JUAN — Neden?

PEDRO — Artık emniyet içinde olmadığım için. Haykırmaya başlar başlamaz uyandırabileyim diye elini tutarak yatmaya başladım.

JUAN — Her gece mi sayıklıyordu?

PEDRO — Gündüz bile uyusa sayıklıyor.

MATA — Bu adamı öldürseydin bile günah olmazdı. Ben kendim öldürmezdim ama denize yuvarlardım.

Üçünüz birden ele geçeceğinize biriniz yok olurdunuz. Peki, kaç gün yeniçerilerle yolculuk yaptınız?

PEDRO — Onüç gece onüç gündüz. Gündüzleri bile korku geçiriyordum.

JUAN — Nasıl bir korku?

PEDRO — Yemeğe oturunca yeniçerilerden biri «Hey gidi dinsiz, kim seni bulursa mutlu olur» diye söylenirdi. Kavala'ya onuncu gün vardık. Burası deniz kenarında sevimli bir kasaba. Aynaroz'a deniz yolundan gideceğiz diyerek yeniçerilerden ayrıldık. Kavala'da bulduğumuz lostaryanın sahibi Rum'du. Ne olduğumuzu anladı. Eskiden beri bizim kılavuzla işbirliği yaparmış. Lostarya'da Kandiya'lı bir terzi çırağına da rastladık. O da esirleri kaçıran şebekeye girmeye çalışıyormuş. O gece iyice içtik. Kavala'da bir kayık tuttuk. Kılavuz Estemati orada kaldı. Terzi çırağını yardımı dokunur diye birkaç para vererek yanımıza aldık. Aynaroz'a gitmek istediğimiz halde fırtına bizi altın ve gümüş ocaklarıyla meşhur Taşoz Adasına attı. Kıyıya çıktık ve tepedeki kasabaya doğru yol aldık. Halkla münasebetlerimizde ihtiyatı elden bırakmamaya çalıştık.

JUAN — Halkı kimlerdi?

PEDRO — Sadece valisi Türk'tü. Diğerleri tamamen Hıristiyandılar.

JUAN — Niye çekindin öyleyse?

PEDRO — Hıristiyan oldukları için. Türk olsalardı dilimizi ve âdetlerimizi bilmediklerinden aldatmak kolay olurdu. Yine de Rum'lar kaçak olduğumuzu anlayınca valiye şikâyet edip yakalatabilirlerdi.

MATA — Hayret. Onlar da Hıristiyan olduklarına göre bunu nasıl yapabilirler?

PEDRO — Bazıları ödül almak için, bazıları korkularından, kimisi de iş ortaya çıkınca kimlerle konuştukları, kimlere yol gösterdikleri hakkında bir tahkikat açılırsa zarar göreceklerinden çekindiklerinden. Bir defa daha söyleyeyim ki, ben Türk'lerden hiçbir zaman çekinmedim. Hep Hıristiyanlardan korktum. Taşoz'da fazla kalmadan, terzi çırağını bırakıp ayrıldık. «Karamürsel» denilen gemilerden biriyle Aynaroz'a gittik. Bu gemiler karşı kıyıya eritmek üzere altın, gümüş taşırlar. Aynaroz kıyılarında, ortasında bir kule bulunan çiftliğe benzer bir yerde karaya çıktık. Kulede altı papaz ve başları otururlarmış. Bu papazlar bağ çapalamakla uğraşırlarmış. Seslendiğimiz zaman kethüda yok diye sokmadılar. Kethuda ancak akşama doğru geldi, papaz usulünce selâmlaştık, içeri girdik. Yarım yamalak Rumcamızdan İtalyan olduğumuzu zannetsinler diye Sakız'lı olduğumuzu söyledim. Sakız'da oturan Rumların çoğu İtalyanca bilirler. Sofraya geçtik, yemekler geldi. İlk getirdikleri yemek baklaydı. Bunun üzerinde fındık büyüklüğünde tuz parçaları görünüyordu. Arkadan sirkesiz, yağsız bir tabak zeytin getirdiler. Zeytinler keçi pisliği gibi gayet ufaktı. Bir baş soğan da misafire ikram olsun diye getirdiler.

JUAN — Günlük yemekleri bıı mudur?

MATA — Vaazlarda verdikleri öğütlere uyduklarını göstermek için böyle gösteriş yapıyorlar. Normal zamanlarda başka türlü yaşadıkları şüphesizdir. Yabancılar bu davranışlarını görüp etrafa yaysınlar da bağışlar gelsin diye.

PEDRO — Dediğin bizim papazlar bakımından doğrudur. Ama benim görüp anlattıklarım dünyanın

en kanaatkar insanlarıdırlar. Aslında, Rum keşişleri İncil'in dediklerini tamamen yaparlar. Evet, nerede kalmıştık? Kuleden, Bulgarların «Kilandari» manastırına gittik. Kapıda birkaç tane papaz oturuyordu. Bunların âdetlerine göre ziyaretçiler her şeyden önce kapıların üzerinde bulunan Meryem Ana resmine yönelerek dua okumak zorundadırlar. Ben bunu bilmediğim için duadan önce selâm verdim. Papazlar hemen «Bre ti kamis?» diyerek Meryem Ana'yı gösterdiler. Bu söz, ne yapıyorsun, demekmiş. Hemen toparlandım ve dua okudum.

JUAN — Rumların dua ve ibadetleri nasıl?

PEDRO — Diz çöktükleri pek azdır, duaları da pek uzun değildir. «Kirye Eleyson» sözünü ağızlarından düşürrnezler. Olağanüstü buldukları şeylerde veya şaştıkları zaman hemen bu sözü söylerler. Yarım saat, hiç ara vermeden bu sözü tekrarlayanlarını gördüm. «Allahım şefaat et» mânâsına geliyor. N'ıçin geldiğimizi sordukları zaman da ziyaretçi olduğumuzu söyledim.

MATA — İhtiyar nasıl davranıyordu?

PEDRO — Ne yapsın, sağır olduğunu söyleyip işi geçiştirmeye çalışıyordum. Buradaki yemek de öbürüne benziyordu. Fasulye, zeytin, yarım soğan ve kuru ekmek.

MATA — Ekmeği çok yenmesin diye mi kurutuyorlar?

PEDRO — İyi buldun. Yattığımız odada tavan örümcek ağları ile kaplıydı. Ertesi gün erkenden başrahibe hakikati söyledim. Aklına yanlış bir şey gelmesin diye de memlekete gidecek kadar paramız olduğunu, buradan geçecek ilk gemi ile yola çıkacağımızı an-

lattım. Papaz hiçbir yardım vaadinde bulunmadan «Kirye Elyson»a başladı. «Türk'ler manastırı göz altında tutuyorlar, hem buraya gemi de uğramaz, Santa Laura manastırına gitseniz iyi olur» dedi. Bize yol gösterecek birisini yanımıza katmasını söyledim. Ücret istedi. Ben de ücrete karşılık ihtiyarın eşyasının taşınması şartını koştum. Ancak nöbetleşe taşımaya razı oldu. Yola koyulduk, dört beş manastıra uğrayıp bazılarında kalarak Santa Laura'ya geldik. Baş papaza hakikati anlattım. O da gemi bulabilmemiz için Kiandri'ye gitmemizi tavsiye etti. «Zaten oradan geliyoruz, bize burayı tavsiye ettiler» dedim, ama çaresiz. Nerede kaldığımızı hatırlatırsanız size Aynaroz'dan bahsedeyim.

MATA — Merak etme hatırlatırım.

PEDRO — Aynaroz'da bulunan yirmiiki manastırdan yirmisi deniz kenarında, ikisi içeride yapılmış. Hepsinde demir kapılı kuleler, güneş doğmayınca açılmayan ve arzu edildiği zaman kaldırılıp indirilen köprüler var. Kaleler gibi. Hepsinde toplar, topçuları papaz lar olan manastırlarda ok ve kılıç dolu depolar var.

JUAN — Oralarda silâh ne geziyor?

PEDRO — Korsanlardan böyle korunuyorlar. Manastırlar arasındaki mesafe iki fersahtan fazla değil Bir top atıldığı zaman, patladığı yere bir kısmı atlı olmak üzere üçbine yakın silâhlı papaz yetişir. Gerektiği zaman bir orduya dayanabilirler.

JUAN — Oraları Türk'lerin idaresi altında. Kim sa taşabilir?

PEDRO — Karadaki izbandutlar gibi denizdeki kor sanlar da kimseyi dinlemezler.

MATA — Aklıma geldi. Potira işareti olarak top değil de çan kullansalar olmaz mı?

PEDRO — Ulu Türk'ün imparatorluğunda bu yasaktır. Bazıları günah olduğu için yasaklanmıştır, derler. Bazıları Hıristiyanların toplanarak herhangi bir kötülükte bulunmamaları için yasaklandığını söylerler. Bence ikinci ihtimal daha doğru. Oralarda pek çok Hıristiyan var. Çan sesleri duyunca birçoğu toplanır. Şunu da söyleyeyim, İstanbul'daki kiliselerde erganun bulunmaz. Liturya için yortularda boru kullanılır. Nere de kalmıştık?

MATA — Santa Laura manastırını anlatıyordun.

PEDRO — Evet. Önce Ayos Pavlos'a sonra da Rusikan'a geçtik. Manastır Ruslarındır. Bunlar Tatarlarla sınırdaş. Rusikan'dan sonra gittiğimiz San Geronimo'da zor durumda kaldık. Buraya uğrayan birkaç Türk'le karşılaştık. Onlara da Sakız'lı olduğumuzu söyledik. İçlerinden biri Sakızlı dönme değil miymiş? Hemen bana kim olduğumu, nerede oturduğumu, kimleri tanıdığımı, daha bir yığın soru sordu. Onlara Sakızlı iki papaz olarak bir sürü cevap uydurdum.

MATA — Bu dediğini ilâç gibi bile versen yine yutturamazsın. İnsan ömründe bir defa bile görmediği bir yer hakkında ne uydurabilir?

PEDRO — Benim gibi dünyayı dolaşmış olsaydın gayet kolaylıkla yalan uydururdun. Kimin oğlu olduğumu sordukları zaman Verni'nin dedim. Ki bu geçer bir isimdir. Hangi Verni'nin? İhtiyar Verni'nin. Filân nasıl? Vefat etti. Falan? Halen hasta. Ya bilmem kim? İstanbul'a bir kayık limon götürdü. Hepsi bu çeşit cevaplardı. Üstelik son derece memnun kaldılar.

MATA — Şeytanla ilgin olduğunu söylerlerdi, doğruymuş. Böyle şeyleri şeytan bile aklına getiremez.

PEDRO — Böylece bir ay kadar manastırlarda süründük. Kseropotamos manastırında anlaştığımız Rum gemici bizi Limni'ye uğrayıp Sakız'a götürecekti. Gemiye altı papaz da aldık. Şansımız yoktu, fırtına yüzünden yine Taşoz'a gittik.

Bu başımıza gelenlerden sonra bir de Taşoz'a ikinci gelişimizde halk bize çok güçlük çektirdi ve soğuk pek fazlaydı. Bizi yolmaya bile kalktılar. Ele verirler diye çok korktum. Adada bulunan yegâne Türk olan valiye teslim olmayı bile düşündüm.

JUAN — Hiç öyle şey olur mu? Sonuna kadar dayanmak gerekirken böyle şeyleri aklına nasıl getirdin?

PEDRO — Bir İspanyol'a ancak bu şekilde davranmak yaraşır. Ve sonuna kadar dayanması lâzımdır diyorsun, değil mi?

MATA — Kızma, kızma. Haklısın tabii. Senin yerinde olsam aynı şeyi düşünürdüm. Yalnız aklından geçeni yapmış olman daha büyük tehlike değil miydi?

PEDRO — Zaten görmediğimiz, çekmediğimiz şey kalmamıştı. Netice itibariyle yeniden esir düşerdim.

MATA — Bunu öğrenmek için sormuştum.

PEDRO — Yalnız tekrar esir düşseydim ben de önüme çıkan Yahudinin, Rumun burnundan fitil fitil getirecektim. Her neyse, çok geçmeden Midilli ve Sakız'a uğrayacak iki gemi yanaştı. İkisi de buğday yüklü Venedik gemisiydi. Kıyılardan gizlice buğday yüklendiğini öğrendim. İhtiyar arkadaşım, ben, ve altı papaz gemilerden birine bindik.

JUAN — Gemiciler Türk mü, yoksa Hıristiyan mıydılar?

PEDRO — Türk olsalardı keşke. Papaz olduğumuz için bizi almak istemediler. İkna edinceye kadar neler çektik. Hıristiyan gemicilerin garip bir inançları var. Papaz yolcuları uğursuz sayarlar ve hoşlanmazlar.

JUAN — Garip. Böyle şey olur mu?

PEDRO — Doğru söylüyorum. Bütün denizciler bilir bunu. Barselona'daki gemiciler bile gemilerine yüz kişiyi bindirmekte güçlük göstermezler de bir papazı sokmakta zorluk çıkarırlar. Bir papazı gemiye sokmak için, eğer hükümet zorlamazsa, kıyafetini değiştirmek gerekir.

JUAN — Bunu da ilk defa duyuyorum.

PEDRO — Denizcilikten anlayanlara sorarsan bilirler. Yolda karşılaştığımız iki karakol gemisi bizi durdurup mayna ettiler.

JUAN — Mayna ne demek?

PEDRO — Yelkenlerini indirmek. Yanaşıp iki gemiye de geçtiler ve hepimizi toplayıp patronları küreğe ayırdılar.

MATA — Niçin, arada harp mi vardı?

PEDRO — Hayır. Buğday çıkarmak yasaktır da. Birdenbire neye uğradığımızı anlayamadım. Biraz şaşkınlıktan sonra toparlandım. İstanbul'dayken kaptanları ve adamların çoğunu gördüm gibi geliyordu. Beni papaz kıyafetinde tanıyamadılar. Onlara «Bu fakir Hıristiyanlar bir hata ettiler, efendimizin emirlerine uymadılar, fakat bunlar yoksul ve cahildir. Bizi İstanbul'a götürebilirsiniz ama bu ne fayda sağlar? Bizleri

efendilerinize teslim edince sizin elinize hiçbir şey geçmeyecek, merhamet edip affederseniz hem karşılığını görür, hem de sevap işlemiş olursunuz» dedim. Sözlerime akılları yattı ama verdiğimiz parayı az buldular. Fakir olduklarından bahsederek biraz daha fazla istediler. Elli dukaya razı edebildim. Parayı alıp bizi serbest bıraktılar. Daha fazlasını gözden çıkaran mal sahipleri bana teşekkür ettiler.

MATA — İyilik böyle olur. Ancak Tanrı aşkına yapılır. Gemide sen olmasaydın hepsi esir olacaktı.

PEDRO — Şüphesiz.

JUAN — Bu yüzden sana ne kadar minnettar olmuşlardır.

PEDRO — Önceleri öyleydi, fakat kısa sürdü. Üstelik yaptığımız iyilik pahalıya malolacaktı.

MATA — Türklerin ve Yahudilerin dostluklarını kaybetmiştin. Hıristiyanlara mı sıra geldi?

PEDRO — Hıristiyanların dostluklarını kaybetmek sadece lâfla değil, esaslı oluyordu. Yolculuk pupa yelken devam ederken, hava birden karardı. Rüzgâr bizi Limni kıyılarına attı. Batmak tehlikesiyle burun burunaydık. Gemiciler gemiyi kurtarmaya uğraşıyorlardı. Papazları denize sallandırma çaresinden başka çare bulamadılar. Patronlara nedense acıdılar. Sonunda Tanrıya sığınarak fırtınayı atlatmaya ve papazları da ilk uğrak yerinde bırakıp bir daha gemiye almamaya karar verdiler. Karaya yanaştığımız zaman gemi demir atarak tutundu ve hepimizi karaya çıkardılar.

MATA — Şimdi bu vahşeti gösterenlere nasıl köpek denmez?

PEDRO — Limni'de bir hafta hava düzelinceye kadar kaldık. Şubat ayında olduğumuz için soğuk çok fazlaydı. Adada ekmek, koyun ve şarap çok ama ağaç çok az. Gördüğümüz tek ağaç, önünde çeşme olan karaağaçtı. Odunu denizden taşıyorlar. Rüzgâr pek şiddetli esiyordu. Gemi bize haber vermeden gider diye çok korktuk. Bu yüzden kıyıdan ayrılamıyorduk. Hava bir türlü düzelmediği için patronlar içmek, biraz keyiflenmek için içerilerdeki köye çıktılar. Biz de arkalarından yiyecek bulmak için gittik. Köyde düğün varmış. Düğündekiler, ekmek aradığımızı söyleyince, bize acıdılar ve ikramda bulundular. Biz perhiz gününe rastlamışız. Ancak suda haşlanmış bakla ve kuru üzüm yedik. Ekmeği koparırken ellerimizin titrediğini gördüler ve biraz ateş yaktılar. Ev sahibinin verdiği rakıyı içince, içim ısındı ve kendime geldim.

MATA — Rakı yemek arasında içilir mi?

PEDRO — Türklerle Rumların eğlence sofralarında yemekten önce iki üç kadeh içme âdetleri vardır. Bizdeki beyaz şarap gibi oralarda da rakı vardır.

JUAN — Ağızları yanmıyor mu?

PEDRO — Hayır, alışmışlar.

MATA — Rumlar içkiyi çok alıyorlar mı?.

PEDRO — Almanlar kadar, hattâ onlardan fazla. Yalnız Almanlar arada bir ve büyük bardakla içerler; Rumlar ise az yerler ve her lokma arasında ufak bir kadeh içerler.

Papazlar Limni'de kaldılar. Gemiciler bizi de papaz olduğumuz için almak istemediler. Papaz olmadığımızı anlattım. Midilli açıklarında deniz haydutları hiç eksik olmazlar. Bunlardan çekindiğimiz için hiç-

bir yerde durmadan Sakız'a geçtik. Bu ada cennet gibi, baştan başa bahçe ve içinde portakal, limon ve ağaç kavunu var. Adanın halkı Rum ve İtalyan. Cenova ile daha önceleri bir bağlantısı varmış. İleri gelenler arasından seçilen yedi kişi Cenova Cumhuriyeti tarafından kabul edilirse, bunlar adayı idare ederler. Kasabanın uzağında Santa Sidero manastırı vardır ki, burada kaçan esirler saklanabilirler. Manastırın tek papazı var. Ayrıca bu esirlere yiyecek ve içecek taşımakla görevlendirilmiş birisi de var. Biz oradayken bu maaşlı kişi «Pedro El Bombardero» adında biriydi. Sakız, Büyük Türk'e cizye verir.

JUAN — Ne kadar?

PEDRO — Yılda ondörtbin duka karşılığı. Adaya yerleşen hiçbir Türk yoktur. Halkı yolcularla alış-veriş eder ve herkesle iyi geçinirler.

JUAN — Ondörtbin dukayı nasıl toplayabiliyorlar?

PEDRO — Hiç kimsenin kesesinden on para bile çıkmaz. Tanrı verir.

MATA — O nasıl şey?

PEDRO — Boyu ve eni dört fersah genişliğinde olan topraklarında sakız ağacı yetişir. Yılda yirmibin duka bundan elde ederler. Cizyeye yeter de artar bile.

MATA — Bahsettiğin sakız nedir?

JUAN — Canım, aktarlarda günlük gibi fakat ondan daha beyaz bir şey var ya.

PEDRO — Çam ağacından nasıl zamk çıkıyorsa bu ağaçtan da öyle sakız çıkıyor.

MATA — Buradaki sakız ağaçları böyle bir şey vermiyor, sadece misvak yapılıyor.

PEDRO — Senin dediğin orada da var. Yalnız söylediğin gibi o sakız vermiyor. Hattâ bu sakız ağaçlarından bir fidan alıp da başka bir yere dikilse, o da sakız vermez. Oysaki, başka bir yerden alınıp Sakız'a dikilen ağaçlar derhal sakız veriyorlar.

MATA — İnsan inanamıyor doğrusu...

PEDRO — Allaha nasıl inanıyorsan öyle inan. Kendi gördüklerimi anlatıyorum.

MATA — Evet. Anladım. Sakızı nasıl hazırlıyorlar?

PEDRO — Ora halkı toprağı çapalayıp ayıklayarak yeri daima temiz tutuyorlar. Sakız yere akınca kirlenmesin diye. Ağaçları çiziyorlar ve bu çizilen yerlerden sakız akıyor. Kimse tek dirhemine bile el uzatamıyor. Cezası idam bile olabiliyor. Mahsulü koydukları sandıkların yarısı İstanbul'a, diğer yansı da Cenova'ya gidiyor. Çok tuhaf bir ticaret usulleri var. Sandığın tanesini yüz dukadan aşağıya satmazlar, eğer alıcı bulamazlarsa denize dökerler.

JUAN — Dünyanın hiçbir yerinde sakız veren ağaç yok mudur?

PEDRO — Zannetmem. Buna dair bir yazıya tarihlerde rastlanmıyor. Mısır'da bulunurmuş diyenler var ama Büyük Türk her yerde araştırdı, fakat hiçbir yerde bulunmadı. Başka yerlere diktiği ağaçlar da sakız vermedi.

Sakız'da bir hayli kaldıktan sonra İzmir'e uğrayıp İtalya'ya gidecek bir gemiye binerek yola çıktık. Gemi İzmir'den buğday yükleyip ayrıldı. Akdeniz adalarından pek çoğuna uğraya uğraya İtalya'ya yol aldık. Uğradığımız ilk ada Sisam'dı. Oldukça tenha idi. Top-

rağı verimli ama insanı yok. Kasırga yüzünden burada üç gün kaldık.

JUAN — Ada neden boştu? Ne yediniz?

PEDRO — Tavuk ve koyun eti yedik. Bura halkı Barbaros'dan sonra çok zahmet çekmeye başlamış. Bu yüzden başka yerlere göç etmişler. Ayrılırken koyunlarını, keçilerini, tavuklarını bırakmışlar ve bunlar yabanileşerek kendi başlarına üremişler. Oradan geçenler karaya çıkıp bunları avlarlar.

JUAN — Peki bunlar kimlere ait oluyor?

PEDRO — Avlayanlara. O topraklar onbeş yıldır boş.

JUAN — Büyük Türk olup bitenleri bilmez mi?

PEDRO — Bilir, ama o kadar. Andrea Doria'nın yaptıklarından imparator haberdardı ama bilmezlikten gelmesi gerekiyordu Sisam'dan sonra birçok adalardan geçip Mesina'ya vardık.

JUAN — Rumlarla dolu olan bu yerlerde okul var mı? Okuma yazma biliyorlar mı?

PEDRO — Ne Atina'da, ne de Yunanistan'ın her hangi bir yerinde ne mektep, ne de tarihin kaydettiği eski kültürden eser yok. Okumaları için çocukları papazların ellerine veriyorlar. Bunlar da kendileri zaten bir şey bilmediklerinden zar zor okuma ve iki üç gramer kaidesinden başka bir şey öğretemiyorlar.

Mesina'da yirmisekiz gün kaldım. Arkadaşım ihtiyar cerrahı buradan yolcu edip, İtalya'nın birçok yerini gezip dolaşarak İspanya'ya döndüm.

MATA — Papa'yı görebildin mi?

PEDRO — Papa'yı da kardinalleri de gördüm.

MATA — Papa nasıl bir insan?

PEDRO — Nasıl olacak? Soğan biçiminde ve ayakları testi şeklinde değil ya; senin benim gibi bir insan. Tek farkı yürümemesinde. Bir yere giderken omuzlar üzerine yerleştirilmiş bir koltuğa oturuyor.

MATA — Kardinallerin kıyafetleri nasıl?

PEDRO — Ayinlerde erguvan renkli bir manto ve takke giyerler. Vatikan'a giderken katıra binerler. Bu katırların koşumlarında gümüş tırtıllar var. Hiçbir piskopos veya senyöre, bir kardinal Sentanj şatosundan geçerken yapılan merasim yapılmaz. Dinî merasim dışındaki gezintilerde birçoğu şapka giyer ve kılıç takarlar.

JUAN — Hepsi mi kılıçla gezer?

PEDRO — Silâh taşımayı hoş görmeyenler dışarıda gezmezler. Açık görüşlü, serbest fikirli olanlar dediğim kıyafetle dolaşırlar. Bazıları da güzel kadınları yanlarına oturtup faytonlarda gezintiler bile yaparlar. Biliyorsunuz İtalya'da güzel olmayan kadın pek azdır.

MATA — Bu bahsettiğin güzel kadınlar ahlâken düşük olanlar mı?

PEDRO — Hayır, içlerinde ahlaken düşük olmayanlar da vardır. Ahlâk deyince, Roma'da ne kadar aşifte vardır bilir misiniz?

MATA — Hayır, nasıl bilelim?

PEDRO — Ben oradayken öğrendim. Papa bile bunların sayısını bilmek istedi. Zira bunlar vergi öderler. Onüçbin kadar olduğu tespit edildi. Bana inanmazsanız Roma'da bulunmuş olan herhangi bir kimseden sorabilirsiniz. Müşterileri tam manâsıyla yolarlar. Eğer

müşteri kilise adamı ise dinî sıfatına uymayan hareketlere sürüklerler.

JUAN — Başından geçenleri öğrendik. Biraz da Türkiye'nin kuruluşunu ve Türklerin âdetlerini anlat. Bunların huylarından ve giyimlerinden bahset.

Çoktan beri merak ederdim, bir Türk kendi çürük mezhebine bir Hıristiyan'ı sokmaya muvaffak olursa Hıristiyan, Müslümanlığı kabul ettiğini ne şekilde bildirir?

PEDRO — Yapacağı şey sadece işaret parmağını kaldırarak üç defa «Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resulallah» demektir. Bunu yapan insan, Müslümanlığı kabul etmiş demektir. Sünnet olmasa bile bu kâfidir. Müslümanlığı kabul ettikten sonra bir daha dönemez, böyle bir şey yapmaya kalkışanı da yakarlar.

JUAN — Bu sözlerin mânâsı nedir?

PEDRO — Her şeyi yaratan Allahdan başka ilâh yoktur ve Muhammed O'nun elçisidir. Bu elçi onlara göre son peygamber yani «Âhır zaman peygamberidir».

JUAN — İbadetleri nasıldır?

PEDRO — Dualarına «Sala» veya «Namaz» denir. Namaza dururken ellerini, kollarını sıvayıp iyice yıkayarak, temizlenmiş vaziyette başlarlar. Önceden bir kadınla temasta bulunmuşlarsa tepeden tırnağa yıkanmaları gerekir. Küçük veya büyük ihtiyacını yapan bir kimse de alt taraflarını iyice yıkar. Yıkanmak için de ibrik kullanırlar.

JUAN — Ya kışın?

PEDRO — Varsa sıcak su kullanırlar. Elinde bir ibrik olmadan hiç kimse helaya gitmez. Bizim bez kullanarak yaptığımızı onlar yıkanarak yapıyorlar. Onla-

ra göre kâğıtla temizlenmek çok günahtır. Kâğıdın, Tanrının kullarına bir ihsanı olduğunu ve buna önem vermemenin kötülük olduğunu söylerler. Yerde bir kâğıt parçası görünce saygı ile öpüp başlarına koyarlar ve duvarda bir deliğe yerleştirirler.

JUAN — Bu inancın akla yakın bir tarafı yok.

PEDRO — Bu konuda onlara bir şey sorulmaz, münakaşaya girilmez, karşılık verilince silâha davranırlar. Kâğıt için yaptıklarını ekmek için de yaparlar. Ekmeği, Allah kullarına ihsan etmiştir derler. Yıkanmaktan bahsediyorduk. Ellerini, kollarını, burun deliklerini üçer defa yıkarlar.

JUAN — Kiliseleri nasıl?

PEDRO — Camileri vardır ve çok güzeldir. Azizleri ve «Autel »leri yoktur. Resimden tiksinirler. Camilerinin her tarafında kandiller vardır. Minareler gayet ince yapılmıştır ve pek yüksektir. Şerefelerde küçük rütbeli din adamları gözleri kapalı olarak, avaz avaz bağırarak halkı namaza çağırırlar. «Eşhedü en lâ ilahe illallah, hayye alesselâ, hayye alesselâ vs» derler. Meslekten din adamları olmayıp da namaza çağıran kimselere maaş verilmez. Burada nasıl kiliseye gidiliyorsa, namaza çağırılınca'da camiye gidilir. İsteyen olduğu yerde de namaz kılabilir. Büyük konaklarda namaz kıldıran hocalar bulunur.

JUAN — Bu namaz günde kaç defa kılınır?

PEDRO — Hep aynı iman ve aynı temizlikle beş defa kılınır. Şüphesiz, biz de aynı şeyi yapsaydık Allahın sevgisini daha fazla kazanırdık. İlk namaz şafak sökerken kılınır ve buna sabah namazı denir. İkincisi gün ortasında «Öğle namazı», üçüncüsü güneş batmadan

iki saat önce kılınır. Buna da «İkindi namazı» derler. Dördüncü'yü güneş batınca « Akşam namazı», beşinci ve sonuncuyu da karanlık bastıktan iki saat sonra kılarlar. Buna da «Yatsı namazı» denir. Sözlerimi iyi dinleyin. İmparatordan aşçı yamağına kadar, kadın erkek, zengin, fakir beş vakit namaz kılmayan Türk yoktur.

JUAN — Halkı çağırmak için vakti nasıl ayarlıyorlar? Saatleri var mı?

PEDRO — Ezan okuyanlar kum saatine bakarlar. Halkın saati yoktur. Onlarda çan da kullanılmaz.

JUAN — Peki, halk saati nasıl biliyor?

PEDRO — Aşağı yukarı namaz vakitlerinden çıkarırlar. Sabah ezanı okunurken ortalık ağarır. Öbür vakitlerini de yine ezandan çıkarırlar. Vaktin öğle olup olmadığını soran kimse «Öğlen ezanı okundu mu?» der. «Neredeyse okunur» veya «Okunalı çok oldu» diye cevap alır. Ezan bir iki camide değil, aynı anda üçyüzden fazla camide okunur ve bu sesler bütün şehri kaplar. Herkes toplanınca ezan okuyan «müezzin» minareden inip bir şeyler okur. Halk gayet muntazam ayakta durur. Yüzlerini güneye çevirirler, eller göbeğin üzerinde, gözleri yerdedir. Mevkii müezzinden yüksek olan «imam» bir mısra söyler, müezzin cevap verir. Böylece beyit tamamlanır ve herkes yere kapanarak üç defa «Subhane Rabbiyelalâ» deyip yeri öperler. Bu sözlerin mânâsı «Ya Rabbi, merhamet et» demektir. İmam yeniden okumaya başlar ve halk ayağa kalkar. Üç dört defa yere yatıp kalkarlar. Sonunda hep birlikte diz üstüne otururlar ve imam uzun bir duaya başlar. Duada Hıristiyan, Yahudi ve iman etmeyenlerin gönlünde İs-

lâm dinine girmek arzusunun uyanmasını dileyen sözler vardır. İmam sözlerini bitirdikten sonra herkes birkaç defa «Amin, amin» diyerek ellerini göğe kaldırıp gözlerine ve sakallarına sürerler. Böylece namaz da biter.

JUAN — Bütün bunları günde beş defa nasıl tekrarlar?.

PEDRO — Evet. Bizim gibi sözde Hıristiyanlara göre çok tabii.

JUAN — Bunların dinî bayramlarını da öğrensek?

PEDRO — Cuma günleri hariç iki bayramları vardır. Birincisi iki Ağustos'a rastlayanıdır ki üç gün sürer. Bu bayramdan önce bir ay perhiz mevsimi vardır. Bu aya «Ramazan» derler.

JUAN — Bütün ay oruç mu tutarlar?

PEDRO — Evet. Gündüzleri gökte bir yıldız görününceye kadar ağızlarına hiçbir şey koymazlar. Ondan sonra istedikleri şeyleri bütün gece yerler.

JUAN — Ramazanın önemi nedir?

PEDRO — İnsanların hangi yolda yürümeleri gerektiğini bildiren kitabın Muhammed'e gökten indiği aydır. Bütün dinleri bu kitaba, yani Kur'an'a dayanır.

JUAN — Kitabın kiminle gönderildiğini söylerler?

PEDRO — Cebrail ile gönderilmiş. Bu kitaba son derece büyük bir saygı gösterirler. Tertemiz yıkanmadan, abdest almadan, ellerine bez sarmadan dokunmazlar. Okuyanın sesinin çok güzel olması şarttır. Kitap belden aşağı da tutulmaz ve iki yana sallanarak okunur. Bu da dikkati çeksin diye yapılırmış. Dinleyiciler de aynı şekilde son derece dikkatle dinlerler.

JUAN — Demek ki, onlar da Allah'a inanıyorlar.

PEDRO — Tek bir Allah tanırlar ve ona taparlar. Bu sebeple resimler ve tasvirlerden nefret ederler. Ne camilerde, ne de evlerde resim bulundurmazlar.

JUAN — Kur'anda neler yazar?

PEDRO — Kolayca kandırabilmek için dinimizde de pek çok şey bulunur. Sekiz buyruklar, Allah'a tapmak, ahirete inanmak, baba ve anneyi sevmek, bayramları kutlamak, evlenmek, çalmamak, öldürmemek, Ramazanda oruç tutmak ve sadaka vermektir. Bizim dinimizdeki «Yedi büyük suç»u Kur'an da suç sayar. Anne baba âhı alanı Tanrı hiçbir zaman affetmez, der. Camiye katilleri, sarhoşları, bulaşıcı hastalığı olanları, faizcileri ve kadınları sokmazlar.

JUAN — Nasıl? Kadınları camiye giremezler mi?

PEDRO — Pek seyrek girerler ve hepsi giremez. Ancak bakireleri ve dullukları beş ayı geçenleri sokarlar. Kötü kadınlar hiçbir zaman giremezler. Camiye giren kadınlar bir köşeye çekilirler ve örtünürler. Örtünmelerinin sebebi de, namaz kılanların akıllarının başka yere kaymasını önlemektir.

JUAN — Bence böyle bir köşeye çekilmeleri iyi bir şey, ama camiye girememeleri normal değil. Neyse, kurban kesmek âdetlerinden bahsedelim.

PEDRO — «Büyük Bayram» denilen paskalyalarında herkes bir koyun, bir inek veya deve keserek yoksullara dağıtırlar. Buna karşılık bir şey istememek gerekir. Aksi halde Tanrı nazarında kurban kesmenin değeri kalmaz. Bayramlar dışında ağır hastalar, Allah rızası için kurban keserek dağıtırlar. Yüksek mevkiler-

dekiler, sıkıntıya düşünce bir deve kurban ederler. Allah'ın en hoşuna giden şey, devenin kurban edilirken çıkardığı sestir derler.

JUAN — Kur'anda sadaka vermek şartı var mıdır?

PEDRO — Kur'anda sadaka vermek konusunda yazılanları şöyle tefsir ederler: «Allah uğrunda sadaka vermenin ne olduğunu bilseler, kendi etlerinden bile kesip verirlerdi. Sadaka istemenin ne derece zor olduğunu bilselerdi, buna katlanmaktansa, kendi etlerini koparıp yerlerdi».

JUAN — Adam öldürmek de suç mu?

PEDRO — Hem de en ağır suç. Kitaplarına göre dünyada işlenen suçlardan ikincisi Kabil'in suçudur. Bu yüzden de ceza günü ilk cehennemi boylayacak olan da odur. Kabil'in lanetlenmesi bütün adam öldürenleri de içine alır.

JUAN — Kıyamete ve cehenneme inanırlar mı?

PEDRO — Araf'a da inanırlar.

JUAN — Onlara göre kim sorgu işini yapacak ve kim hüküm verecek?

PEDRO — Tabii Allah. Bu konuda şöyle derler: «Gökte elinden boruyu bırakmayan bir melek vardır. Adı İsrafil'dir. Allah ne zaman dünyaya son vermeyi isterse İsrafil bu boruyu öttürecek, böylece bütün insanlar ve melekler ölecekler.»

JUAN — Meleklerin ebedî olduğunu söylerler. O halde nasıl ölürler?

PEDRO — Bu konuda aralarında pek çok tartışma olur. Kur'an'da, yaratılan her şeyin sonu vardır denildiğine göre buna inanmak gerekir deyip, diğer dinî

konularda olduğu gibi, bunda da çekişmeyi fazla ileriye götürmezler. Devam ederek şöyle derler: «İsrafil'in boruyu öttürmesinden sonra büyük bir zelzele olacak, dağlar taşlar toz haline gelecek. Tekrar bir ışık belirecek ve melekler tekrar canlanacaklar. Arkasından Rahmet Suyu denilen yağmur sayesinde dünya tekrar toparlanacak, kalkınacak. Kırk gün sonra İsrafil boruyu tekrar üfleyecek ve Habil'den başlayarak bütün ölüler dirilecek. Bazılarının yüzleri ay gibi, bazılarınınki de güneş gibi parlayacak, bir kısmının yüzleri kara, bir kısmının da domuz gibi olacak, homurdanarak «Vay bana» anlamına gelen «Nefsî, Nefsî» diye inleyecek.»

JUAN — Bu yüzlerdeki fark neyi anlatıyor?

PEDRO — Parlaklık iyiliği, karanlık da kötülüğü. Zalim hükümdar, kral, prens ve senyörlerden Tanrı hesap soracak, hiçbiri inkâr edemeyecek, zira bütün uzuvlar hakikati belirtecekmiş. Mahşer günü elinde sancakla Musa, arkasından bütün Yahudileri getirecekmiş. Yine elinde sancakla arkasında bütün Hıristiyanlar olduğu halde Meryem'in oğlu İsa gelecek, en sonunda da Muhammed, kendisine inananlarla bir sancağın altında gelecekmiş. Bunlardan iyilik yapanlar sancağın altında gölgede, serin bir hava içinde kalacaklar, kötüler de günün sıcağı altında zor nefes alabilecekler. İyilik sahibi Müslüman, Hıristiyan ve Yahudiler yüzleri aynı şekilde aydınlanmış olduğu için birbirlerini tanımayacaklar. Allah, cennete girenlere şirin ve geniş yurtlar verecek ve güneş ışınları üzerinden ata binmiş olarak, yorulmadan göğü dolaşacak, cennetteki yemişleri yiyecekler. Yenen her yemiş yerine iki tane yaratacak Allah. Temiz ve şeker gibi tatlı bir su içe-

çekler, böylece görüşleri ve anlayışları artacak artacak, bir kutuptan diğer kutuba kadar görecekler.

MATA — Yiyip içtiklerine göre cenneti pislemezler mi?

PEDRO — Nasıl oldu da, şimdiye kadar ses çıkarmadın diye şaşıyordum zaten. Yenip içilen şeyler terle uçup gidecek. Burada hiç ihtiyarlamayan, onbeş, yirmibeş yaş arasında genç kızlar da bulunacak. Erkeklerin de yaşları hep otuz olacak.

JUAN — Peki kızlara yanaşabilirler mi?

PEDRO — Evet, ama kızlar yeniden bakireliğe dönecekler. Burada en yüksek makam Musa ile Muhammed'de. Zira Tanrı onlara göğün idaresini verecek.

JUAN — Madem ki, iyilik yapanlar Müslüman da olsa, Yahudi de olsa cennete girecek, peki neden herkesin Müslüman olmasını isterler?

PEDRO — Yalnız Isa gelinceye kadar iyilik yapan Yahudiler ve Muhammed'den önce doğru yoldan ayrılmayan Hıristiyanlar cennete girebilecekler.

JUAN — Muhammed'den sonra gelip de iyilik yapanlar da mı cennete giremeyecekler?

— PEDRO — Hayır. Suçlu insanların alınlarına isimleri yazılacak, günahları da omuzlarına yüklenecek, cehennemin girişinin bulunduğu iki dağ arasına götürülecekler ve bu dağları bağlayan sivri demirlerden yapılmış on fersah uzunluğundaki köprüden, «Sırat Köprüsü»nden geçirilecekler. Buradan geçenler arasında suçu ağır olmayanlar çok kötü bir yer olmayan «Araf»a, günahları çok olanlar köprüden geçip cehenneme düşecekler ve azap çekecekler. Burada ayrıca her taraftan fışkıran ateşlerin ortasında, dalları da-

ima yüklü «Zakkum ağacı» denilen, bodur bir ağaç varmış. Yemişleri şeytan kafasına benziyormuş. Cehenneme düşenler susadıkça bu yemişi yiyecek ve yedikçe tekrar susayacaklarmış. Üstelik bunlara ateşten zincir vurarak cehennemin her tarafından gezdireceklermiş. Vaktinde Allah'a yalvaranlar geç bile olsa kurtulacaklar; küfredenler de sonuna kadar cehennemde kalacaklarmış. İşte ahirete dair inandıkları bunlar.

JUAN — Yakından ve uzaktan bizi ilgilendirmediği için şenden soracağım şeyin doğrusunu söylemeni rica ediyorum. Allah'a inandıkları halde nasıl bu kadar barbar olabiliyorlar?

PEDRO — Biliyorsun, mezheplerini kurmakta şeytanın da yardımı olmuştu. İnsanları kandırabilmek için biraz doğru karıştırmak gerekiyor.

JUAN — İnsaf.

PEDRO — Benim söylediklerimden emin olabilirsiniz. Zira Türkiye'den birçok bilgin getirseniz benimkilerin aynısını söylerler. İyi öğrenmediğim şeyleri anlatmaktan kaçınırım.

JUAN — Din adamları nasıldır? Papaz veya Piskoposları var mıdır?

PEDRO — Bunlar sekiz çeşittir. Başta papa yerinde Kazasker gelir. Sonra müftü. Müftü, kazaskerden aşağı olmadığı için onun emri altında değildir. Hattâ papaları iki tanedir diyebiliriz. Üçüncüsü kadıdır. Dördüncüsü müderrisler, yani medresede ders verenler. Beşinci olarak hatip gelir. Bayram günleri basamaklı bir yere çıkarak yalın kılıç vaaz eserler. Kılıç sözü dinin münakaşası mânâsına değil, silâhla korumak gerektiğini belirtiyor. Altıncısı imamdır. Bunlar halka her gün namaz

kıldırırlar. Müezzin ise minarelere çıkıp ezan okur. Kazasker olmak için bilgice üstün ve yaşayışı temiz olmak gerekir ve ona para için adaletten ayrılmasın diye çok yüksek maaş bağlarlar. Kazasker başkanlığındaki kurul bizdeki «Krallık Kurulu»na benzer. Bu kurulda şeriatle ilgili işler görüşülürken müftü de katılır. Onun maaşı da oldukça yüksektir.

JUAN — Maaşları papanınkinin aynı mı?

PEDRO — Yarısı bile olmaz. Ama yine de az sayılmaz. Oturduğu yerde her gün dâvalara bakmak ve ziyaretçileri kabul etmek için yılda yüzbin duka yeter sanırım.

JUAN — Çok bile. Yalnız merak ettiğim şey, kendileri yokken veya istirahatliyken kurul üyelerinden birisi müracaat edenleri dinleyemez mi?

PEDRO — İspanya'da işler üyelere veya yardımcılara bırakılabilir ama burada değil. Ayrıca benim gezip gördüğüm bütün yerlerde dâvalara bizzat prenler ve senyörler bakar. Napoli ve Sicilya'da en küçük şikâyet için kral naibine çıkıldığı gibi.

MATA — Bu âdet gayet güzel. Dâvalara sekiz gün içinde haklı haksız ayırmadan bakıp, ceplerini tıka basa dolduran yoksul hâkimler eline kalmaktansa...

PEDRO — Bu kadılar kazaskerden daha küçük payelidirler, ama buradaki piskoposların vekilleri gibidirler. Önemsiz dâvalara bakarlar. Kazasker önemli dâvaları görür. Evlilikler için verilecek ağırlığın kaydedildiği kâğıt kadıların önünde yapılır. Sarhoşlar, küfürbazlar kadılar tarafından cezalandırılırlar; kölelerin azad kâğıtlarını bunlar verirler.

JUAN — Küfürbazlara ne ceza verirler?

PEDRO — Allah'a küfür eden bir insana yüz sopa, Muhammed'e küfredene de idam cezası verilir.

JUAN — Yani Muhammed'i Allah'tan üstün mü tutuyorlar?

PEDRO — Allah büyük olduğu için isterse affeder, isterse cezalandırır. Muhammed, yalnızca peygamber olduğu için şerefini kurtaracak insanlara muhtaçtır diye söylerler.

JUAN — Bizdeki kiliseler gibi camilerin de vakıfları var mıdır?

PEDRO — Tabii. Yalnız kazasker, müftü ve kadının maaşlarını padişah verir. Öbür din adamları camilerin vakıflarından maaş alırlar. Bazıları günde bir, bazıları da üç - dört riyal alırlar. Evli oldukları ve diğer insanlar gibi giyinip yaşadıkları için bu para kâfi gelmez. Hepsinin ayrıca san'atları vardır. Burada matbaa bulunmadığı için Nâsih'ler «Mushaf», destan ve daha başka şeyler yazarak kazanırlar.

JUAN — O halde kitaplar oldukça pahalıdır.

PEDRO — Bir Kur'an'ı umumiyetle sekiz dukaya satarlar. Büyük Türk'ün hekimbaşılığını yapan Amonoğlu'nun, öldüğü vakit kütüphanesinde bulunan el yazması kitapların kıymetini beşbin duka olarak tespit ettiler. O kadar ederdi de. Bana ölmeden önce «Bu kitapları sekizbin dukaya aldım» derdi ve yemin ederdi. Ben bunlara dört riyal bile vermezdim.

MATA — O da seninkilere iki riyal bile vermezdi.

PEDRO — Doğru. Bugünkü kütüphanemde o kadar eden kitap yok.

JUAN — Mektepleri var mı?

PEDRO — Pek çok. Bir defa imparatorun ve bütün büyüklerin evlerinde içoğlanları için mektepleri ve parayla tutulmuş öğretmenleri var. Her gün gidip Arapça yazılan «Kuran»ı okuturlar. Onlardaki Arapça bizdeki Lâtince gibidir. Ayrıca felsefe, astroloji ve şiir de öğretirler. Bu bakımdan okutanlar bilgisiz fakat okuyanlar da pek hevesli değil. Yine de bunlar hayvan gibi cahil olan Rum ve Ermeni Hıristiyanlardan daha bilgililer.

JUAN — Bilgileri olduğu muhakkak. Çünkü Araplarda iyi filozoflar ve astrologlar vardır.

PEDRO — Dört büyük camilerinde de mektepler vardır. Bunlar bizdeki üniversiteler gibi, vakıfları zengin, öğrencileri çoktur. Çok fazla gelirleri olduğu için her birinde günde üçbin öğrenci yemek viyebilir. Türk'ler okumaya düşkün olsalar büyük bilginler çıkarabilirler, fakat bir iki beyit çırpıştırmakla yetiniyorlar.

JUAN — Şiirden anlıyorlar demek. Kuzum bir iki beyit söyle de bakalım kulağımıza nasıl gelecek?

PEDRO — «Bir iken beş on eyledim derdimi,
Yaradandan istemiştim yardımı,
Terkeyledimse anamı yurdumu,
Ne eyleyim yenemiyom gönlümü»

JUAN — Mânâsı nedir?

PEDRO — İspanyolca karşılığı..................

MATA — Güzel!.

PEDRO — Hiçbir dilde Türkçe şarkılar kadar incesi yoktur. Orada okuma yazmayı bilenler bizdekinden fazladır.

MATA — Biraz da ben sorayım.

JUAN — Bir dakika bekle, bitireyim.

MATA — Bir saattir bekliyorum.

PEDRO — Durun da dört tarikatı veya tayfayı da anlatayım. Bunlar Kalenderler, Dervişler, Torlaklar ve Iskatçılardır. Kalenderler baş açık, yalınayak, saçlar bele kadar uzamış olarak dolaşırlar. Saçlarına neft yağı sürüp vücutlarına kıldan örülmüş abalar giyerler. Omuzlarına koyun postunu yüzleri dış tarafa çevrilmiş olarak atarlar ve böğürleri açıkta kalır. Kulaklarına ve bileklerine demirden halkalar takarlar. Dünya nimetlerinden büsbütün ayrıldıklarını belirtmek için de üç libre ağırlığında kasık bağı bağlayıp sokaklarda bu kıyafetle dolaşırlar. Bir şeyler okuyarak sadaka toplarlar. Yazdığı kitaptan anlaşıldığına göre bu tarikatı kuran Müslümandan ziyade Hıristiyandır. Dervişler de Kalenderler gibi post giyerler. Kulaklarına da ince taşlı küpeler takarlar. «Allah için» diyerek sadaka toplarlar. Başlarında şeker külahı şeklinde beyaz bir keçe vardır. Kalın, budaklı bir bastonu da ellerinde taşırlar. Bunlar Anadolu'da «Seyit Battal»ın mezarını ziyaret ederler. Dediklerine göre bu adam Türkiye'nin büyük bir kısmını fethetmiş. Beş yüzden fazla insan mezarının etrafında yatar kalkar. Her yıl burada dervişler genel toplantı yaparlar. Sekizbinderı fazla insan toplanır. Yedi gün tören ve bayram yaparlar. Bunların başlarına «Azam Baba» denir. Aralarında bekâr, pek bilgin ve tepeden tırnağa beyazlar giyenleri de bulunur. Oraya varınca her biri, bir hikâye anlatmak zorundadır. Hikâyeyi yazılı olarak ve adlarını yazarak «Baba»ya sunarlar.

JUAN — Ne hikâyesi?

PEDRO — Gezdikleri yerlerde dikkate değer buldukları, gördükleri şeylerin hikâyesi. Aslında bütün sene durmadan gezerler. Toplantılarının sonuna rastlayan cuma günü, büyük bir ziyafet tertiplenir. Baba beyaz giyinmiş bekârların ortasına oturur ve yemekten sonra «esrar» içerek dünyanın en neşeli sarhoşları olurlar. Esrar galiba kenevirden yapılıyor. Bunu afyonla karıştırırlar. Baba herkes duysun diye kendisine sunulan hikâyeleri okutur. Karanlık olunca da ateş yakıp etrafında oynarlar. Hepsi iyice sarhoş olunca bu falanın, bu filanın aşkına deyip kollarına, bacaklarına, göğüslerine keskin bıçaklarla geniş yaralar açarlar. Baları kollarına bir iğne ucu ile yürek resimleri dövdürürler. Yaralarını yanık pamukla tedavi ederler. Sonunda da Baba'larından izin isteyip dağılırlar. Torlaklar da diğerleri gibi sırtlarına koyun postu giyerler. Saçlarını uzatmaz, kafalarını da her hafta ustura ile kazıtırlar. Üşümemesi için de zeytinyağı sürerler. Bazıları nezleden gözleri kör olmasın diye şakaklarını dağlarlar. Tam anlamıyla it ve maskara adamlardır. Okuma yazma bilmezler, şarkı söyler, meyhane meyhane dolaşarak başkalarının hesabına karınlarını doyururlar. Toplu halde dolaşırlarken utanıp sıkılmadan gözlerine kestirdiklerini soyarlar. Çingeneler gibi köylerde el falına bakarak yumurta, peynir ve ekmek toplarlar. Bazan yanlarına seksenlik bir adam alıp evliya pozu verdirirler. Bir köye varınca evliya neler olacağını keşfetmek için gözlerini yukarıya kaldırıp müridleri olan Torlaklara «Evlâtlarım, çabuk beni buradan götürün, bu köyün başına büyük bir felâket gelecek» der ve herifler hemen ihtiyarı kucaklayıp köyden çıkarmaya çalışırlar. Telâşlanan köylüler gitmemesi için

yalvarırlar ve şefaat dilerler. İhtiyar acıyıp birtakım dualar okur, böylece hediyelere garkolur. Dolandırıcılar gizli gizli gülerek hepsini alıp köyden çıkarlar. Bunlar serseri oldukları kadar oğlancıdırlar da. Iskatçılara gelince, sırtlarına bezden elbise giyerler, başlarına da ufak bir sarık takarlar. Ellerine bayrak alıp, şarkı söylerler ve dilenirler.

JUAN — Bizim gibi onlar da kutsal yerleri ziyaret ederler mi?

PEDRO — Hem de büyük debdebe ile ziyaret ederler. Kitaplarında ömürleri boyunca bir kere Mekke'ye gidenler Allah'ın sevgisine erişir diye yazar. Bu yüzden durumları müsait olanlar hemen giderler. Yol çok uzun olduğu için törene vaktinde yetişebilmek için altı ay önceden yola çıkarlar. Beraber gitmek isteyenler Kahire'de buluşurlar ve ıssız düzlük ve kumluk yoldan çöle dalarlar. Yolcular, bu kumların rüzgârla tepeler yapması, tepelerin tekrar dağılması yüzünden pek çok tehlike ile karşılaşırlar. Üç gün boyunca hiç suya rastlamadıkları bile olur. Bu yüzden yiyecekten başka develere su da yüklerler. Bu çöllere deveden başka hiçbir hayvan dayanamaz. Develer açlığa ve susuzluğa dört beş gün dayanabilirler.

MATA — Beş gün yemeden içmeden çalışıldığını ilk defa duyuyorum.

PEDRO — Hiç şaşma, kışın kırk gün bile susuz kaldıkları olur. Bunlar gördüklerim ve bildiklerim. Sizin gördüğünüz koyunlar kadar ben deve gördüm. Sinan Paşa ağırlıklarını taşımak için ikibin deve kullanıyordu, yine de yetmiyordu.

MATA — Anladım. Hava ile geçinen bukalemunu kastediyorsun.

PEDRO — Böyle giderse, senenin sonuna kadar bitmeyecek ama yine de siz bilirsiniz.

JUAN — Canım bırak da anlatsın.

MATA — Bana göre bir şey yok, istediğini söylesin.

PEDRO — Karadan yapılan yolculuklar için deveden daha kullanışlı bir hayvan yoktur. Meselâ buradan Kudüs'e gitmeye kalkılsa deve bir defa yüklenir.

MATA — Yük daima üstünde mi durur?

PEDRO — Tabii. Yolculuk boyunca yüküyle beraber çöküp uyur ve tekrar kalkar. Yalnız kaldıramayacağı kadar ağır yük konulursa ayağa kalkamaz. Han, ahır aramaz, ovada, kırda kalır. On - onikibin kadar hayvandan katarlar meydana gelir. Büyük senyörlerin devecibaşılığı küçük bir iş değildir.

MATA — Bunları öğrenmeyi çok isterdim. Bu yüzden hiç ağzımı açmıyorum.

PEDRO — Öyleyse hiç ses çıkarma da daha iyisini anlatayım. Günlük yeminin iki katını verip de üç gün aç bıraksanız ne yem, ne de su ister. İki katından fazla verirseniz zaptedemezsiniz, alıp başını gider. İşkembesi olduğu için keçiler gibi geviş getirir. Geviş getirmenin ne olduğunu herkes bilir. Ne demiştik? Ziyaretçiler çölü geçince Medine'ye, Muhammed'in mezarının bulunduğu yere gelirler. Halk burada kendilerini karşılar. Başka yollardan gelen diğer İranlı ve Hindliler ile buluşurlar ve Muhammed'in mezarını ziyaret ederler.

JUAN — Bu mezar nasıldır?

PEDRO — Öldüğü zaman müridleri Muhammed'i, yeri çok derin kazarak bir sanduka içine yerleştirip gömmüşler. Sonradan baş ve ayak uçlarına mermerden yazılı bir taş dikmişler. Mezar olarak ziyaret ettikleri bunlar. Üzerinde yeşil bir şal örtülü. Bir vakitler Ermeniler yarım fersah uzunluğunda bir lâğım açarak cesedi çalmak istemişler, fakat yakalanıp idam edilmişler. Bu da Muhammed'in büyük mucizelerinden biridir.

MATA — Peygamberi kaçırmış olsalardı hikâye daha enteresan olurdu.

PEDRO — Bu yüzden demir parmaklıklarla mezarın altını, üstünü, her yanını sarmışlar. Ölürken, mezarda ancak bir yıl yarıp daha sonra göğe çıkacağını , söylemişler. Medine'den çıkıp üç gün mesafedeki Mekke'ye giderler. Büyük bayramlarından üç gün önce Mekke yakınlarında bulunan «Arafat Dağı» denilen bir dağa çıkıp soyunurlar, bu sırada hiçbiri üzerlerinde bulunan bir biti veya pireyi öldürmez. Soyunduktan sonra dağın eteğinde akan bir suya boğazlarına kadar gömülüp dua ederler ki bu Tanrı'ya edilen teşekkürü ifade eder.

JUAN — Neden dolayı teşekkür ederler?

PEDRO — Adem, günah işledikten sonra bu suda yıkandığı için Allah tarafından affedilmiş. Yıkandıktan sonra Mekke'ye dönüp «Kâbe»nin etrafını dolaşırlar. Bu iş de bittikten sonra boğalar gibi dağa doğru koşarlar.

JUAN — Niçin?

PEDRO — Terleyerek günahlarından sıyrılırlar ve kendilerinden sonra gelenler de mabede ellerini sürerler.

JUAN — Kabe'nin, Abraham tarafından yapıldığını mı söylerler?

PEDRO — Tanrı, suçluların tövbe etmeye gelmeleri için bir ev yapmasını İbrahim yani Abraham'a emretmiş. O da yaptırmış. Taşları ve lüzumlu malzemeyi dağlardan getirmiş. Kabe'de ayrıca yarı beyaz, yarı siyah bir taş var. Onu da Tanrı emrettiği için İbrahim getirip yerleştirmiş. İlâve edilen bu taşa herkes gözlerini sürer; İbrahim'e ait ufak tefek şeyler de ilâve ederler.

JUAN — Bu taşın sırrı nedir?

PEDRO — Taşın Adem ve Havva'yı gözetmeye memur olan bir melek olduğunu söylerler. Vazifesini iyi yapmadığı için Tanrı kendisini taş etmiş, kıyamet gününe kadar cezasını çekecekmiş.

JUAN — Dağa doğru koşarlar diyordun.

PEDRO — Dağdaki yuvarlak bir yapıya iki taş atarlar. O yerde İbrahim'in binayı yapmasına mani olmak için Şeytan tarafından korkutulduğu söylenir. O da üç tane taş atarak şeytanı kaçırmış. Dağın tepesinde pek çok kurban keserler. Bu törenlere katılan köleler azad olmuş sayılır. Törenlerin sonunda yine Mekke'ye dönerler. Tanrı'dan dualarla günahlarını affetmesini ve İbrahim'e gösterilen yardımın kendilerine de gösterilmesini isterler. Böylece buradaki vazifelerini yaparak Kudüs'e dönerler.

JUAN — Kudüs'te ne yapacaklar?

. PEDRO — Bunlar İsa'ya karşı da büyük sevgi beslerler. «Kudsü Mübarek» dedikleri Kudüs'te İsa'nın mezarına dua ederler. Bu ziyareti yapmazlarsa hac yarım kalır. Hacdan dönenler özel olarak yapılmış zarif tulumlara su doldurup, tertemiz bir bardağa boşaltarak uğur sayanlara ve rastladıkları diğer kişilere bayağı zorla içirirler.

MATA — Bunlara bir şey verilir mi?

PEDRO — Hayır. Vermek mecburi değildir, ama veren de, alan da bulunur.

JUAN — Bizdeki gibi ölürken hayır müesseseleri bıraktıkları olur mu?

PEDRO — Bıraktıkları hayratlar hangi çeşit olursa olsun bizdekinden fazladır. Bu yüzden yaşarken bile bizden daha cömerttirler. Dört imparator tarafından yapılan dört büyük camiin etrafı hayrat ile doludur. Paşalar da bırakırlar. Kasabalar ve tenha yol kıyılarına yolcular için kervansaraylar yaptırır, yollar açtırırlar, su olmayan yerlere çeşmeler yaptırırlar, helalar diktirirler. Halkın bedava olarak faydalandığı bu yapılar öyle muhteşemdir ki, saraya benzerler. Buralardan istifade edenler «Allah yaptırandan razı olsun» demeden edemezler. Sadece insanlara değil, hayvanlara da yapılan iyilik çok büyük sevaptır. Bazı insanlar denizdeki balıklara ekmek atarlar. İstanbul'da pek çok, hele Büyük Senyör'ün sarayına bitişik bahçelerin çitleri üzerinde karınca sürüsü kadar sahipsiz köpek vardır. Yavrulayan köpekleri öldürmek günah olduğu için şeytanlar gibi sür'atle çoğalırlar. Kediler de sahipsiz oldukları için evde yatmazlar, hepsi uyuzdur. Bazı insanlar bir iki düzine kadar ciğer veya ekmek alıp ke-

dilere, köpeklere dağıtırlar. Birisi hastalanınca kafese doldurdukları kuşları salıverirler. Allahın hoşuna gidecek diye. Bizleri geride bırakacak kadar iyilikleri vardır. Ama bazı pazara giden insanların oradan işlerine geldiği şekilde bahsetmeleri gibi, o memleketten işlerini yoluna koyamadan dönenler de Türklerin zalimliğinden, cimriliğinden, daha bilmem nesinden, işlerine geldiği gibi bahsederler.

JUAN — Ölülerini nasıl kaldırıyorlar?

PEDRO — Sinan Paşa'nın cenazesi için yapılanları anlattım. Ölenin cinsiyetine göre, bir kadın veya bir erkek yıkayıp temiz bir çarşafa sarıyor ve tabuta yerleştirererek ilâhilerle gömüyorlar. Kalabalık bir yerde durarak ilâhiler okuyanlara para toplanır. Mezarlara bizdeki gibi taş dikiyorlar. Kadınlar cenazenin arkasından gitmezler. Yolda birkaç defa ziyaret edip gözyaşı dökmek âdeti vardır.

MATA — Ölüden bahsedilirken evlenmeden bahsedilir mi bilmem?

JUAN — Ben evet derim.

PEDRO — Bir şeyi anlatacak olduktan sonra netice hep bir. Erkekle kadının birleşmesine «evlenmek» diyorlar. Bizde evlenirken yapılandan tamamiyle farklı şeyler yapıyorlar. Ağırlığı, erkek tarafı sanki kızı satınalıyorlarmış gibi, veriyorlar. Kız tarafı hiçbir şey vermiyor. Gelin kendisine ait olan eşyayı da beraberinde getirir. Mirasına da sahiptir. Erkek anlaşmadaki ağırlığı verdikten sonra, nikâh gününe kadar kızı göremez. Gelinin babası aldığı ağırlıkla kızına üst-baş ve mücevher alır. Gelinin annesi gücü yettiği kadar kadını, ev ev dolaşarak davet eder. Kadınlar topluca dama-

din davul zurnayla gönderdiği hediyeyi karşılarlar. Ertesi gün tekrar gelinle yemek yemeye gelirler. Bu toplantılar sırasında damat evinde kalır.

MATA — Damatsız mı oluyor düğün?

PEDRO — Hemen hemen öyle. Ziyafetten sonra kadınlar, gelini hamamda iyice yıkarlar. Bizde nasıl atların kuyrukları ve yeleleri boyanıyorsa aynen gelinin saçları da, tırnakları ve ayakları da kınalanıyor. Kendileri de eldiven yerine süs olarak, sağ ellerinin baş parmağına ve sağ kollarının bilek kısmına kına koyarlar. Bir saat kaldıktan sonra kına alınır, altın sarısı güzel bir renk kalır. Hamamdan gelince, gelin ortada, ud, nısfiye çalarak, aşk şarkıları söyleyerek eğlenirler. Bu eğlencelerde tek bir erkek dahi bulunmaz.

MATA — Çalgıcılar kimlerdir?

PEDRO — Kadınlar. Musikiye pek de aşinadırlar. Geç saatlere kadar çalıp eğlenirler. Horoz sesini duyar duymaz da yatağa girerler. Ertesi gün damadın en yakın akrabası gelip gelini alır.

JUAN — Gelini götürecek olanın Türkçe adı nedir?

PEDRO — Sağdıç. Sağdıç, gelinin evine birçok atla gelir. Gelinin bineceği at en seçkin ve en şatafatlı takımı olan attır. Diğerlerine de cehizler yüklenir. Büyük bir tepsi almadan kadınlar sağdıçı eve sokmazlar. Âdeti yerine getiren sağdıç atlı, çalgılı, kadınlı, erkekli bir grupla gelini damadın evine getirir. Gelinin üzerine pembe bir tül örterler. Kadınlar yerlere serilmiş olan kıymetli halılar üzerinde gün ağarıncaya kadar otururlar ve karanlık basınca dönerler. Erkeği sağdıç soyar, kızı da bir kadın; ve gelinle güvey yataklarına

girerler. Gelinin uçkuruna vurulan düğümler hediye vaadi alınmadan çözülemez. Sabahleyin ikisini de ayrı ayrı hamama götürürler.

JUAN — Dinî bir tören yapılmaz mı?

PEDRO — Sadece kadıların düzenlediği bir nikâh kâğıdı yapılır. Bu kâğıtta filân kişi, filân günde, şu kadar «ağırlık» vererek evlenmiştir, diye yazılıdır ve kadı bu kâğıdı verince payına düşen dukayı alır. Bizdeki gibi, yeni evlilere biraz para ve giyecek verirler.

JUAN — Anlaşılıyor ki, damat hiçbir eğlence düzenlemiyor.

PEDRO — Düğün bitinceye kadar öyle ama daha sonra yapılan yaya koşuları veya at koşularına mükâfat koyar. Sağdıç, damadın kapısının önüne bizdeki mayıs ağacına benzeyen oldukça yüksek bir direk diktirir. Direğin tepesine asılmış olan gümüş para dolu keseyi okla indiren alır.

JUAN — Boşanma var mıdır?

PEDRO — Yeterli bir sebep olursa erkek boşayabilir. Evlenirken yazılan ağırlığın ikinci kısmını ve bütün hediyelerle, kadının getirdiği eşyaları vermesi şarttır. Kadın, babasının evine dönerken bunları alır. Erkek karısını yeniden almak isterse, tekrar ağırlık verir ve karısının ayrıldıktan sonra bir defa evlenip boşanmış olması gerekir.

MATA — İş böyle olunca boşadığı kadını yeniden kimse almaya kalkışmaz herhalde?

PEDRO — Orada bulunan Hıristiyanlar da başka bir çeşit evlenme yaparlar. Bunun sebebi evli olmadan birlikte yaşamanın zorluğudur. Evli olmadığı halde beraber vaşamanın cezası çok ağırdır. Bu cezaya uğra-

mamak için işi kolayca hallederler. Anlaşan çift kadıya gider, «Efendi, ben bu kadını şu kadar ağırlıkla alıyorum» der. Kadı, kadının fikrini sorunca tabii olarak evet cevabını alır ve söylediklerini kâğıda geçirip ellerine verir ve dukasını alır. Bundan sonra ayrılıncaya kadar karı koca gibi yaşarlar. Ayrılmak isteyen erkek ağırlık vermek, kadın da bu ağırlıktan vazgeçmek zorundadır. Serbest oldukları Kaide orada kalıp hayatını kazanan Hıristiyanlar arasında bu türlü yaşayanlar çoktur. Fransız elçisi de ben oradayken bu şekilde evlenmişti.

MATA — Ya sen akıllı, sen niye evlenmedin?

PEDRO — Uygun düşmedi de ondan. Yoksa hemen evlenirdim. Bunun için baskı yapanlar da çoktu, üstelik ucuzdu da.

MATA — Canına yandığım Papa, burada da müsaade etse ya.

PEDRO — Böyle bir müsaadeyi elde etsem Toledo Başpiskoposluğunu bile istemem.

JUAN — O vakit bekâr insan pek az kalırdı. Hattâ bazıları da iki kadın alırdı. Peki Hıristiyanlar kendi patrikleri önünde neden evlenmiyorlar?

PEDRO — Kitaba göre evlenmek isterlerse mesele yok. Fakat oradaki yabancılar, evlenmeden bir arada yaşamayı tercih ettiklerinden, cezaya uğramamak için bu yola sapıyorlar.

JUAN — Evlenme konusunda başka bir şey söylemeyeceksen, biraz da adaletten bahsedelim.

PEDRO — Söylenecek fazla bir şey yok. Türkler Hıristiyan, Müslüman herkese adaleti eşit olarak tatbik ederler. Belli başlı hâkimlerin masalarında bir haç

veya Tevrat bulunur. Hıristiyanlara haç üzerine. Yahu dilere ise Tevrat üzerine yemin ettirirler. «Divan-ı Hümayun» yani kral meclisi hariç en yüksek adalet makamı «Kazaskerliktir.. Yarı dinî bir adaletleri var. Hukuk dâvalarında Kazasker, iki tarafı, şahitleri dinler ve doğrudan doğruya kararını verir. Ceza verilmesi gereken dâvaları vali yani subaşına gönderir. Suçlu katil ise idam edilir, harami ise asarlar, casus ise kazığa çakarlar. Karşısındakine silâh çeken insanı, bu silâhı kullanmasa bile soyar, vücudunun birkaç yerine dikiş iğnesi geçiriyormuş gibi bıçaklar saplarlar ve ibret olsun diye halkın karşısına öylece çıkarırlar. Bu yüzden bazıları bellerindeki kılıca davranmaktan çekinerek kavgayı sille tokatla bitirirler. Orada bulunduğum yıllar içinde Yorgi Çelebi adında birinden başka vurulan Hıristiyan görmedim. O da tanınmış biriydi. Subaşı'na doğru yoldan ayrılmış kadınlar konusunda geniş yetki verilmiş.

JUAN — Yalancı şahitlik edenlerin dişleri mi sökülür?

PEDRO — Hayır. Ne yaparlar biliyor musunuz, suratını boyayarak bir eşeğe ters bindirirler, kuyruğunu eline verip ibret olsun dîye gezdirirler. Eşeğin alnına da bir levha ile suçunu yazarlar, sezdirirken portakal ve patlıcan atarlar, hapishaneye dönünce de üç yerinden dağlarlar. Bir daha şahitlik yapamaz. Borçlarını ödemeyenlerin de hapiste boyunlarına lale geçirirler ve borcunu verinceye kadar öylece bırakırlar. Bazen de kızgın kömür parçalarından yapılan bir çemberin ortasında bırakırlar. Bu anlattıklarım ağır cezalardır. İdam edilmeyi veya teşhir edilmeyi gerektirmeyen suç-

larda da en çok dayak cezası verirler. Kavga edenleri, sarhoşlar, hafif küfür edenleri hemen yere yatırırlar, basarlar sopayı. Ağır küfür edenleri diri diri yakarlar.

JUAN — Nerelerine vururlar?

PEDRO — Tabanlarının altına vururlar. Adam sırtüstü yere yatırılır, bükülmeyen bir sopanın ortasına bağlı olan ipten bir halkaya ayakları geçirilir, havada dursun diye de sopayı iki ucundan birer kişi tutar, bir başkası da sopayı indirir. Böyle değnek taşıyan adamlardan her hâkimin ve paşanın vardır. Üstelik dayağı yiyenin, dayak atanın vurduğu her sopaya karşılık bir akçe vermesi gerekir. Parayı ödedikten sonra da bırakırlar gider.

JUAN — Allah bizleri korusun. Peki, sonra sakat kalmazlar mı?

PEDRO — Ya kendiliklerinden topallaya topallaya kalkarlar, yahut da bir başkası sırtına alarak kaldırır. Zamanla sopa izleri iyileşir. Dayak sırasında tam isabet etmeyen değneklerden on onbeş tanesinin kırıldığı olur. Sinan Paşa'nın, Padişah Vekili olduğu sırada, konağa her hafta yüklerle değnek gelirdi. Öyle ki, bazı gün odundan fazla değnek harcanırdı. Hâkimlerin evlerinde gün geçmezdi ki, birkaç kişi dayak yemesin. Paşa bir gün beni, bir şikâyeti dinlemekle görevlendirmişti. Bu dayak cezasını ben de tatbik ettim.

MATA — Paşa senden başka hâkimlik edecek kimseyi bulamadı mı?

PEDRO — Bu işin hekimlikle ilgisi vardı. Değerli bir Yahudi hekiminden şikâyetçi bir Rum kadını var-

dı. Kadın, hekimin yanlış ilâç vererek kocasını öldürdüğünü iddia ediyordu. Bir başka Yahudi hekimi de kadını, benim şahitlik edeceğimi söyleyerek kışkırtmış. Bu hekim Katalonyalı idi. Pek şirret bir adamdı. Bir zamanlar benimle de uğraşmıştı. Parası çok olduğu için etrafında bir sürü dalkavuğu vardı. Bunlarla sokakta dolaşır ve herkesi korkuturdu. Haklı tarafı soruşturma vazifesini Paşa bana verdi. Bu görevden dolayı bayağı gururlandım. İki tarafı da çağırtıp dinledim. Katalonyalı yanlış bir macun verildiğini iddia ediyordu. Öbürü oldukça iyi bir savunmada bulundu. İşin içinde bir kötülük olduğunu sezdim. Kapıcıları ve bir de hâkimin kararını yerine getiren ve asayişi sağlayan bir «çavuş» çağırdım. Onlara Katalonyalı'ya yüz değnek atmalarını ve değnek sayısınca riyal almalarını emrettim. Parayı almak için görevlerini canla başla yaptılar. Paşa dövülenlerin feryadını işitince ne oluyor diye sormuş. «Hıristiyan hekim dayak cezası verdi, onlar da yerine getiriyorlar» demişler. Bu duruma çok kızdı. «Sana kim hüküm ver dedi?» diye bağırdı. «Efendimiz verdi» dedim. «Ben sadece soruşturma yap ve bana bildir dedim» deyince, «Efendim öyle de olsa, böyle de olsa, aynı ceza verilecekti, ne farkeder» dedim. Paşa güldü, adam da dayağı yemiş oldu. Bütün Yahudiler bu alçağın hakkından geldim diye sevindiler. Sokakta gördükçe eteğimi öpüyorlardı. Dünyanın hiçbir yerinde Sinan Paşa'nın adaleti yerine getirmek ve haksızlıkları önlemek için yapmış olduğu şeylere rastlanmaz.

JUAN — Nasıl?

PEDRO — Sık sık kıyafet değiştirerek dolaşır, olan bitenleri öğrenmek için lokantalarda yemek yer, yan-

gına karşı tedbir alınıp alınmadığını öğrenmek için geceleri şehri gezerdi. İstanbul'da ufacık ahşap evler çok olduğundan yangın çıktı mı, kurtarmak çok zordur. Eğer, sokağa çıkma yasağını davullarla bildirdiği halde sokakta herhangi birisine rastlarsa hemen astırırdı. Herkes mecburen kapısının önünü temizlerdi. Kapısının önünü temiz tutmayan hanım ve hizmetçiyi sokak ortasında dövdürürdü. Bir gün beni de yanına alıp dolaşmaya çıkarmıştı. Çok tuhaf bir şeyle karşılaştım. Üstü başı yırtık, kirli, her yanı pislik içinde dolaşan bir Yahudiyle karşılaştık. Kendisinin İstanbullu olduğunu öğrendik. Adama «Beni evine götür» dedi. O da hemen götürdü. Paşa adamın karısını çağırttı, «Kocan senin yiyeceğini, içeceğini sağlıyor mu?» diye sordu. Kadın «Evet, çoluğundan çocuğundan hiçbir şey esirgemez» deyince «Kendisinin her şeyini sağlayan bir kocanın paçasındaki çamuru bile fırçalamadığı için bu kadına yüz değnek atın» der demez, hemen dövmeye başladılar.

MATA — Hayatımda bu kadar hoş, bu kadar haklı bir hareket duymadım. Bunlara nasıl barbar diyoruz? Onlara böyle demekle asıl biz barbar oluyoruz.

PEDRO — Bütün vaktini kıyafet değiştirerek dolaşmakla geçirirdi. Bu sırada kötü giden işleri öğrenir, aykırı işlere girişenleri cezalandırır, noksan ölçü kullananları kovalardı.

JUAN — Eksik ölçü kullananlara ne yaparlar?

PEDRO — Ortası delik bir tahtayı, kenarlarına çıngırak takıp adamın, omuzlarına yaslanacak şekilde, kafasından geçirirler ve suratını boyarlar. Takkesinin

tepesine bir tilki kuyruğu takarak sokak sokak gezdirirler.

JUAN — Bu âdetler faydalı olduğu için gayet güzel.

PEDRO — Bu gibi şeylerde gevşek davransalar ortalık ne hale gelirdi kimbilir? Hiçbir hâkim ırzla alâkalı suçlarda af yoluna sapmaz. İnanın ki, orada iltimas mektupları da hükümsüzdür. Adaletlerinin en güzel tarafı dâvaların çok kısa zamanda nihayetlenmesidir. Buradaki gibi nasıl olsa dâva uzun sürer diye haklı olanlar, haksız tarafla anlaşma yoluna gitmezler. Divan-ı Hümayun, yani kral meclisinde de, diğer mahkemelerde de «Kimin maslahatı var» diye yüksek sesle üç defa söylenmeden oturum neticelenmez.

MATA — Yemek vakti de gelse yine aynı mı olur?

PEDRO — Şafak sökse bile.

JUAN — Hukukçuların «Sakkâk»ları var mıdır?

PEDRO — Evet. Bizdekilerin aynıdır ama dâvaları lüzumsuz yere uzatarak Babil Kulesi'ne döndürmezler. Haksızları haklı çıkarabilmek için mugalatalara girişmeye meydan vermezler. Hâkimlerde kanun vardır, bu kanunlar daha ziyade örfe dayanır ve sayıları azdır.

MATA — Bizdeki gibi otuz, kırk yıl devam eden dâvalar yok mu?

PEDRO — Yoktur. Çünkü onlara göre bir tane cehennem vardır. Dâvaların kırk yıl sürmesi için birden fazla cehennemin varlığına inanmak gerekir. En uzun dâva otuz gün sürer. Bütün işleri bu vüzden düzenlidir. Şahit dinletmek isteyen taraf, ilk duruşmada bütün şahitlerini birlikte götürür. Hâkim şahitleri sorun-

ca «Evet efendim, hepsi hazır» diyebilmelidirler. Böylece dâva lehde veya aleyhte neticelenir ve yemeğe çıkılır.

JUAN — Hâkim çağırtmadan nasıl şahit götürebilirler?

PEDRO — Kadı ve subaşıların emrinde bulunan bekçi, mübaşir, muhzir ve bizdeki zaptiyelere benzeyen «kavas»ların, hepsinin şahitleri mahkemeye getirme yetkileri vardır. Eğer ücretini verirsen gelmek istemeyenleri bile zorla getirirler.

MATA — Eh, ne yaparsın, Allahın işine karışılmaz. Kâfirler adaleti tatbik ederler, biz lâfiyle geçiniriz.

JUAN — «Divan-ı Hümayun» kimlerden kurulur?

PEDRO — Büyük Türk hariç hepsi kulluktan gelmedir. Bunlardan üç kişi Büyük Türk'ün emriyle paşalığa çıkar. Bu ünvan da ömür boyunca sürer. Üçü de oranın en büyük senyörü sayılır. Senede ellibin duka maaş alırlar. Sarayın divan toplantısına ayrılan odasında kafesle çevrili bir yer vardır. Burada taht bulunur. Kafesli yerin dibindeki kapı imparatorun dairesine açılır. Sultan bu kafesli yerde oturup emirlerini verir. Bu yerin kafesli olması, kendisinin orada olup olmadığını kesin olarak belli etmemek içindir. Bu yüzden oradaki toplantılarda, iş dışında hiçbir şey konuşulmaz. İmparatorluğu bu üç paşa idare eder. Divana iştirak edenler arasında devletin hesaplarını tutan Defterdar da vardır. Bunlar paşanın solunda otururlar. Divan, getirilen konulan çabukluk ve titizlikle görür. Toplantı bitince, üyelerin oldukları yerde yemek yemeleri emri çıkar. Divanın veya hâkimin verdiği hükümde haksızlığa uğrayanlar cuma gününü gözetirler.

Büyük Türk cuma günleri camiye gider. Bu insanlar bir kamışın ucuna dilekçelerini bağlayarak Büyük Türk'ün geçtiği yol üzerinde beklerler. Büyük Senyör bu dilekçeyi alır, sarayda okur ve haksızlık görürse düzelttirir. Padişah, bir subayın kötülük işlediğini öğrenirse kendisine siyah kadifeden yapılmış bir kaftan gönderir. Bu, idam edilebileceğini gösterir. Subayı sessizce divana çağırırlar. Büyük senyör, uslansın diye kendisini azarlar. Eğer uslanmazsa, kafasını kestirir. Paşalar savaşa iştirak etmezler. Ancak Büyük Senyör onları da götürürse katılırlar.

MATA — İmparatorun sarayı kimbilir ne kadar güzeldir?

PEDRO — Bir eşi bütün Hıristiyanlık âleminde dahi yoktur. Deniz kenarında yapılmıştır. Sular iki yanını döver. Dar bir koridorla kıyıya inilir. Bu koridorlar hep yeşim ve kırmızı somakidendir. Kayıkla dolaşmaya çıktığı zaman buradan biner. Çok büyük olan bahçesinin orta yerindeki tepenin içinde ikiyüzden fazla hücresi bulunan bir dehliz vardır. Daha önce Ayasofya'nın papazları bu hücrelerde kalırlarmış. Saray, etrafı surlarla çevrili bir şehir gibidir. Surlarda bulunan altı kule toplarla tahkim edilmiştir. Bunlardan biri kıymetli eşya ile doludur. Dünyadaki bütün hazineler toplansa buradaki kadar çok olamaz. Sarayın her tarafına toplar yerleştirilmiştir. İçerideki daireler ve yapılar anlatmakla bitmez.

MATA — Şu halde maiyeti bir havli kalabalıktır.

PEDRO — Onu da anlatacağım. Bir defa kraldan paşaya kadar herkes adamlarını sarayında veya ko-

naklarında yatırır. Aşçı mutfakta, ekmekçi fırında, seyis de ahırında yatar. Terziler, kunduracılar, demirci, kuyumcu gibi sanatkârlar, içoğlanlarla, oda hizmetçileriyle, hazinedar ve kâhyalarla birer tarafta yatarlar.

JUAN — Öyle hepsi bir evde oturmaya katlandıklarına göre bunlar kaba saba insanlardır herhalde.

PEDRO — Neden? Meselâ, «Fransisken rahipleri» nin manastırını düşünün. Orada biraderlerden herbiri kıvrılıp yatabilecek bir yer bulunca memnun olmazlar mı? Üç tane içoğlanı en gözde olanlarıdır. Bunlardan biri Büyük Türk'ün şerbettarlığını yapar, dışarıya çıkarken yağmurluğunu tutar. Biri namaz kılmak ve abdest almak istediği zaman ibriktarlığını yapar, biri de okunu, kılıcını taşır. Kapısının önünde geceleri iki tane meş'ale yanar. Onbeş içoğlanı nöbetleşe beklerler. Kırk kadarı da elbiselerine bakar. Üç dört tane haznedar ve bunların emrinde pek çok içoğlanı vardır. Sarayda en önemli vazife Kapıçıbaşı'lık, Kilercibaşı'lıktır. Kapıcıbaşı'nın emrinde bir yardımcı ve üçyüz kadar kapıcı vardır. Yüzelli yardımcı ve yamağı ile aşçıbaşı çalışır. Kilercibaşı'nın da bunlara yakın yardımcısı ve yamağı vardır. Ekmekçi ve «Mirahor» luk da önemlidir. Terzibaşının emrinde pek çok işçi bulunur.

MATA — Bu kadar insan nerede toplanır?

PEDRO — Anlatacağım. Günahlarımız yüzünden, denizden ve karadan gelip ellerine geçen esirlerin beşte biri imparatora kalır. Ayrıca kendisine hediye edilen köleler de vardır. Bunların gençlerini iş öğrenmeleri için çeşitli yerlere, meselâ mutfağa, kilere dağı-

tır. Bazı seneler bulaşıcı hastalıktan pek çokları ölür. O zaman beşte bir kâfi gelmez. Sarayda paşalar hariç en fazla saygı gören kişilerden biri de Bostancıbaşı'-dır. Bu kadar sayılmasının birinci sebebi, Büyük Türk ile sık sık konuşabilmesi, ikincisi Büyük Türk'ün denize gezmeğe çıktığı zamanlar çektirmenin dümenini onun kullanmasıdır. Bostancı denilen ikiyüz genç onun emrindedir. Bu gençlere okuma yazma öğretilmez. İçlerinden biri Büyük Senyör'e ilk yetişen meyveyi sunarsa bahşişi alır.

MATA — Bu kadar bahçıvan ne işe yarar?

PETRO — Sadece sarayın bahçesindekiler ikiyüz tanedir. Diğer bahçelerdekiler dört bini geçer.

MATA — Bahçıvanlar mı?

PEDRO — Evet. Büyük Türk'ün, bir yılda, bahçelerinden elde ettiği gelir üçümüzün olsaydı sevinçten ölürdük. Orada bir bey ilk iş olarak bol çam ağaçlı geniş ve güzel bahçe yaptırır. Bunlardan idama mahkûm edilenlerin çiftlik ve bahçeleri padişaha kalır. Ayrıca vazifeleri kadınları ve içoğlanlarını gözetmek olan ağaların da öldükleri zaman çiftlik ve bahçeleri büyük Senyör'e kalır. Sanki yoksul insanlarmış gibi bu bahçelerde yetişen prasayı, lahanayı ve meyvaları satarlar. Benim bildiğim üç bahçeden her birinin yılda getirdiği para dört bin dukadan fazladır. Birinin çevresi bir fersah vardır.

MATA — Bu gençler hangi millettendir?

PEDRO — Hepsi hıristiyandır. Oda işleri yapanlar da, diğer işleri yapanlar da hıristiyandırlar.

JUAN — Kraldan başkası köledir sözü beni korkuttu.

PEDRO — Evet, hepsi. Bazen kölenin kölesinin kölesi olana bile tesadüf edilir. Ayrıca sarayın hizmetini yapan katırcılar, deveciler yasakçılar, bizdeki gibi hekimler, berber, saka ve sobacılar vardır.

JUAN — Aşağı yukarı ne kadar haremağası vardır?

PEDRO — Yüzden fazla. On tanesi günde dörder duka, on tanesi de ikişer duka alırlar. Hepsinin de elbiseleri ipekli kumaştandır.

MATA — Gezmek için sokağa çıkabilirler mi?

PEDRO — Hayır. İkiyüzden fazla içoğlanı sokağa çıkmak şöyle dursun pencereden bile görünemezler. Kadınlar gibi onları da kıskanırlar.

JUAN — Peki bu oğlanlar ihtiyarlayınca ne oluyorlar?

PEDRO — O zaman sipahi yaparlar. Yarım akçe gündelik bağlayarak at ve silâh verirler, saraydan çıkarırlar. Yerlerine başka gençler gelir. Yeni gelenlere her gün hocalar gelerek okuma yazma, hesap öğretirler.

JUAN — Söylendiğine göre Büyük Türk savaş için bizim krallar kadar para harcamazmış.

PEDRO — Savaştan mı bahsedeyim? Peki önce kumandanlardan başlayalım. Üç paşadan sonra en yüksek paye Beylerbeyi'ne aittir. Bu senyörlerin senyörü mânâsına geliyor. Biri Yunanistan'da oturur, emrinde kırk «Sancak» ve yüzelli subaşı bulunur.

MATA — Sancak ve Subaşı diye kimlere söylenir?

PEDRO — Bizdeki albay'ın karşılığı sancak'tır. Kelime mânâsı olarak da bayrak demektir. Subaşı bir bölgenin başında bulunandır. Beylerbeyi yılda otuz-

bin duka alır. Timar bundan daha fazladır. Sancaklar yılda dört ilâ altıbin duka arasında alırlar. Subaşıların bir ile ikibin arasında değişir. İkinci Beylerbeyi Anadolu'da oturur. Emrinde otuz sancak ve yüz subaşı bulunur. Diğerleri ile ayni parayı alırlar. Anadolu Beylerbeyi'nin sekizbin, Rumeli Beylerbeyi'nin ise daha fazla sipahisi vardır. Üçüncüsü Karaman Beylerbeyi'dir Diğerleri kadar önemli değildir. On sancağı ve onbin kişi kadar da subaşı ve sipahisi vardır. Her bakımdan Karaman Beylerbeyi'nin aynisi olan dördüncüsü de Amasya Beylerbeyi'dir. Azerbaycan Beylerbeyi ise Sûfi'ye karşı sının koruduğu için çok önemlidir. Onbeş bin atlısı ve yirmi sancağı vardır. Aduli'den aldıkları yerlerin ve Kahire'nin başında da birer kral naibi bulunur. Her yıl yolladıkları para hazineler tutarındadır. Savaş bakımından en önemli olanı Rumeli Beylerbeyi'dir. Üç paşadan başka, Büyük Türk'ün otağına bitişik çadır kurma yetkisi sadece onundur. Eğer Büyük Senyör'ün oğullan varsa, bunun kumandası altına geçmeğe mecburdurlar. Bütün bu saydıklarım çok iyi para alırlar. Ulufe dağıtıldığı ay başlarında İstanbul'da bir ordu toplanır. Başlarındaki generallerine yeniçeri ağası denilen ve bütün Türkiye'yi titreten, onikibin kadar Yeniçeri'den ibaret bir ordudur bu. Savaş meydanında yeniçerilere büyük ümitler bağlanır. Aynen bizim taraflarda İspanyollara olduğu gibi.

JUAN — Bu yeniçeriler kimlerdir?

PEDRO — Hepsi hıristiyan çocukları. Büyük Türk'e haraç veren Rum, Bulgar ve Hırvatların çocuklarından devşirmedirler. Hıristiyanlar çocuklarının

beşte birini askere göndermeye mecburdurlar. Tabii bütün imparatorluğun her yerinde değil, bunların dışında kalanlar da vardır. Savaşta ve barışta bu kadar fazla ordu besleyen Türkler sanıldığı kadar fazla para harcamazlar. Hıristiyan ve Yahudi aileler her ondört yaşını geçen kişi başına yılda bir duka öderler. Kaç milyon tutacağını anlayın artık. Daha küçük yaşta olan çocukları alıp sağlam yetişmeleri için çeşitli hizmetlere yerleştirirler, okuma ve çalışma öğrettikten sonra bir kısmını yeniçeriliğe ayırırlar. Bunlara, yeniçeri olmadan önce «Acemi Oğlan» derler. Yeniçerilerin özelliği, piskoposlarınki gibi beyaz keçeden bir külah giymeleridir. Bunların kıvrılıp aşağıya sarkan kısmının ortası altın sırma ile işlidir. Boyunlarına da boynuz şeklinde, ön tarafa sarkan gümüş bir avadanlık asarlar, içine taş doldururlar. Hepsi yayadır. Savaş sırasında da zabitlerinden başkası ata binmez. On tane büyük rütbeli kumandanları vardır. Bunların her biri bin kişiye kumanda eder. Ayrıca her yüz kişinin başında bir subay bulunur.

JUAN — Ne alırlar?

PEDRO — Birbuçuk ile üç riyal arasında değişen gündelik alırlar. Her sene mavi renkte bir kat bol elbise, dolama alırlar. Acemi oğlanlara ise günde yarım riyal ile üç çeyrek riyal arası ücret ve senede bir kat elbise verirler. Bunların özel kıyafetleri şeker külahına benzeyen sarı bir külahtır. Aldıkları elbise de san ve yeniçelerilen elbiselerinden daha kaba dokunmuştur. Donanma açıldığı vakit gemilere yeniçeriler ve acemi oğlanlar da katılırlar.

MATA — Bunların karargâhı neresidir?

PEDRO — Bellibaşlı kalelerde yeniçeriler bulunur. Zira bunları kötülük bile yapsalar idam etmezler, uzak yerlere sürerler. İstanbul'daki yerleri, Yağpazarı denilen, şehrin ortalarında bir yerdir. Binden fazla odası vardır. Her odada oniki kişi yatar. İçlerinden en eskileri odabaşı olarak başlarına geçer. Savaş sırasında eşyalarını taşıması için arkadaşları odabaşına bir at bulurlar. Her odaya bir acemi oğlan yemek hazırlamak için verilir.

MATA — Odalar geniş midir?

PEDRO — On kişi uzanıp yatabilecek büyüklüktedir.

MATA — Peki evli olanlar?

PEDRO — Yeniçerilerin hiç birisi evlenmez.

JUAN — Neyin üstünde yatarlar?

PEDRO — Köleler gibi yerde. Ne savaşta ne de barışta döşek olarak bir çul'dan, yorgan olarak da bir örtüden başka birşey kullanmazlar. Hasta bile olsalar soyunmadan yatarlar.

JUAN — Hiç biri evlenmez mi?

PEDRO — Yeniçeri oldukları için evlenemezler. Sadece bir kumandanlığa veya sipahiliğe yahut da başka bir göreve atanabilirler. Ancak o zaman kışla hayatından kurtulabilirler. Hiç bir orduda kılıç kullanmak, ok ve tüfek atmakta bunların eşi yoktur. Bu gücü çetin yaşama şartlarından elde etmişlerdir.

MATA — Gelin de bizde bir eri karyolada yatırmayın. Hele bir de keyif ehli oldular mı vay başına geleceğe. Arkasına bir fahişe taktı mı, günlerden Cuma bile olsa, kolaysa tavuk kesip yedirme.

JUAN — Bizimkilerin de seferde yerde yattıkları olur.

PEDRO — Karyola bulamadıkları için.

MATA — Fahişe taşırlar mı?

PEDRO — Seksen bin kişilik orduda tek bir fahişe görmedim.

JUAN — Bizimki gibi orduları düzenli midir?

PEDRO — Tabii. Hattâ daha düzenlidir. Orduyu idare edenler, yeni devşirilmiş erler değil, hepsi tecrübeli askerlerdi. Onlarda bizdeki gibi baştan ordu kurulmaz. İmparator Beylerbeyinden birine falan yerde bulunsun diye haber yollar, onlar da sancak beyine, sancaklar da subaşılarına haber verirler. Barış zamanında da savaş zamanı gibi hazırlıklı olduklarından Beylerbeyi imparatorun haberinden üç gün sonra yirmibin kişiyi sefere hazır vaziyete getirir. İmparator, üçüncü gün hazır olmayanın, kendisine yıllarca baktığı halde tam lâzım olduğu zaman kaçtığını zannederek kafasını uçurtur. Büyük Türk İran seferine çıkma kararını verince onbeş gün içinde seksenbin kişi toplanmıştı.

MATA — Davul çalıyorlar mı?

PEDRO — Davulu sefere götürürler ama asker toplamak için kullanmazlar. Bir deveye ancak bir tane davul yüklenebilir. O kadar büyüktür. Davulu iki kişi çalar. Gümbürtüsü yeri sarsar. Borazan ve çığırtma da kullanırlar.

JUAN — Büyük Türk seferde nasıl tertibat alır?

PEDRO — Koruyucu olarak yeniçerilerin arasından en iyi talim terbiye görmüş ve kendisinin çok beğendiği üçyüz kişi seçilir. Bunlara Solak derler. Ser-

puşları şeker külahına benzer, uçlarında beyaz tüyden ve büyük bir sorguç vardır. Büyük Senyör'ün sefere çıkışını görmenizi isterdim. Daire şeklinde sıralanan yeniçerilerin ortasında kendisi, solakların yarısı arkada, yarısı önde, yanında ise paşalar ve beylerbeyleri, daha önde bayraklarla sancak beyleri yürürler. Bu sancak beyleri bizdeki gibi sancakları uşakların ellerine bırakmazlar, kendileri taşırlar. Yeniçeriler hariç diğerlerinin kıyafetleri tepeden tırnağa sırma işlemeli ipeklidir. Bunda şaşılacak bir şey yok, zira o kadar zengin ve haşmetli bir hükümdar dünyada yoktur. Yaptığı masraflar da boşuna gitmez, çünki girdiği seferleri karada da olsa denizde de olsa mutlaka kazanır. Memleketini hıristiyanlardan korumak için sefere çıkacağı zaman, Türk, Yahudi, Hıristiyan herkesten bir yardım akçesi kesip harcadığından fazlasını toplar.

JUAN — Gelirinin miktarını tam olarak tesbit etmek mümkün olamaz ama, aşağı yukarı ne kadar tutar acaba?

PEDRO — Önce atlıları anlatalım da arada bir şey atlanmış olmasın. Sipahiler bizdeki hafif süvari hassa alayına benzer. Sefere katılanlar beşer yüz kişilik iki gruba ayrılırlar. Bir kısmı Büyük Senyör'ün otağ'-ının etrafında bekçilik ederler, diğerleri bulunduğu yerden ayrılmadan yatarlar. Arkalarından Silâhtarlar gelir. Bunlar ikibin atlıdırlar. Büyük Senyör'ün bineklerini güder, atlarına bakarlar. Daha sonra gelen Ulû-

feciler aşağı yukarı bin kişidirler. Onlar da sipahiler kadar imparatora gece gündüz bekçilik yaparlar. Avcıları hem atlı hem piyadedirler. Bazı kralların ordularına yakın sayıda piyade bulunur.

JUAN — Demek ki hem avcılık hem de askerlik yaparlar.

PEDRO — Anlatacağım. Kimse savaşa gitmeye mecbur olmadığını söyleyemez. Padişah savaşa giderken aşçı yamağı da dahil olmak üzere bütün hizmetkârlar birlikte giderler. Avcıların bin tanesi atlı, bin tanesi de yayadır. Bunlar çok lüzumludurlar. Çünki haraç ve hediye olarak sayısız atmaca, doğan, şahin alır. Koyun sürüsü gibi her cinsten iki bin köpek vardır. Tazılarla büyük zağarlar yeniçeri gündeliği, ufak zağarlar da acemi oğlan gündeliği alırlar. Av köpeklerini atlar gibi çulluyorlar. Köpeklere yılda bir defa çul alırlar. Sadece köpeklere bakan yeniçeri ve acemi oğlanların sayısı binden fazladır, hiç biri de işsiz kalmaz.

MATA — Yaya askerleri yok mu?

PEDRO — Yeniçerilerle solaklar yayadırlar. Yoksul mânâsına gelen Garip'ler bölüğü atlıdır. Üç dört bin kişidirler. En sonunda Azap'lar gelir. Azap serbest demektir. Hepsi anadan doğma Türk çocuğudur. Bunları savaş başında toplayıp savaş sonunda terhis ederler.

JUAN — Bu sözlerden anlaşılıyor ki Büyük Senyör öyle denildiği gibi sekizyüzbin değil, dörtyüzbin kişi ile bile sefere çıkmıyor.

PEDRO — Tam en önemli noktaya parmak bastın. Oralarda adamakıllı inceleme yaptım. Bunu baş-

kaları kestiremez. Bizim yenilmez Kayser'lerimiz onlara karşı on defa daha az bir kuvvetle, fırsat bulup çıksaydı kurdun dişlerini sökerdi. Bunu yapmayışının sebeplerinden biri buradaki savaşların meydan vermemesi, diğeri de korkak ve isteksiz oluşumuz. Bu korku ne dediğini bilmeyen bir takım insanların hakikati anlamadan buralarda anlattıkları şeylerden ileri geliyor. Sonunda bizim korkaklığımız onların cesaretini arttırıyor. Aslında bizim altmışbin kişimiz onların altıyüzbin kişisinden, bizim onbin atımız onların yüzbin atından üstündür.

MATA — Nasıl oluyor da altmış bin kişi, altıyüzbin kişiden üstün oluyor? Anlıyamadım.

PEDRO — İyi dinleseydin anlardın. Benden daha doğrusunu söyleyecek kimseyi de bulamazsın. Büyük Türk'ün ordusunda ancak beşyüzbin kişi bulunabilir, daha fazla değil. Malûm ya her şeyi büyütmek âdettir. Beşyüzbinin içinde silâh kullananlar ellibini geçmez. Atlılara gelince, her sefere çıkışında yüzbin at kaldırdığı doğrudur. Fakat bunlar ancak yirmi otuzbin sayılır. Bir at buradaki gibi bir atlı silâhşor anlamına gelmez. Daha önce kaçarken beş dukaya bir çift beygir aldığımı söylemiştim. Hatırladınız mı?

MATA — Evet.

PEDRO — Büyük Türk'ün ordusundaki atların altıda beşi bu cinstendir.

MATA — Peki ama ne işe yarıyorlar?

PEDRO — İkibinden fazla, gündeliği yarım duka olan sipahi beraberinde binicileriyle birlikte üç at getirmeye mecburdur. Gündelik yükseldikçe memuriyet artar. Bunlar kasabalarda yaşayan kimseler olma-

dıkları için her biri döşeğini yüklemek için, pirinç, erzak ve tenceresini taşımak için, öteberisini yüklemek için de ayrıca birer at götürürler. Evlerinde kadınlarından başka bir şey bırakmazlar. Yarım düzine köle ve birkaç atı olmayan kimse bulunmadığı için bunları da beraberlerinde götürürler. Kısaca, her sipahi en aşağı oniki kişi ve sekiz at götürür. Adamlarını yarım riyallik ekmek ve yarım riyallik pirinçle beslerler. Şarap içmedikleri ve atlarına da saman yedirdikleri için günde iki riyal ancak harcarlar. Atların ancak bir tanesi savaş bakımından işe yarar. Ulufeciler de ayni durumda ve tutumdadırlar.

JUAN — Dehşet verici birşey. Bu kadar az parayla o kadar insan nasıl beslenir?

PEDRO — Şaşılacak bir şey yok. Hepsi kendi köleleri. Bunlara aylık, yıllık ödenmez, şarap vermez, üst başlarını da kırk yılda bir yaparlar. Çoğu hıristiyan olan, Büyük Senyör'ün atlarına bakan seyisler, vazifelerinden dolayı bayağı gururlanırlar.

JUAN — Savaşa birlikte giderler mi?

PETRO — Hem de büyük bir arzuyla. Bunlar Boğdan, Eflâk ve Bulgaristan'dan gelme yarı - vahşi insanlardır. Bu eyaletler her yıl Büyük Türk'e verdikleri vergi dışında atlara bakacak ikibin kişi yollayacaklarına dair anlaşma yapmışlardır. Görev olarak yapmışlardır. Görev olarak yaptıkları, Büyük Senyör-ün atlarını çayıra çıkarmak ve savaşta da arkalarını takip etmektir.

JUAN — Gündelik olarak ne alırlar?

PEDRO — Hiç bir şey. iki yıl at bakıldıktan sonra memleketlerine dönerken her yıl verdikleri bir duka

altından kurtulmak üzere bir vesika alırlar. Büyük Senyör'ü görmeğe ilkbaharda başbuğlarının yanında ellerinde bir demet ot ve tırpan olarak giderler ve otu atlara dağıtırlar.

MATA — Demek Büyük Senyör'ün iki bin seyise ihtiyaç gösterecek kadar atı var?

PEDRO — Üçbin kişi bile yetmez. Otlaklarında bulunan beşbinden fazla atla kısrak ve ellibin devesi —ki yüzbin dememek için ellibin diyorum— bulunur, Yoksa yirmibin kişiden fazla kapu halkına nasıl at ve deve yetiştirebilir? Herbirine bir riyal gündelik verse bile, seferde bineklerini ve yük hayvanlarını sağlamak zorundadır. Orduları hakkında bütün bu sözleri söylemekle şunu demek istiyorum: Dörtyüzbin kişilik ordularında savaşanlar yüz hattâ seksenbin kişiyi geçmez. Bizim hıristiyan prenslerinin bunu bilmeleri lâzım. Gelip de binbir palavra atanların sözlerine bakmamalıdırlar. Denizde de durumları aynı. ikiyüz, beşyüz kadırga donatırlar sözü palavradır. Evet, yüz kadırgayı denize indirebilirler ama donatamazlar. Üstelik savaş halindeyken ancak yetmiş parça gemi donatabilirler. Barış zamanında da olsun olsun vüzyirmi.

MATA — Madem o kadar geliri var, neden istediği kadar gemi donatamıyor?

PEDRO — Tayfa olmayınca gemi ve para ne işe yarar? Bütün ülkede yüz parça gemiye yetişecek kadar bile gemici yok. Diyelim ki bulundu, ya kürekçiler. Her gemi için yüzaltmış kürekçi lâzımdır. İstanbul'a gelen budala kürekçilerin sayısı üç, dört bini geçmez.

JUAN — Büyük Türk'ün geliri ne kadardır?

PEDRO — Benim topladığım bilgiye göre en yakın rakam, hıristiyanlardan her yıl aldığı birbuçuk

milyon ve sundukları hediyelerden eline geçen yarım milyon duka. Bir milyona yakın da satışlardan aldığı resim. Yarım milyon, mirasçıları bulunmayıp da kendisine kalan miraslardan. Yarım milyon, tuzlalardan. Vaktiyle bağımsız bir devlet olan Karaboğdan'dan alınan yıllık birbuçuk milyon veya daha fazla haraç. Venedik, Kıbrıs ve Zanta adaları için onüç bin duka verir. Başka verdikleri de vardır ama bilmiyorum. Sakız'dan ondört bin duka alır. Raguza yarım milyon verir derler ama pek sanmıyorum. Suriye ve «Soltan» dan alınan yerlerin başında bulunan Kahire'deki paşa bir milyon gönderir. Ayrıca da yolladığı beşbin erin maaşlarını ve donatımını sağlar. Taşoz adasındaki altın ocaklarından iki milyondan fazla alır. İmparatorlukta yetişen ürünlerin ondalığını da artık siz hesabedin, ben içinden çıkamadım.

JUAN — İmparatorlukta yetişen ürünlerin onda birini Büyük Türk mü alır?

PEDRO — Evet. Hıristiyan, Yahudi, Türk ne olursa olsun. Yahudilerin hıristiyanlardan daha az vergi verdiklerini sanmayın. Hıristiyanlar çok oldukları halde Yahudilerin verdikleri vergi daha fazladır. Sefere çıkılacağı zaman âdeta yarış eder gibi, Paşalar, Beylerbeyleri, Sancakbeyleri ve diğer ileri gelenler Büyük Senyör'e en seçkin hediyeleri sunarlar. Sinan Paşa'nın verdiği hediyeyi gördüm; yüzbin duka değerinde gümüş, altın ve ipekli idi.

JUAN — Hıristiyanlara biçilen haraçta bir haksızlık yok mu?

PEDRO — Nasıl bir haksızlık?

JUAN — Zengin veya fakir, ondört yaşından yukarı herkesten alınan birer duka bence büyük haksizlik,

PEDRO — Önemli bir konuya dokundun. Bu sorularla pek çok şeyi hatırlatıyorsunuz. Zengin veya fakir herkesi ondört yaşına basınca «Haraç» defterine yazarlar ama, zenginden birbuçuk, fakirden yarım duka alırlar.

JUAN — O ne zaman olur.

PEDRO — Bazı imtiyazlı kişiler haraç vermezler, fakat otuz akçelik bir hediye vermeleri gerekir.

MATA — Top bakımından durumları nasıl?

PEDRO — Önceleri pek iyi değillerdi. Topların tekerlek üzerine konularak dingillenmesini bilen ustaları yoktu. İspanya'dan gelen Yahudiler bunu, şişhane kullanmayı, istihkâm kurmayı, siper kazmayı ve savaşla ilgili diğer işleri öğrettiler. Savaşta çadırı ateş aldığı için bağırıp çağıranı hemen öldürürler. Ordugâhta birine saldırsalar, hemen sessizce karşı koyarlar, biri vurulsa bile gürültü patırtı ettirmezler. Edeni de Öldürürler. Atı kaybolan da gürültü etmeden yakalarsa iyi, yoksa kaybolmasına aldırış etmezler. Bütün çabaları ordugâhta kargaşalık çıkmamasıdır.

JUAN — Öbür krallar gibi yol açmaya yarayan çomakçıları var mı?

PEDRO — Bu işi «Çavuşbaşı» yapar. Halkı düzene sokar, emrinde üç yüz çavuş vardır. Büyük Senyör'ün yolunu o açar.

MATA — Bizdeki gibi ulakları var mı?

PEDRO — Ulaklar Büyük Senyör'ün arkasından giderler. Bunlara, sağa sola koşup gereksiz yerlere, bil-

hassa hıristiyanlara haber vermesinler diye at vermezler.

MATA — Bineksiz giderler demek?

PEDRO — Her seferinde gideceği yere kadar geçen bir vesika verirler. Bu vesikayı gösterdiği takdirde binek bulabilir. Bu iyi bir tutum değil. Kimse red edemediği için pek çok edepsizliklere sebep olur. İçlerinde şunun bunun hayvanına musallat olup para alarak iade edenleri çıkar. Ora Tatarları gece gitmezler. Büyük Senyör'ün emirlerini götüren yüz kadar İranlı en iyileridir. Bunlara «Peyk» denir. İçlerinden birinin söylediğine bakılırsa bunların dalakları yokmuş. Bu pek inandırıcı bir şey değil. Ne için aldırdıklarını söylemedi. Ayaklan çıplak, üstlerinde diz kapaklarına kadar inen yeşil ipekli gömlek, başlarında şeker külahına benzeyen ve yürürken ses çıkaran çıngıraklı gümüş bir kemerle bir ellerinde biraz nöbet şekeri, bir ellerinde bir bokalcık gül suyu, hoplayıp zıplayarak ve rastgeldiklerine gül suyu serperek giderler. İşte Büyük Senyör'ün istediği yere bunlardan birini gönderirler.

JUAN — Bunlar bir günde ne kadar yol alırlar?

PEDRO — Yirmibeş, otuz fersah. Sinan Paşa'nın peyki İstanbul -Edirne arasını bir günde alır, ertesi gün dönerdi. İki şehrin arası otuz fersahtan fazladır.

MATA — Atlı postacılar bile bu kadar yol aldıklarına göre doğrusu fazla. Büyük Senyör'e onbin atlı refakat eder derler, bu doğru mu?

PEDRO — Savaşa çıktığı zaman seksen bin atlı bulunur.

MATA — Anlatamadım. Gezmeye veya camie giderken demek istedim.

PEDRO — İşte bu büyük yalan. Bir defa gezmeye çektirme ile denizden çıkar. Camie giderken ise, o sözü söyleyen her halde ömründe iki yüz beygiri bile bir arada görmemiştir. Yoksa bu kadar saçma bir şey söylemezdi. Saray ile namaza gittiği Ayasofya arası ancak dört beşyüz adım gelir. Bu kadar yere onbin at nasıl sığar Hattâ onbin sinek bile sığmaz. En doğrusu o da bizim imparator gibi üçyüz atlı ve üçyüz piyade ile çıkar, gerisine yemin etseler bile inanmayın. Tepeden tırnağa rengârenk ipekli ve işlemeli kumaşlar giyen adamlar ve atların gösterişi inkâr edilemez. Hele solakların sorguçları kendilerini o kadar uzun boylu gösterir ki yeniçerilerle beraber büyük bir düzenle yürüyüşleri çok gösterişlidir.

JUAN — Türkler Ayasofya'ya bizim gibi önem verirler mi?

PEDRO — Kostantiniye'nin onikinci imparatoru Büyük Jüstinyen'in yaptırdığı Ayasofya mabedi öyle sanıyorum ki, Asya'nın, Afrika'nın ve Avrupa'nın en güzel ve en azametli binasıdır. Sultan Mehmed İstanbul'u aldığı zaman içindeki bütün resimleri, tasvirleri kaldırtıp, kiliseyi camie çevirtmiş ve adını değiştirmemiştir. Cuma namazını kılmak için Büyük Senyör buraya gelir. Ana mabed ve iki çardaktan başka diğer parçaları ev yaptırmak için yıktırmışlar.

JUAN — Bu çardaklardan başka neleri olabilir?

PEDRO — Ayasofya'nın parçalarıyla beraber kapladığı yerden daha fazlası İspanya'da sadece dört şehirde vardır. Çevresi üçyüz fersah tutarmış ve üçyüz madeni kapısı varmış.

JUAN — Hangi malzemelerden yapılmış? Ne gibi sanat eserleri taşır?

PEDRO — İstanbul'dan bahsederken anlatacaktım. Ama mademki sordunuz anlatayım. Eski halini lâyıkıyle anlatamam. Zira görmedim, sadece anlatılanları işittim. Yine de temellerinin nerelere kadar uzandığına ve halen görünen kalıntılarına bakılarak eskiden ne halde olduğu tahmin edilebilir. Çardakların ikisinin de temelleri ve duvarları beyaz mermerden. Tavanları mozaik ve sekiz tane kapısı tamamen madenden yapılmış. Mermerlerin döşenişi bizimkine benzemiyor. İnceden inceye traşlanmış ve dama tahtası şeklinde döşenmiş.

JUAN — Anladığıma göre duvarlardaki mermerler de aynı şekilde yontulmuş.

PEDRO — Orada mermeri bizim ağaçları kestiğimiz gibi kesmiyorlar. Kösele gibi incecik ve düzgün levhalar haline getiriyorlar. Hıristiyanların gördükleri işler arasında bu da var.

MATA — Peynir testeresi gibi bıçkılar kullanıyorlar ve mermeri peynir keser gibi kesiyorlar diyorsun. Hiç böyle bir şeye inanılır mı?

PEDRO — Madem öyle, işin içine mucize katmak için testerenin dişsiz olduğunu ve bilenmediğini de söyliyeyim. Bu konu üzerinde fazla durduğuna göre tam olarak aydınlatayım. Taş üzerine çizilen çizginin üzerine kum ve su dökerler, böylece keserler. Yalnız bir kişi devamlı surette kum döker.

JUAN — Yeşim çıkan Santa Domingo ve Silos'ta da aynisini yapıyorlarmış.

PEDRO — Mümkündür. Duvarları önce kaba malzeme ile örüp mermer levhaları üzerine sonra yerleş-

tiriyorlar. Santraç tahtasına benzetiyorlar veya bizdeki gibi tuğla yerleştiriyorlar. Mabedin içinde mermer değil yeşim ve somaki var.

MATA — Zeminde de mi?

PEDRO — Her yerde.

MATA — Şu halde orası pek büyük değil?

PEDRO — İçi onyedi bin kişilik. Cuma günleri büyük bir törenle namaz kılınır. O günlerde hükümdar veya vekili namaza gittikleri için onyedi bin kişinin camiden çıktığını gördüm.

MATA — Ay bayılıyorum! Sen kime anlatıyorsun? Onyedi bin kişilik somaki ve yeşimden yapılmış kilise ha? Sen oradayken taşlara basıp kırmamaları için eteklerinden çekmedin mi?

PEDRO — Benim kabahatim senin gibi kafasızlara böyle şeyler anlatmakta. Sen hiç Salamanka'da bulunmadın mı?

MATA — Evet, ne olacak?

PEDRO — Saat kulesini görünce kimbilir ne kadar şaşırmışsındır. O saat sana ve senin gibi anlayışı kıt kimselere ne kadar ince bir icad olarak görünmüştür. Dinle: Bir uçtan bir uca genişliği şeşhane menzili kadar olduğu halde mozayikle işli kubbesi sanki göğe asılıyormuş gibi yüksek görünüyor. Etrafında da direkleri yeşim ve somaki balkonları var. Her biri onikibin kişi alır.

JUAN — Bu balkonların hepsi kilisenin içinde mi?

PEDRO — Evet, yukarıya kadar, üstüste.

JUAN — Anlaşılan fevkalâde bir şey. Görmek isteyen herkesi içeriye sokarlar mı?

PEDRO — Müslüman olmayanlar bilmeden içeri girerlerse müslüman edilirler. Benim gibi özel bir durumu olanlar bunun dışındadırlar. Kapılarda bekleyen yeniçerilerin ellerine iki riyal verdin mi girebilirsin. başka türlü imkânsız. Yoksa hemen din değiştirirsin. Dehlize dokuz tane madeni kapı açılır. Ortada bulunanı en büyüğüdür. Bu kadar kalabalığı aldığına göre çok sayılmaz. Kapılara asılan çuha perdeler kırmızı renktedir. Çatısı kiremit yerine kurşunla kaplıdır. İbrahim Paşa'nın konağı da öyleydi.

MATA — Gördüğünüz gibi, ben artık konuşmuyorum. Zira dünyada Tanrı'nın yaratamıyacağı şey yoktur.

PEDRO — Bu sözlerime hiç kuşkusuz inanabilirsin. Bana göre Ayasofya'nın büyük veya küçük olması hiç önemli değil. Gördüğüm ve dokunduğumu anlatıyorum.

JUAN — Asil sınıfı bu camie at veya katırla mı gider?

PEDRO — Bineği olan biner. Katırla da giderler ama daha ziyade ata binerler. Katıra Yahudi hekimler binerler. Onlarda hayvanın kuyruğunu kesmek ayıptır. Ördürüp yana, üzenginin kayışına bağlarlar.

JUAN — Eyerlerinde haşa var mıdır?

PEDRO — Evet. Haşalar kırmızı ipek işlemeli, fakat ufaktır. Eyer takımları çok renkli olur veya gümüşle işlenir. Ufak ve güzeldir. Üzerlerine işlemeler görünsün diye örtü koymazlar. Efendi iner inmez seyis veya uşak yanında taşıdığı ince bir çulu, eyer kirlenmesin diye üstüne örter.

MATA — İyi binici midirler? At üstünde iyi tutunabilirler mi?

PEDRO — Hayır iyi binici değiller. Üzengileri büyük olduğu için hayvanın yanlarını iyi kavrayamazlar, bacaklarını açık tutarlar. Hayvan dört nala kalktığı zaman üzerinden düşmemek hünerdir derler ama devamlı surette oturup kalktıkları için kıçları ile eyeri döğerler. Atları her milletinkinden daha bakımlı ve enenmiştir. Bu yüzden ahırda yan yana, tepişmeden dururlar. Ekseriya kibarlar gümüş gem ve gümüşlü başlıklar kullanırlar. Eyerin kaşına pirinçten bir kap takılır.

MATA — O ne işe yarıyor?

PEDRO — Kasabada dolaşırken bir yerde durunca takımları temizlemek için içine bir sünger koyarlar. Kırda da torba vazifesini görür. İçine et, incir veya ekmek koyarlar.

MATA — Fırça kullanmazlar mı?

PEDRO — Evet ama sünger, haşayı ve eyer takımlarının meşinlerini daha iyi temizler. Uşak, duraklanan yerde atın tırnaklarını temizlemek için kullandığı süngeri kuşağının altından çıkarır.

MATA — Silâh takımlarını da anlatır mısın?

PEDRO — Onlar bizim silâh takımlarımızdan kullanmazlar. İçlerinde bazıları zırh gömlek ve gümüşle bezenmiş tulga giyerler. Yalnız tulgayı giyenler pek azdır. Çünki değmez. Keçe külahlar sert ve sağlam oldukları için demir başlıklar gibi kurşun geçirmezler. Kargılarının ucuna taktıkları canfes bayrakçıklar sayesinde Türk atlıları çok güzel, hem de çok uzaktan görünürler.

MATA — Kimbilir, mızraklarının uçlarında bayraklar dalgalanan yüzbin atlı ne kadar gösterişli olur? Peki, mızrağı dayadıkları her hangi bir şey yok mudur?

PEDRO — Silâh takımı olmayınca buna da lüzum kalmıyor. Yaya erler iyi nişancıdırlar. Haklı olarak burada da hafif şeşhaneleri çok kıymetlidir. Harbi ve kılıç ta kullanırlar.

JUAN — Birçok defa toplarını gidecekleri yere kadar parçalanmış olarak götürüp orada tekrar döktüklerini duymuştum.

PEDRO — Bu da diğerleri gibi hikâye. Dünyada hiç bir kralın Türkler kadar topu ve topçusu yoktur. Buna taşıma teçhizatı da dahildir. İstanbul'da bir yana atılmış, artık kullanılmayan toplar bile bizim halen kullandıklarımızdan üstün diyebilirim. «Sofi» top ve tüfek kullanmış olsaydı, Türk'lerden baskın çıkardı.

JUAN — Sofi dediğin Türk müdür?

PEDRO — İran kralıdır. Muhammed'in soyundan gelir. Zaten İranlılar da müslümandırlar.

JUAN — Peki, öyleyse neden Büyük Türk'le savaş halindeler?

PEDRO — Sofi'ye göre İstanbul, Kahire, Trabzon İmparatorluklarının meşru varisi kendisidir. En eski müslüman olduğundan da Muhammed adına fetihlere girişmek, müslüman dinini korumak vazifesinin kendisine düştüğünü söylemektedirler. «Büyük Türk'ün hıristiyandan inme, yarı hıristiyan ve adamlarının hepsinin hıristiyan çocuğu ve kendisinin de tam müslüman olmadığını söylüyor. Bu tutum Luther'ci Almanlara karşı savaş açan imparatorun tutumuna benzer.

JUAN — Askerleri nasıldır?

PEDRO — Hepsi savaşçı olmak üzere altmış bin atlısı var. Yoksulluğa alışkın oldukları için iki yıl bir kasaba ve köye ayak atmadan yaşayabilirler.

JUAN — Piyadesi yok mu?

PEDRO — Hiç yayası yok. Bu bakımdan Türklerden üstündür. Zira bugün burada yarın başka yerdedirler. Ekseriya Büyük Senyör'e baskın yaparlar. Geçtikleri yerleri dümdüz eder, ayakta bir bina, ekin ve insan bırakmazlar. Halkı kılıçtan geçirirler. Bütün bunları Büyük Türk yiyecek, içecek ve konaklayacak yer bulamasın diye yaparlar.

MATA — Büyük Türk onlardan daha fazla bir ordu ile üzerlerine yürüse Sofi'yi yenemez mi? Sofi'nin topu ve piyadesi olmadığına göre..

PEDRO — Sofi'ler meydan muharebesine girişseler dediğin doğru. Piyadenin rolü süvarinin saldırısını kırmak bakımından büyüktür.

JUAN — Topçunun rolü daha büyük.

PEDRO — İşte şimdi yanıldın. Denizde olsun, karada olsun meydan muharebesinde bilek ve tüfek iş görür. Topçunun vereceği zarar önemli değildir. Ancak kasabalara karşı hücuma girişilirse işe yarar. Bir delik açarak ordunun içeri girmesini sağlamak için surlarda, kulelerde, kalelerde önemlidir. Asıl tesirlisi piyadenin yaylım ateşidir. Orduda her boyda er bulunduğu için bu ateşe tesirli bir düzen kurdurmak kolaydır. Meselâ bir sıra diz çöker, arkasına kısa boylular, daha arkaya da uzun boylular geçerse, ateşe başladıkları zaman kurşunlar en az yarı yarıya isabet eder. Bundan kurtulabilen az olur. İranlı süva-

riler yavuz askerlerdir. Büyük Türk'ün bir milyon atlısına karşılık Sofi'nin altmış bin atlısı daha iyidir.

JUAN — Öyleyse neden muharebe vermekten korkuyor.

PEDRO — Topçu ve piyadeden korkuyor da ondan. Süvari siper kazıp yerleşen piyadeye saldıramaz ki.

JUAN — Peki ama neden kaçak güreşmek hep Sofi'ye kalıyor?

PEDRO — Söyleyeyim. Meydan muharebesine zorlamak için, Büyük Türk daima Sofi'nin arkasından koşar, o da kaçar ve elverişli bir yerde durur. İki ordu karşılıklı ordugâhlarını kurarlar. Büyük Türk, askerlerini ve toplarını dizer. Çatışma başladığı zaman çevirme harekâtını hep Sofi kazanır. Topu ve topçuyu gözetlemek zorunda olmayan Sofi ordusu savaş yönünden üstündür. Sıra meydan savaşına gelince çarpışmanın en kızgın zamanında Sofi yenilmiş gibi kaçmaya başlar. Tabii Büyük Türk arkasından kovalar ve bir dağın eteğinde sıkıştırır gibi olur. Aslında bu durumu Sofi hazırlar. Gece vakti ve beklenmedik bir anda Türk ordusunun topçuyu gözeten artçısına baskın yaparak Büyük Türk'ün toplarını bozar.

JUAN — Kısacası, yenmek isteyince kaçar.

PEDRO — Böyle davranmazsa kaybeder. Onlar için elverişli iş baskın ve oynak savaştır. Şüphesiz Sofi'nin elinde ateşli silâh olsa idi Türk'lerden daha fazla yer alabilirlerdi. Hıristiyan prenslerimiz Türklerle savaşmak isterlerse, İranlılarla savaş halinde olduğu zamanı seçmelidirler. Zira Türklerin hiç şansı yoktur.

MATA — Bence en akıllıcası Sofi'yi gözetip, sen oradan ben buradan deyip, Türk'ü araya almak. Onlar hıristiyanlar arasındaki çekişmelerden faydalanıyorlar ama biz onlar arasındaki çekişmelerden faydalanamıyoruz.

PEDRO — Tanrı'nın emirlerine uysaydık, faydalanır ve kazanırdık. Tanrı'yı dinlemiyoruz ki bunu yapalım.

MATA — Türkiye'deki düğünlerden bahsettin ama kadınları anlatmadın. Orada kadın var mı?

PEDRO — Hayır. Erkekler mantar gibi yerden biterler.

MATA — Canım efendim, Türk kadınlarının giyiniş ve yaşayışlarından bahset demek istedim.

JUAN — Mevzuu buraya getirmek için Matalas Callando'nun nasıl yarım saattir kıvrandığının farkındayım.

MATA — Kadınların tenleri çok mu esmerdir?

PEDRO — Hepsi bembeyaz ve güzeldir. Buna Rum ve Yahudi kadınları da dahil.

MATA — Hayret, o kadar doğuda oldukları halde nasıl bembeyaz oluyorlar? Ben Hindu'lar gibi sanıyordum.

PEDRO — Doğuya düşer ama sıcak değildir. İstanbul'un boylamı 55, arzı 45 derecedir ki soğuğu Bursos ve Valladolid'den daha az değildir.

MATA — Bizimkiler gibi boyanırlar mı?

PEDRO — Doğudan batıya, kuzeyden güneye süslenmeyen kadın yoktur. Hiç seksen yaşında olduğu halde kırksekiz yaşına yeni bastığını söylemeyen, çirkin olduğunu söylediğimiz zaman kızmayan kadın gördünüz mü?

Türk kadınlarının haklı oldukları bir konu vardır ki orada kadına hiç önem vermezler ve mutfak aletlerinden farklı görmezler. Hiç bir konuda fikirlerini sormaz ve öğütlerini dinlemezler. Orada bizdeki gibi kadın yüzünden kavga ve bıçaklanma, ölüm yoktur. Bizdeki hanımların tavsiye mektupları gibi mektupların orada geçip geçmediğini sorarsanız, aşçı yamağının ricası, kadınların iltimasından daha tesirlidir, diyebilirim. Yalnız, hastalandığı zaman kendisine baktığım sultanın istekleri diğerlerinden farklıdır. Bunun dışındaki hanımlar, Büyük Türk'ün karılan bile olsalar, yerine getirilmiyeceğini bildikleri için, hiç kimseye iltimas etmezler.

MATA — Allah için bu konuda baştan aşağıya haklılar. Biz de bu şekilde hareket etmiş olsaydık bütün kavga ve gürültü biter, kısa zamanda dünyanın hakimi olurduk. Üstelik de tam bir hıristiyan olacağımız için Tanrı'nın yardımına ererdik.

JUAN — Bu dediğine erişmene kadınların neden mani olduklarını anlayamadım. Ortada bir kötülük varsa neden kabahati kendimizde aramayalım?

MATA — Sen de kadınların iltimaslarına son verilirse hıristiyanlık aleminde adaletin daha düzgün yürüyeceğine inanıyor musun? Bir hırsız veya haydudun filan manastırın baş rahibesinin veya filan kontun kız kardeşinin «Benim uşağımın oğludur, ona ilişilmesin» diye bir tavsiye mektubu yazdığı zaman, hırsız veya harami olmaktan kurtulduğu çok görülmüştür. Hakim de yüksek durumda bir hanımefendinin tavsiye mektubunda yazdığı uşağı olan adama yardım ederse, karşı-

lık göreceği belirtildiği zaman ne şekilde hareket ediyor? Herkes gibi o da ilerlemek istediği için ya haklıyı hasız çıkarıyor, yahut iki tarafın uyuşmasını sağlamak üzere davayı uzatıyor, değil mi?

JUAN — Dediklerin sadece tavsiye mektubu elde edenler içindir. Oysa ki herkes tavsiye edebilecek mevkide olan hanımların yanında çalışma şansına sahip değil ki,

PEDRO — Hayır. Affedersiniz ama yanılıyorsun. Saraylıymış gibi konuşma. Kıraliçeden başlıyarak bilmem hangi hanımdan ısmarlama kâğıt isteyip de alamayan yok. Ismarlama arayan zerzevatçı kadının oğlu bile tavsiye mektubu verecek kadının ebesine veya kapıcısına başvurarak istediklerini sepet dolusu alır.

JUAN — Tavsiye verebilecek kimse rahibeyse ebeyle ilgisi olmaz.

PEDRO — O zaman mahallenin papazına gider, mektubu imzalatır. Bu insanların mektubu yazacakları şahsı tanımaları şart değildir. Madrid'e pek uzak olmayan bir yerde gördüğüm hakimin karısı hamile olduğundan, çocuğumuz düşebilir diyerek ölüm cezası verilen bir caniyi darağacından aldırttı. Kadının kocası katili olduğu yerde affetti ve cani, sanki hiç böyle bir suç işlememiş gibi oldu.

MATA — Bizimkiler gibi Türk kadınları da sokağa çıkarken giyimli - kuşamlı, tantanalı mıdırlar?

PEDRO — Daha da fazla, ama sokakta kendilerini kimse tanımaz.

MATA — Neden?

PEDRO — Sokağa çıkarken sımsıkı örtünürler. Dışarda kendilerini gören, babaları, kardeşleri bile tanıyamazlar.

JUAN — Evde kendilerine hiç bakmadıkları için mi sokakta tanınmıyorlar?

PEDRO — Dış giyimlerinde pek fazla bir değişiklik yoktur. Rahibeler gibi hep bir çeşit giyinirler. Manastırda bütün rahibeler yüzleri örtülü olarak önünüzden geçseler, kız kardeşinizi veya karınızı tanıyabilir misiniz?

MATA — Tabii ki hayır.

PEDRO — Tamam, işte Türk kadınları da tanınmazlar. Büründükleri çarşaf değişik renk ve değişik kumaştan yapılmış olabilir. Kimi açık, kimi koyu, kimi işlemeli, kimi ipekli, kimi ise çuhadandır. Kapınızın dışında, sokakta rastlayacağınız yüz kadının hiç değilse yarısı kendi karınızla aynı kıyafettedir.

MATA — Türk erkekleri kıskanç mıdırlar?

PEDRO — Pek çok. Karılarının bulunduğu yere kendi kardeşleri ve akrabalarını bile sokmazlar. Sinan Paşa Büyük Türk'ün kızına baktığım zaman, nasıl olduğunu, nasıl davrandığını, nabzını nasıl yokladığımı hep sorardı. Aynı şehirde oturduğu halde kardeşinin karısını görebilmek için, içinde bir kötülük olmadığını, sırf yengesine lâyık olan hizmetleri öğrenip yerine getirebilmek kaygısıyla, geçer akçe bir milyon vermeye hazır olduğunu söylerdi. Buna rağmen adetlere uymayı tercih ederdi.

MATA — Şu halde evlerinden çıkabilme iznini nasıl alıyorlar?

PEDRO — Başka türlü yapamadıkları için. Söylediğim gibi, dinleri baştan aşağı yıkanmayı emreder

Bu yüzden kışın bile haftalık bayramlarının arefesi olan perşembe günleri hamama giderler. Yolda gönlü çeken kendini bir maceraya kaptırır. Tanınmalarına imkân olmadığı için çekinmezler. Fakat zengin kimselerin ve ricalin durumu farklıdır. Kendi konaklarında hamamları vardır. Böylelerinin karıları ömürleri boyunca evlerinden dışarı çıkamazlar. «Santa Clara» rahibelerinden daha kapalı yaşarlar.

MATA — Nasıl bu kadar kapalı ve yalnız yaşayabiliyorlar?

PEDRO — İstedikleri kadar kalabalık var. Efendim Sinan Paşa'nın evinde altmış üç kadın vardı. Bundan daha fazla rahibesi olan manastır var mıdır?

JUAN — Bu kadar kadını ne yapacak? Bir tanesi kâfi gelmiyor mu?

PEDRO — Ne yaparlarsa yapsınlar, yine de şeytanın peşine takılıp cehenneme gideceklerine göre biraz dünyadan kâm almak istemelerini hoş görmek gerekir. Ne Senyörler, ne Krallar evlenirler. «Linyaj» ve «Majora» hakları yüzünden evlenmek mecburiyeti yoktur. Çünkü onlarda her ikisi de yoktur. Şu halde ne yaparlar diyeceksiniz. Aldıkları veya kendilerine hediye edilen cariyelerle yatarlar. Eğer oğlu olursa evlenirler. Ev kuranlar eğer vaziyetleri iyi ise kendileri için kadınlardan ayrı bir yer yaptırırlar. Kadınların odalarının pencereleri sokağa bakmaz. Rahibelerin hücrelerine benzer. Kadınların oturdukları yer ne kadar uzakta olursa o kadar kibarlık sayılır. Dinleri dört kadınla evli bulunmayı mübah sayar. İstedikleri kadar cariye de tutabilirler. Öbür senyörlerin yaşayışla-

rı hakkında Sinan Paşa'dan bilgi verirken bahsetmiştim. Türk veya hıristiyan hiçbir kimse, bunları gözleriyle görmüş olarak, buraya gelmemiştir. Bu yüzden sözlerimi yabana atmayın. Paşa'nın konağında bulunan altmış üç kadından dördünün oğullan olmuştur. Büyük oğlunun annesi hepsinin başıdır. Tıpkı baş rahibeler gibi. Konakta iç içe üç kapı ve her kapının önünde enenmiş iki zenci bekçi vardır. Bunlara ağa denir. En içteki kapıyı gözeten ise başlarıdır. Dairesi de oradadır.

JUAN — Demek kapıcıları enenmişti?

PEDRO — Üstelik hayvanlara yapıldığı gibi sadece hayadan değil, tamamen kökünden alınarak enenirler. Böylece emniyet ederler. Ağaların hepsi zenci değildir, beyazı da bulunur. Ufak bir köleyi çok severlerse, sakalı bitmesin diye, enetirler ve yaşlanınca kadınlara, içoğlanlara bekçilik ettirirler. Orada prenslere iyi bir hediye vermek istenirse enek sunulur. Bu yüzden hıristiyan esirler arasından beğendikleri çocukları seçip enetirler. Bir çoğu da bu ameliyata dayanamayıp ölür. Konağa bir hastayı görmek için gittiğimde «Amadis»in büyüleyici sesini ve tavrını takınıp ilk demir kapıdan çağırdığım haremağası çıkıp kim olduğumu öğrenirdi, beklememi söyler ve diğer haremağalarına haber verirdi. Üçüncü kapının haremağası eline bir sopa alır bütün kadınları odalarına tıkar, hastadan başka kimsenin görünmemesini tenbih ederdi. Baş kadın bile olsa merak edip beni görmek üzere kafasını uzatırsa sopayı yer, yıkılırdı.

JUAN — O zenci herkesten yüksek mi?

PEDRO — Evin efendisinden bile. Biri kapıdan gözetledi veya içeri girmek istedi diye idam ettirebilir. Herkes ona inanır. Beni hastanın yanına götürmek için kadınları odalarına kapatır. Ben de papazlar gibi, ayaklarımın ucuna basarak, sağa sola bakmadan giderdim. Bir müddet böyle sürdü. Sonunda Paşa'ya «Benden ne kadar emin olabileceğinizi bilirsiniz, o kötü zenci bana neler ediyor, hastanın yüzünü görmediğim için gereken tedaviyi yapamıyorum» diye şikâyet ettim. Paşa da hastanın gizlenmemesini ve yanında kimse bulunmamasını emretti. Böylece hastanın nabzına rahatça bakıyor, zenciye rağmen kan almak gerektiği zaman en uygun damarı bulmak için kollarının ikisini açtırıyordum. En elverişli dostluk haremağalarıyla olandır. Durumları yüksek olduğu için, onların delaletiyle istenilen şey elde edilebilir. Sultanın sarayında bulunan Mahmut Ağa İspanya'daki bütün Düklerden daha üstün ve daha zengindir. İpekli kaftanlar giyerek gezmeye çıktığı vakit yüz kadar uşak yanında giderlerdi.

MATA — «Senyör seninle veya benimle kalıyor» diye kıskançlık yapmaz, saçsaça kavga etmezler miydi?

PEDRO — Paşa haremin bir tarafında, ayrı bir odada kalır ve canının istediğini haremağası ile çağırtıp geceyi geçirir, sabahleyin de onlara görünmeden selâmlığa geçerdi. Haremden bir ay müddetle ayrı kaldığı da olurdu.

JUAN — Ne kadar vahşi bir yaşayış. Bu altmış üç kadınla da temasta bulunur muydu?

PEDRO — Bunların hepsi karısı değildi. Sadece yedi tanesiyle temasta bulunurdu. Öbürleri bizdeki kadın esirlere benzer. Esirlerden kendisine ayrılanlarla hediye edilenlerdir. Bunlar ev işlerinde yetiştirilir. Hepsi sırma işleme, yemek pişirme, nakış dikiş bilirler. Ayrıca çamaşır yıkamak ve ortalık süpürmek gibi işler de yaparlar. Senyör kölelerden birini memnun etmek isteyince onu cariyelerinden biri ile evlendirir. Tıpkı kavunu tadar gibi ilk kadın da kendisine düşer. Şunu söyliyeyim ki yoksul bir kimsenin kölesi olmak, Senyörün kölesi veya cariyesi olmaktan daha kötü değildir. Satılarak saraydan çıkanlar bile kendilerini azat edilmiş sayarlar.

JUAN — Demek ki kadınlar kapalı tutulduklarından kocalarına bakmıyorlar mı?

PEDRO — Ne bakması? Hasta yattığı yedi ay zarfında Sinan Paşa'yı tek bir kadın görmemiştir. Paşa da öyle. Üstelik de hasta yattığı bahçeli köşkün hemen yanındaki bölümde kaldıkları halde hanımlar paşanın nasıl olduğunu, baş haremağası vasıtasıyle benden öğreniyorlardı. Kirli çamaşırları haremağası toplayıp yıkamaya götürüyordu. Hastaya bakanlar içoğlanları ile uşaklardı.

MATA — Peki durumları ayrı bir bölme yaptıramayacak kadar zayıf olanlar da kanlarıyla ayrı mı yaşarlar?

PEDRO — Hayır, birlikte fakat bir odayı kadınlara ayırarak yaşarlar. Ne kadar fakir olursa olsunlar, tek kadınla yetinmezler. Cariye almak isteyenler, büyük bir han vardır, oraya giderler. Hanın avlusun-

da her milletten, her gün ikibin cariye satışa çıkarılır. En güzelleri bile elli riyalden fazla etmez. Ancak yetmiş riyale satılanlar bir afet demektir.

MATA — Yuları ve semeri ile bir eşşek daha fazla eder.

PEDRO — Yine de alıcı bulamadıklarından, her gün sayıları artar. Oysa ki içoğlanı ikiyüz riyale satılır.

JUAN — Bu bahsettiğin sınıftan olanlar evlerinde kanlarıyla birlikte mi yemek yerler?

PEDRO — Evet. Yemeği bizde olduğu gibi kadınlar pişirir. Pek fazla olmamakla beraber bazı kadınların sözleri kocalarından daha geçerlidir. Bu da ayrıldığı takdirde biçilmiş olan ağırlığı veremiyecek durumdaki erkeklerin evlerinde olur. Sokaklarda kadınlar süzüle süzüle yürürler. Arkalarında terbiyeli terbiyeli giden bir düzine halayıkları bulunanlar ise gemi sahibi veya kaptan, yahut da saraya bağlı kimselerin karılarıdırlar.

MATA — Burada hıristiyanlardan hoşlandıklarını söylüyorlar.

PEDRO — Kocalarının bahsettiğim durumları yüzünden hıristiyanlara değil de zencilere karşı sevgi gösterirler. Sokakta lâf attığınız zaman kızmazlar. Büyük bir kısmı eviniz olup olmadığını sorar, yok derseniz ağır sözler söylerler. Var derseniz gizlice görmeye gelirler. Gelenler arasında reis karıları bile çıkar. Sizden hoşlanırlarsa kim olduklarını söylerler ve ilerisi için de söz verirler, aksi takdirde kendilerini daima gizli tutarlar.

MATA — Kötü kadınlar da var mı?

PEDRO — Kötü kadını ve arabulucusu olmayan millet yoktur. Kalabalık milletlerde de bunların sayısı fazladır. Çingene randevu evleri çoktur. Sürtük hıristiyan, Yahudi, Türk kadınları da pek çoktur. Bu kötü kadınlar arasında genelevlerde kalmayıp, sürtüklük etmedikleri halde aynı işi yapanlar da çoktur.

JUAN — Kadınları ata binerler mi?

PEDRO — Ekseriya tahtırevan şeklinde kapalı arabalarla gezerler. Ata binerler, fakat katıra binmezler. At üzerinde de yanlamasına değil, erkekler gibi bacaklarını açarak otururlar.

MATA — Doğrusu bu güzel değil, kadına yakışmaz.

PEDRO — Doğuda, Türk'ün hakim olduğu yerlerde bütün kadınlar şalvar giyer ve şalvarla yatarlar.

JUAN — İyi bir âdet. İspanyol kadınları gibi «Claque» giyerler mi?

PEDRO — Ne olduğunu bile bilmezler.

MATA — Peki ne giyerler, nasıl giyinirler?

PEDRO — Baş örtüsü hariç, erkekler gibi giyinirler. Ve dünyaya geldiklerinden beri hep ayni şekilde giyinmişlerdir denilebilir. Bizdeki gibi durmadan kıyafet değiştirmezler. Mümkün olduğu kadar hıristi yanların yaptıklarının aksini yapmaya çalışırlar. Onlara göre hıristiyanlardan ve hıristiyan âdetlerinden uzak kalındığı ölçüde Allah katında itibar kazanılır ve Muhammed'in dinine yaklaşılmış olunur. Bu yüzden yakasız mintan, bol şalvar, kıvrım kıvrım kollu kaput, dar ve uzun kaftan giyerler. Bize benzememek için sokakta ters yürüyebilseler onu da yapacaklardır. Onları bu yola sevkedenler de evliya gibi saydıkları hocalardır. Yolda gördükleri hocaya karşı yüzlerini

çevirip yan yan birkaç atım atarlar. Yakasız mintanları pamuktan dokunmuştur. Başka bez kullanmazlar. Mintanın üstüne giydikleri zıbınların kolları dirseklere ve etekleri dizkapaklarına kadar uzanır.

JUAN — Kolları neden o kadar kısa?

PEDRO — Namaz kıldıkları için, abdest almakta zorluk çekmesinler diye.

MATA — Zıbın uzun olunca pantolonu çekmek zor değil mi?

PEDRO — Onlarda bizim gibi askılı potur giymezler. İnce bezden şalvar giyerler.

JUAN — Üşümüyorlar mı?

PEDRO — Kışın, altında temiz kalsın diye bir yün şalvar daha giyerler. İnce meşinden kırmızı veya sarı mesti de ayaklarına geçirirler.

MATA — Neden?

PEDRO — Ayaklarının daima temiz olması gerekir. Yazın giydikleri lâpçınlar ince deriden mor, kırmızı veya sarı renkte yapılır. Bizdeki kumaşların boyanışı gibi deriye çok güzel renkler verirler Kepenek yerine de dolama adı verilen, topuklara kadar uzun şeyler giyerler. Manto olarak uzun ferace veya kaftan giyerler. Giyimlerini mümkün olduğu kadar iyi kumaştan yaptırırlar. Kalite itibariyle yüksek olmamakla beraber, üzerine türlü nakışlar konmuş, gösterişli ve zarif çeşit çeşit kumaş dokunur. Kurşunî renkte seten, kıpkırmızı kadife, sırma işlemeli Şam kumaşları, İyi kaliteli ve parlak kumaşları da vardır. Fakat öbürleri gibi zarif olmadığı için Senyörler bile itibar etmezler.

JUAN — Dediğin kumaşlardan bir elbiselik kaça mal olur?

PEDRO — En pahalısı bir yana, diğerleri yirmi-beş - kırk duka arasındadır.

MATA — Ne kadar ucuz. Ben olsam yünlü ve ipekli yerine hep bunlardan giyinirdim.

PEDRO — Ucuz dikiş diken usta terziler vardır. Elbiseyi baştan aşağıya diktikleri için hem güzel oturur, hem de dayanıklı olur.

MATA — İş öyle bir dikişe kalırsa gene pahalıya mal olur.

PEDRO — Bir dukadan fazla dikiş parası vermezler. Pek sık ve pek ince bir dikiş zannetmeyin. Serçe parmak uzunluğunda ve kıl inceliğindeki iğnelerle bir işçi bir elbiseyi iki günde bitirir. Zıbınınkiler gibi dolamanın da kollan dirseklere kadardır. Feracenin ve kaftanın kollarını dar ve uzun yaparlar. Gömleklerinin kolları da zıbın gibi kısadır ve dirsekle bilek arasındaki boşluğu kolluk takarak kapatırlar. Abdest alırken kolayca çıkarıp takarlar.

JUAN — Bizim şehir halkı gibi şartlara bağlı olmadan, arzu ettikleri şekilde giyinmelerine memnun oluyorlardır.

PEDRO — Lâpçın ve mestlerin gayet geniş konç--arı var. Onlar bizim gibi uçları kopçalı bağ değil, çatmalı düğme kullanıyorlar. Ayakkabıları da kayık gibi sivridir. Tabanları tahta gibi sert olduğu için ayaklarından kolayca çıkar. Çeşme altında yıkandığı zaman, cam gibi, su çekmez. Ayakkabıların burnuna düzinelerle çivi çakar, topuklarına nal gibi demirler koyarlar.

MATA — Yolda giderken gürültü çıkarmaz mı?

PEDRO — Önemli değil. Burada ses çıkarmayan ayakkabılar yerine gürültülü olanlar kullanılsaydı

böyle bir şey düşünür müydünüz? Giyimlerinden bahsederken herkesin aynı şekilde giyindiğini söylemiştim. Bu yüzden koca erken kalkarsa karısının, karısı erken kalkarsa kocasının elbisesini giyebilir. Elbise diktiren terziye, «şurası şöyle, burası böyle olacak, şu yanma şunu, bu yanına bunu koyacaksın» diye bir şey söylemezler. Yalnız üste giyilen şeye ipince bir astar konulur. Terzi ölçü almadan adama bir kere bakar ve bir de örnek alır o kadar.

JUAN — Sivil, hoca, subay, er, hep topuklarına kadar uzun elbise mi giyerler?

PEDRO — Evet. Rum, Yahudi, Macar, Venedikli, kısacası bütün doğu.

MATA — Savaşırken zorluk vermez mi?

PEDRO — Neden rahatsız olsunlar? Doğduklarından beri aynı şekilde giyiniyorlar. Gerekince eteklerini kuşaklarının altına sokuverirler. Senyörler kendilerine müjde veren veya iyi bir iş görene mükâfat olarak ipekli bir giyim verirler. Konaklarında bulunan terzi köleler durmadan elbise dikip hazırlarlar. Senyör bu elbiselerin her gün bir tanesini giyer ve çıkardıklarını dağıttırır. Sinan Paşa'ya baktığım zaman beşyüz elbisesi olduğunu saydım. Hediye etmek istediği kimseyi bana söyler, ben de ilgiliye giydirsin diye içoğlanına verirdim. Hediyeyi alan elbiseyi giyerek paşanın elini öpmesi ve armağanı getirene birşey vermesi gerekirdi. Büyük Senyör bir yere bir kumandanı atamak isteyince, kendisine elbiselerinden birini hediye eder, alan da teşekkür için gelip elini öperdi. Bu âdet için buralarda büyük bir yalan doğdu. Sır-

tında erguvan renkli bir elbise olmayan hiç kimse Büyük Senyör'ün elini öpemez ve kendisiyle konuşamaz diye uydurdular.

MATA — Bu sözlere hâlâ inananlar vardır.

PEDRO — Görmek için şöyle veya böyle giyinmek gerekir diye birşey yoktur. Giydiği şeyleri sık sık hediye eder ve bu şerefe erişenler verdiğini giyerek kendisinin elini öperler o kadar. Büyük Türk, Iran seferine çıkarken Sinan Paşa'yı İstanbul'da vekil bırakmıştı. Ayda bir veya iki ayda bir, o gün kuşandığı kılıçla sofasına konan ekmeği bir ulakla yolladığı zaman paşa çok sevinirdi. Kılıcın mânâsı adaletten ayrılmaması, ekmek de sevgi ve teveccüh demekti. Paşa bunları aldığı zaman sonsuz memnuniyet gösterirdi. Tam bu sırada kendisinden bir şey istenebilirdi.

JUAN — Bizdeki kadar zerdeva, dişi tilki veya başka bir hayvan kürkü kullanırlar mı?

PEDRO — Samur ve zerdeva bizdeki kuzu derisinden daha çoktur. Türkiye'de kışın kürk giymeyen Yahudi, Hıristiyan ve Türk yoktur. Herkes gücü yettiği kadar iyisini alır. Kürkler ucuz olduğu kadar çeşitlidir de. İyi bir zerdevayı yirmi veya otuz riyale alırsınız. Samur ise yüz, yüzelli arasındadır. Köstebek yedi riyale satılır. Hem de zerdevayı andırır. Tavşan ve kül renginde, havı bol kır faresi kürkü dört, erkek tilki üç, kuzu iki riyaldir. Havı erkek tilkininkine benzeyen ve ucuz olduğu için herkesin alabileceği çakal kürkü bir duka eder. Her Türk yolculukta kurt derisi kaplı gocuk taşır. On riyale alınır ve gösteriş bakımından zerdevadan farksızdır. Bizdeki kürklerden tek farkı

bizimkilerde daha fazla deri kullanılması ki bu da bol yaptırmamızdan ileri geliyor.

JUAN — Başlık ve kukuleta da kullanırlar mı?

PEDRO — İşte erkekle kadın giyimi arasındaki tek fark bundadır. Kibarı, askeri, sivili herkes ayda bir defa traş olur, bıyıklara hiç dokunmazlar. Din adamları sakal uzatırlar. Kafalarını da tepede bir tutam saç bırakarak uzatırlar.

JUAN — Neden?

PEDRO — Savaşta vurularak kafaları kesilirse düşman, ağzına elini sokmasın, saçlarından tutarak kaldırsın diye. Düşman parmaklarının ağızlarına girmesi pek ağırlarına gidermiş.

JUAN — Böyle saçma bir şeye hepsi inanırlar mı?

PEDRO — Daha saçmalarına da kulak verirler. Başlarına giydiklerine gelince; en altta ince ve dikişli bir takke giyerler. Bunlar hapishanelerde yapılır. Üstte iki parmak kalınlığında buruşmasın diye arasına pamuk döşenmiş ipekten bir serpuş, daha üstte de Çalma dedikleri bir sarık vardır. Kimi büyük kimi ufaktır. Kibarlar kırk arşın uzunluğunda, gemiciler yirmibeş arşın uzunluğunda sarık sararlar. Sinan Paşa Divana giderken başka, çarşıda dolaşırken başka çeşit sarardı ama her ikisi de seksen arşından az değildi. Müftü, kazasker ve kadılar da öyle sararlar. Sarık sarmak bayağı marifet ister. Bu işle geçinen insanlar vardır. Sarık daima bembeyaz ve tertemiz olmalıdır. Ufak bir leke veya kusur olursa çözülüp yıkatırlar.

JUAN — O kadar ağırlığı nasıl taşırlar?

PEDRO — Hergün yapa yapa alışırlar. Saksağana bile tekrarlaya tekrarlaya konuşma öğretilir. Tıpkı

damlaların zamanla kayayı oynatması gibi. Sarıklar için faydasız da denilemez, çünkü savaşta kelleyi korur. Açık bir başı yarmak o koca sarığı kesmekten kolaydır. Hayatında hiç Türk görmemiş bir kimse yandan görse kadın zanneder. Çünkü giyimleri uzun, başlıkları bembeyazdır.

MATA — Türk kadınları saçlarını nasıl süslerler?

PEDRO — Saçları uzundur ve omuzlarının üstüne dökülür. Bizim papazlar gibi alınlarının üstünü kırparlar. Sert, zarif, sırma işlemeli bir hotozu başlarının üstüne kondururlar. Çenelerinin altına uçlarını düğümleyerek hotozun ön tarafını kapatmayacak şekilde bir yemeni bağlarlar. Daha üste altın sırma ile işli bir tül atarlar. Alınlarında tacı andıran, klaptandan bir şerit sarılıdır. Boyunlarına iki veya üç defa doladıkları tülü durmadan düzeltirler.

MATA — Başlıkları güzelmiş doğrusu.

PEDRO — Pek de yakışır.

JUAN — Bunu bizimkiler bilseydi kendilerininkileri bırakıp aynısını yaparlardı.

PEDRO — Broşdan hoşlanmazlar ama taşlar son derece ucuz olduğu için kıymetli taşlarla süslü altın gerdanlık, bilezik ve küpe, orta halli olanlarda bile bulunur. Üzerlerinde ikibin duka değerinde mücevherle düğüne ve hamama gittikleri bile olur.

MATA — Zannedersem sen de aralarında bir Ped ro idin?

PEDRO — Allah beni kahretsin bir tanesine bile kötü gözle baktıysam. Düğünde bulunduğum zaman kadınlar benden kaçmazlardı. Bir hanıma bakmaya gittiğim zaman kadınlar etrafımda halka olur beni or-

talarına alırlardı. Bunlardan bazıları Rumca, Türkçe, İtalyanca kimi de gayet ince bir İspanyolca konuşurdu. İspanyolca konuşanlar her gün Engizisyon'dan korkarak Aragon ve Valansiya'dan eşleri ve varlıkları ile kaçıp gelen «Morisco»lardandı. Bütün bunları gördüğüm için bana İspanya'dan az Yahudi kaçıyor dediğiniz zaman inanmıyorum. Pek çok müslüman ve Yahudinin kaçtığını hıristiyan âleminden bize gelen haberlerden öğreniyorum. Beatriz Medez adında Portekizli bir kadın İstanbul'a gelmiş Kadın çok zengin olduğu için beraberinde kırk at ve çoğu İspanyol kadın ve hizmetçi dolu dört büyük bir yaylı getirmişti. İspanya'nın düklerinde bile o kadar kapı halkı bulunmaz. Kendini emin bir yere atmak istiyordu. Venedikte Büyük Senyör'le temasa girişerek gelebilme müsaadesi almıştı. Bütün arzusu adamlarının Yahudiler gibi takke giymeyip Venedikliler gibi giyinmeleriydi. Büyük Türk ise böyle bir haraç vericiyi kaçırmamak için müsaadeyi verdi. Başka şeyler de isteseydi onlara da peki derdi.

JUAN — Bütün bunlar kadına ne kazandırıyordu?

PEDRO — Pekçok şey. Yahudiler hıristiyanlara göre düşük durumdalar. Hıristiyan gibi giyinirlerse Yahudilerin durumuna düşmeyeceklerdi.

JUAN — Bütün Yahudiler orada da başlarına kukuleta takmazlar mı?

PEDRO — Başlarına giydikleri şey Türklerinki gibi. Yalnız onlarınki daha ufak ve tanınmalarının kolay olması için rengi sarıdır. Safran sarısı. Rumlar mor renkte giyerler. Beklemediğim bir anda Beatriz'in

bütün maiyetiyle Yahudi olduğunu ve Grasia De Luna ismini aldığını öğrendim. Oraya gelmesinden bir sene sonra, 1554 yılında bir erkek yeğeni geldi. İmparatorun ve Fransa saraylarının itibarlı bir kimsesi idi, buna lâyıktı da. İyi binici, iyi dost, iyi atıcı, okumuş bir adamdı. Kendisini İspanya'da, İtalya'da Flandr'da tanınmış ailelerden tanımayan yoktu. İmparator kendisine şövalyelik bile vermişti. Hanımın üçyüzbin duka drahoması olan tek kızını almak için şeytana uyup sünnet olan bu adamın ismi «Don Juan Micas»dı. Bugünkü adı «Yasef Nasi»dir. Adamları da «Don Samuel», «Don Abraham». «Don Salomon» isimlerini aldılar. Hıristiyanlıktan ayrılmadan önce kendisini görmeğe gider, bir kaç riyal için şeytana uymamasını, o parayı şeytanın tekrar alacağını söylerdim. İnanmış gibi göründüğü için ben de artık teyzesini görmeye gitmeyeceğini zannederdim. Çok geçmemişti ki şeytana uyduğunu öğrendim. «Neden böyle yaptın?» deyince de engisizyonun takibinden bıktığı için yaptığını söylerdi. Oysaki orada kaldığı için engisizyon kendisini daha çok takip edecekti. İki ay bile geçmeden pişmanlık duyduğu için ağladığını gördüm. Ama şeytan onu para ile teselli ediyordu.

JUAN — Türklerin eğlenceleri nasıldır? Atlı sa vaş oyunları var mıdır?

PEDRO — Hayır. Oyunda lâzım olan malzemeleri kullanmazlar.

JUAN — Paskalyalardan başka dinî bayramları ve umumî eğlenceleri var mıdır?

PEDRO — Yoktur.

MATA — Duyduğumuza göre «Senjan» gününü büyük bir törenle kutlarlarmış.

PEDRO — Yanlış. Bizim azizlerimize karşı saygı duyarlar ama kutlamayı günah sayarlar. Sen Piyer, Sen Pol ve Sen Jan'ın iyi insan olduğuna inanırlar, saygı duyarlar. Fakat kutlama günleri yoktur. Yalnız Sen Jorj'u adamakıllı kutlarlar ki bu da bizdeki 23 Nisan'a rastlar.

JUAN — Sen Jorj'u neden kutluyorlar?

PEDRO — Türk evliyası ve Türk Şövalyesi olduğunu, hıristiyanların hile ile kendilerinden aldıklarını söylerler.

JUAN — Onlar da Sen Jorj mu derler?

PEDRO — «Hıdrellez» derler ve savaşçılar kendisini sivillerden daha fazla sayarlar. Büyük Senyör Macaristan'a veya Sofi'ye karşı sefere çıkacağı zaman o güne getirebilmek için bazen yolculuğunu bir iki ay kadar geriye veya ileriye attığı olur. Bu günde savaşa başlanırsa kazanılacağına inanırlar. Bizdeki budalaların Sen Jan günü yaptıkları gibi, erkek, kadın onun uğruna bir fincan kan aldırırlar. Hıdrellez günü kan aldırmak için Sinan Paşa'nın konağındaki kadınların bana hediye ettikleri gömlek ve mendiller bir yıllık ihtiyacımı karşılardı. O gün, iki berberle birlikte, konağa giderdim. Kadınlar örtülü vaziyette ikişer ikişer yanıma gelirler, yerlere veya bir tekneye bol bol kan akardı. Ben kıpırdamamaları için, kollarını ovalardım, berberler de hacamat ederlerdi. Güçleri yettiği kadar herkes bana birşeyler verirdi. Kimi gömlek, kimi şalvar, kimi de mendil getirirdi.

MATA — Tuhaf şey, Bayramları, törenleri yoksa nasıl vakit geçirirler? Oyun oynayarak mı?

PEDRO — Çok az oyun oynarlar. Muhammed'in bayrağı altına toplanmış olan bütün insanlara dört deste kâğıt yeter. Müslüman olmadan önce kumarbazlık eden bir külhanbeyi olursa oyun oynamak için bir Yahudi veya Venedikli arar. Bazı gemiciler, bizim dama oyununa benzer bir oyunu bezin üzerine kareler çizerek oynarlar. Fakat sırf oyalanmak için, parasız oynarlar. O da pek nadir olarak, deniz durgun iken, bizdeki çocukların çakıl taşları ile oynadıkları gibi.

JUAN — Neden oynamıyorlar? Nasıl bir sebep ileri sürüyorlar?

PEDRO — Geçen gün de söylediğim gibi, Tanrı'ya karşı saygısızlık, vaktini boş yere geçirmek, başkasına zarar vermek ve nefsini alçaltmak gibi sebeplerden.

MATA — Şu halde bütün zamanlarını yemekte harcıyorlar ki bu da pek iyi bir şey değil.

PEDRO — Türkler kadar yemekten zevk duymayan, yemek işlerine değer vermeyen millet yeryüzünde yoktur. Kral, prens veya senyör olsun günde üç öğün için bir saatten fazla zaman harcamazlar.

MATA — O yok, bu yok, o halde geriye bir şey kalıyor, o da uyumak.

PEDRO — Yaptıkları şeyler arasında en azı uykudur. Şafak söker sökmez uyanırlar, güneş hiç kimseyi yatağında yakalamaz. Nelerle uğraştıklarını aralarından üç dört yıl bulunmuş bir kimse olarak söyleyeyim. Esnaf bütün sene dükkân işleri ile uğraşır.

MATA — Hafta tatillerinde de mi?

PEDRO — Tatillerde Ayasofya'ya veya başka bir

camiye Cuma namazına, eş - dostu ziyarete giderler. Birlikte yemek yerler ve gezmeye çıkarlar. İş zamanı konuşamadıkları mevzuları konuşurlar. Bizim papazlar gibi hocaları oyun ve eğlenceye iştirak etmezler. Matbaaları olmadığı için dinî görevleri dışında kitap yazar, okurlar. Adalet görevlilerinin ise hiç vakitleri yoktur. Silâhşorler silâh talimleri sırasında yumurtayı vurmakla kalmayıp, kılı yarmaya uğraşırlar. Savaş olmadığı zaman hayatlarını kazanmak için bir sanat elde etmeye uğraşırlar. Gündeliklerini arttırmak için sokakta atla gezinerek Paşalara, Sancakbeylerine uğrar, bağlılıklarını bildirerek hediye koparmaya çalışırlar. Krallar ve Paşaların da, koca imparatorluğu idare etmenin zorluğundan, oyun ve eğlencenin ayıracak vakitleri olmaz.

JUAN — Bunlar bir millet için büyük fazilettir. Bizler için de utançtır.

PEDRO — Oralardan dönen maskaraların sözlerine inanıp kafalarınızı boş yere yormayın. Bunlar esir oldukları için kürek çekerken karşılaştıkları sert muameleye göre anlatırlar. Nasıl ki işe yaramayan askerler kumandanları kötüleyip bütün suçu onlara yüklerlerse, aslında tutsak olanlardan oralar hakkında doğru bilgi elde edilemez. Çünkü esirler evlere giremezler. Onlar ancak hapishaneyi görebilirler. Ben görmüş olduğum dünyanın üçte birine yakın yerlerde daha faziletli insanlara rastlamadım. Görmediğim yerlerde ve Hindistan'da da olabileceğini sanmam. Şüphesiz, Muhammed'e inandıkları için, cehennemi boylayacaklar ama aslında dediğim gibi insanlar. Oyun oynamadıklarına göre vakitlerini geçirecek bir şey bulamazlar sözü pek tuhaftır.

JUAN — Saat kaçta yatarlar?

PEDRO — Karanlık bastırdıktan iki saat sonra, yaz olsun kış olsun, mutlaka yatarlar. Yatsı namazını kıldıktan sonra hemen yatağa girerler. Gün ağarırken sabah namazını kılmak üzere kalkarlar. Bir kısmı kalkıp, bir kısmı da uykuya devam eder sanmayın. Erkek, kadın, küçük büyük herkes aynı saatte kalkar.

MATA — Yatakları ne şekildedir? Yerde yattıklarını söylemişlerdi.

PEDRO — Doğru ama, yatakları bizimkilerden daha rahattır. Karyola yerine halıların üstüne döşek denilen fitilsiz bir şilte ve onun üstüne de yumuşak bir şilte koyar, üzerine çarşaf yayarlar. Üzerlerine yorgan örterler. Üstü ipekli, altı bezden kumaşla bu yorganı kılıflayıp kirlendikçe değiştirirler. Kılıfın alt kısmı dört yandan kıvrılarak yorganı kavrar. Döşekler bir kişilik, dar olduğu için ipekli kısım fazla kumaş istemez ve ucuza malolur. Bu anlattığım halleri vakitleri iyi olanlarınkidir. Çok soğuk olursa uzun havlı mor ve kırmızı renkte battaniye kullanırlar.

PEDRO — Duvarlar kaplı mıdır?

PEDRO — Ancak Kral ve oğlu duvarları kaplatır. Burun için ipekli giyim kumaşları kullanılır. Diğer insanlar, bizim yaptıklarımızın aksini yaptıkları için, yeri halı ile döşeyip duvarları bembeyaz bırakırlar.

JUAN — Halıları nasıldır?

PEDRO — Pek ince dokunuşludur. Bizde duvarları süslemek kibarlık olduğu gibi onlarda da yerleri süs

lemek kibarlıktır. Bu yüzden, biraz önce de söylediğim gibi ayaklarını tertemiz tutarlar. Bir eve ayakkabı çıkarılmadan girilmez. Bunu sırf halıları kirletmemek için yapmıyorlar. Durmadan ayakkabı çıkarıp giyme mecburiyeti yüzünden ayağa kolay giyilen papuçlar kullanırlar.

MATA — Ayakkabıları nerede çıkarırlar?

PEDRO — Herhangi bir odaya girerken ayakkabılarını çıkarıp kapı önüne koyarlar. Bizden farklı olan diğer hususiyetleri de iskemlede oturmayışları. Hanımlarımız gibi halı yastık döşeli kerevetlere yaslanırlar.

MATA — Nereye oturuyorlar?

PEDRO — Mindere.

MATA — O kadar alçakta mı?

PEDRO — Yerle bir seviyede.

MATA — Ne biçim?

PEDRO — Terzilerin peykeler üzerinde bağdaş kurarak oturdukları gibi otururlar. Pek terbiyeli kişiler, karşılarında bulunan yüksek durumdaki kimselerin emirlerine göre diz çöker ve kalçalarını topuklarına dayayarak otururlar. Buna alışkın olmayanlar ayakta kalmayı tercih ederler.

MATA — O şekilde oturmaktan yorulmazlar mı?

PEDRO — Ben bile alışkın olmadığım halde yorulmadan bütün bir gün oturabilirim. Daha anne kucağında alışanlar için zaten mesele yok.

JUAN — Yüksek durumda olanlara da mı iskemle yok?

PEDRO — Vardır. Macaristan, Venedik, Floransa Fransa elçileri gibi hıristiyan senyörleri oturtmak

için bulundurulur. Bunları, âdetlerini bildiklerinden, pek güzel süslenmiş, bizdeki gibi koltuklara geçirirler. İstedikleri zaman kendileri de otururlar. Günah değildir, sadece alışamadıkları için oturmazlar.

JUAN — İstanbul'da ne kadar elçi vardır?

PEDRO — Fransa Kralı Türklerle dost olduğu için devamlı bir elçi bulundurur. Bundan önceki «D'-Aramon»du. Şimdiki de «de Codignat»dır. Macar elçisi «Juan Maria»dır. Söz gelmişken bu elçiyle ilgili bir şey anlatayım. Bu size savaş konusunda Türklerin ne kadar ihtiyatlı olduklarını gösterir. Juan Maria yıllardan beri elçilik etmekteydi. 1552 yılında Türklerle savaş başlayınca elçiyi bir kuleye kapattılar. Bir yıl çarpıştıktan sonra anlaşma yoluna girdiler. Büyük Türk, Sofi'ye karşı büyük bir harekete hazırlandığı için barışı görüşmek üzere, Juan Maria'yı yolladı. Macaristan'a varan elçi barış şartlarını kabul ettirdikten sonra elçiliğinin çok uzun sürdüğünü ve sıhhatinin bozulduğunu ileri sürerek başka bir yere tayinini istedi. Kulede tutuklu olduğu zaman kendisine bakmıştım. Macaristan Kralı barışı kabul etti ve şartları Viyana Piskoposu ile yolladı. Piskopos İstanbul'a gidip heyetini takdim edince Büyük Senyör Juan Maria'yı sordu. O da hasta olduğu için kendisini yolladıklarını söyledi. Büyük Türk elçi olarak Juan Maria gelmezse anlaşmanın bir satırını bile imzalamayacağını söyledi. Piskopos bu sözü krala iletti, kral da buna lüzum görülmediğini, gönderdiği elçinin çok yüksek bir şahsiyet olduğunu ve Zat-ı Şahaneleri kendisiyle görüşürlerse memnun kalacağını, yazdı. Büyük Türk diretti. Paşalar, buna neden bu kadar önem verildiğini sordukları zaman yarı öfkeli:

«Nasıl olur da benim divanımda böyle gaflet sahibi bulunur? Yıllardır içimizde kalarak her şeyimizi bilen bir kimsenin düşman meclislerinde bize karşı tutulması, tesirli olabilecek yerleri öğretmesi sizce önemsiz midir? Sözün kısası Juan Maria ölü veya diri gelmedikçe bir maddeye bile imza atmam» dedi. Sonunda, belirli bir zaman içinde gelmezse hükümsüz kalacaktır, kaydıyla anlaşmayı imzaladı.

MATA — İşte bu yüzden daima kazanıyor, hiç yenilmiyorlar. Bana göre Büyük Türk'ün düşüncesi hiç bir prensin aklına gelmezdi. Kendisini tanımıyorum ama öğütleri tutulacak, sağlam görüşlü bir insan olduğu fikrindeyim. Bizde böyle düşüncelere önem vermezler. Nitekim ömrü boyunca dümbelek, gitar ve santur dinlemiş, hiç davul ve borazan sesi duymamış bir insanı, hatır sayarak kumandanlığa, askeri müşavirliğe getirirler. Düşünün, savaşta bunların tutumlarından ve öğütlerinden ne hayır gelir?

JUAN — Kör kılavuzun arkasına takılan yandı. Bence de görgüsüz kişilerin sözlerine değer vermemek gerekir.

PEDRO — Prens Ânibal'ın Afrika'da ünlü bir filozofu dinlemeye gittiği zaman verdiği cevabı biliyor musunuz?

JUAN — Hayır.

PEDRO — Filozof, dinleyen insanın kim olduğu nu öğrenince konuyu savaşa yöneltmiş. Savaşta kral ve generallerin nasıl davranmaları, askerin düzenlenmesi, saldırı ve geri çekilmelerde ne yapılması gerektiğini anlatmış. Dinleyenler memnun olmuşlar ve Anibal'e fikrini sordukları zaman beğenmediğini, çünkü

savaş konusunda ders vermenin büyük savaşlar kazanmış kişilere düşeceğini, ömrü boyunca değil bir ordu, hattâ bir silâhlı er bile görmemiş bir insana düşmeyeceğini, bu adamın bir filozof değil, bir budala olduğunu söylemiş. Kendisini haklı bulmuş ve verdiği cevabı herkes beğenmiş.

MATA — Ben de beğendim. Hıristiyanlar arasında da bütün gördükleri sırık ve kılıç oyunlarından ibaret olduğu halde durmadan savaştan bahsedenler çoktur.

PEDRO — Öyleleri vardır ki işi cirit oynamak olduğu halde askere gidince kargının hangi elle tutulacağını bilmezler.

JUAN — Ne diyelim? Allah ıslah eylesin. Venedik ve Floransa'nın da elçileri var mıdır?

PEDRO — Türklerle barış halinde olan bütün kral, prens ve beyliklerin elçileri vardır. Venedik ve Floransa elçilerine «Balyos» derler. Bunlar Galata'da oturan kendi tüccarlarının dâvalarına bakarlar.

MATA — Tüccarlar çok mudur?

PEDRO — Bin haneyi bulurlar.

MATA — Esirlere bir faydaları dokunur mu?

PEDRO — Aksine kötülükleri dokunur. Bizim krala da öyle. Zincire vurulan bir esiri görünce hemen kaçarlar, esir bir şey söylemek isterse cevap vermezler. Esirler için gönderilen kurtarma akçesinin üzerine yatıp iki yıl kullandıktan sonra esir öldü veya fidyeyi az buluyorlar diye iade ederler. Bunları söylerken duyduklarımı anlatıyorum sanmayın. Bu meselelerin dört tanesiyle şahsen uğraştım. Orada olsaydım daha çok da uğraşırdım. Üç senede bir «Balyos» değişir. Sinan Paşa'ya tercümanlık yaptığım zamanda öğrendi-

ğim iki şeyi de anlatayım. Biri yeni tayin edilen Venedik elçilerinin itimadnameleriyle ilgili. Yeni gelen elçinin tirşe üzerine yazılı olan itimadnamesinde şöyle yazıyordu...

MATA — Ben bu lâflardan bir şey anlamadım.

PEDRO — Juan de Voto a Dios'a sor anlatsın.

MATA — Kudüs'e giderken Venedik'ten geçmediği için o da bilmez.

PEDRO — İspanyolcası şöyle: «Tanrı'nın izniyle, Venedik Doju olan biz Marco Antonio Trevisan, pek devletli Osmanlı İmparatorunun Deniz Beylerbeyi ve İstanbul'da Vekili muhterem Sinan Paşa'ya içten selâmlar ve saadetler diledikten sonra, Büyük Senyör'ün nezdinde Balyos olarak asil ve sevgili dostumuz Antonio Erizzo'yu, Domenico Trevisan'ın yerine tayin ettiğimizi bildiririz. Padişah ile aramızdaki dostluğa uygun şekilde vazifesini yapacak olan elçimize itimad edilmesini ve söyleyeceklerinin bizim sözlerimiz olarak kabul edilmesini rica ederiz. Allah'tan uzun Ömür ve saadetler dileriz. Dojlar sarayı, yıl Milâdi 1554, ay Nisan 16»

MATA — Doğrusu gerekeni kısaca söylemiş.

PEDRO — Elçilerin söyleyecekleri arasında bizde bilinmeyen ve üzerinde durulmayan bir nokta vardır. Elçiler her ay denizden veya karadan Venedik'e bir rapor gönderirler. Aynı şeyi bizim elçilerimiz de yaparlar. Yalnız balyoslar kendi hükümetlerinden her ay aldıkları yazıyı Büyük Senyör'e, kendisi yoksa vekiline götürerek Türkiye dışında olup bitenlerden bilgi verirler.

Meselâ İspanya kralı şuradadır, bu kadar askeri vardır, şu işin peşindedir; Fransa kralı filân yerdedir, şu kadar kuvveti vardır, falanın hakkından gelmiştir; Papa bunu yapmıştır, filânca prens ayaklanmıştır gibi şeyler. Böylelikle buralarda olup biten şeylerin hepsinden Büyük Senyör'ün haberi olur. Bunları şuradan buradan öğrenmiş değilim. Büyük Türk İran seferinde iken Sinan Paşa'ya İtalyanca raporlar okur ve kendisine gönderilmek üzere Türkçe'ye çevirerek anlatırdım.

MATA — Herhalde bizim krallar da Venediklilerden Türkler hakkında bilgi alıyorlardır.

PEDRO — Türklerin temkinli olmaları yüzünden dediğin olmaz. Venedikliler Divan'da görüşülenleri öğrenemezler. Bu bakımdan kendi aralarında da tedbirlidirler. Sefere çıkmadan önce Donanma kumandanı bile gideceği yeri ve günü bilmez.

JUAN — Nereye gideceklerini bilmeden nasıl yola çıkar?

PEDRO — Bunun nasıl yapıldığını anlatayım. Gemilerin açılacağı gün Büyük Türk, Donanma Kumandanına hil'ât giydirir ve eliyle mühürlediği emri, kurmayı ile birlikte belirli bir yere gittikten sonra açmasını ve emrini yerine getirmesini söyler.

Sinan Paşa Trablusgarb'ın alınmasını sağlayan sefere çıkarken ne yapacağını bildiren kapalı talimatı Sicilya'daki Rigoles hisarı yakınlarında açması, oraya kadar kimseye sataşmaması emrini almıştı. Talimat ta Sicilya Kral Naibi Juan De Vega'ya elçi gönderip

aralarındaki anlaşmaya aykırı ve haksız olarak aldıkları Afrika kasabasını geri vermelerini söylemesi, red cevabı alırsa istediği yerleri vurması yazılıydı. Juan De Vega ise «O yer Büyük Türk'ün değil Dorgut'undur. Dorgut'tan almakla isabet ettik. Bu meselede herhangi bir şey yapamam. Fakat İmparatora yazarak cevabını bekleyeceğim» dedi. Sinan Paşa kimseyi dinlemeyen, başına buyruk davranan Korsan Dorgut'un hakkından gelmek yetkisini de almıştı. Beklediği karşılık gelmeyince, Paşa'nın Rigoles'i ve Kalabriya kıyılarını vurmaya başladığı zaman Dorgut yetişmişti. Bazıları oniki, bazıları da onaltı gemisi varmış derler. Paşa kendisini iyi karşılamış ve külhani yaman kaptan olduğundan birlikte çalışmayı teklif etmiş. Malta'nın bitişiğindeki Gozzo adasını birlikte vurup altıbin kişiyi kaldırarak Trablusgab'a saldırmışlar. Fransız vali hıyanet ederek, Sen Jan şövalyelerini serbest bırakırsa şehri teslim edeceğini söylemiş. Yine de şövalyelerin hepsi kurtulamamışlar. Trablus'un alınmasından Paşa Dorgut'u affetmiş ve birlikte İstanbula geldiği takdirde Büyük Türkün sevgisini kazanacağını söylemiş. Dorgut kendisine inanmış ve büyük başarılar kazanarak Îstanbula dönmüşler. Dorgut'un gelişine Büyük Senyör çok sevinmiş ve üçbin eskudo karşılığı bir yıllık bağlamış. Sinan Paşa'ya kafa tutmaya başlayan külhani «Onun ikiyüz gemi ile başaramadığını ben altmış parça gemi ile yaparım» demiş ve Büyük Senyor'ün karşısında haklı da çıkmıştır. 1553 senesinde altmış kadırga ile Fransız gemilerini yanına alarak Bonifacyo'ya, Sicilya'ya, Licata'ya ve Pantalea'ya çıkarmalar yapmıştır. Aynı sayıda gemiyle 1554 yılında Bastia'yı basmıştır. Sinan Paşa'nın ölümünden sonra

1555 yılında yerine geçen deniz kumandanı ile birlikte çıkmış, fakat akınlarda bulunmadan, yedi parça gemi bulundurmak şartıyla atandığı. Trablusgarb valiliğine gidip yerleşmiştir.

JUAN — Sen «Guterraez»i tanıdın mı?

PEDRO — İşte anlattığım Dorgut odur. Pekçok defalar birlikte yemek yedik, iyi dost olmuştuk. Durmadan hıristiyanlar üzerine hikâyeler anlatırdı.

JUAN — Nereden biliyordu? Eskiden hıristiyan mıydı?

PEDRO — Hayır, Türk'tü. Üçbin Duka kurtarma akçesi karşılığında Andrea Doria'nın esirliğinden kurtulmuştur.

JUAN — Nasıl o kadar meşhur, o kadar kötülük etmiş bir kimseyi bırakmışlar? Andrea Doria gibi büyük bir prens bu kadar kötü bir adamı üç bin dukaya karşılık nasıl serbest bırakabilir?

PEDRO — Bu yapılana, benimle konuşurken Dorgut da şaştığını söyledi. Üstelik her bin dukaya karşılık bir milyon, hattâ daha fazla topladım diyerek alay ederdi.

JUAN — Kafasını uçursaydı ne lâzım gelirdi?

PEDRO — Yahut da ömrü boyunca insanca muamele ederek hapiste tutabilirdi. Büyük Senyör böyle yapar. Değerli bir kumandan veya savaşçıyı bütün Hindistan'ı verseler geri vermez. O «Benim gibi varlıklı bir kimseye bu adamın vereceği bin, onbin duka hiçbirşey sağlamaz, bu adam önemli bir kimse olmasaydı yüksek mevkilere ermezdi, serbest bırakırsam verdiklerinin yüz mislini çıkarmaya çalışır» yolunda hesaplar yapardı. Bu düşünceyle adamı esirlerin bu-

lunduğu kulelerden birine çalıştırmadan, iki akçe gündelik bağlayarak hapsederdi. Artık adam için kurtuluş yoktur. Ömrü ne kadar kısa sürerse onun için o kadar hayırlı olur.

MATA — Savaş yönünden gösterdikleri uyanıklıklardan biri de bu çeşit davranışları. Bence tamahkâr savaş adamı on para etmez.

PEDRO — Haklısın. Ve bugün bütün hıristiyan ordularında bu tamahkârlık vardır.

JUAN — Başka türlü olamaz, hiç iki zıt bir araya gelir mi? Savaşa vurgun vurmayı düşünmeden katılan çok azdır. En fazla kâr sağlayanlar da en az savaşanlardır.

PEDRO — Türklerin esir aldıkları kumandanlara ne yaptıklarını biliyor musunuz?

MATA — Ne yaparlar?

PEDRO — Uzun yaşayıp bir türlü ölmeyenleri yok etmez, kendilerine baş ağrıtmasın diye bir nafaka bağlarlar ki Türk esirlerine de aynisi yapılsın diye.

MATA — Bütün âdetlerini öğrenirken az daha yemeklerini unutuyorduk.

PEDRO — Bu konuda da şimdiye kadar anlattığım şeyler kadar söylenecek var.

JUAN — Bizim saraylardaki gibi onlar da yemeği debdebe ile mi yerler? Hiç değilse Büyük Senyör böyle yapmaz mı?

PEDRO — Sinan Paşa'nın yemek yiyişini anlatırsam yüksek tabaka için örnek vermiş olurum. Bir başka örnekle de orta hallilerin, Sinan Paşa'nınkine biraz gösteriş ilâve ederek Büyük Senyör'ün yemek âdeti hakkında bilgi edinmiş olursunuz. Yerde oturdukları

gibi yemeklerini de yerde yerler. Halıların kirlenmemesi için at derisine benzeyen kalın ve renkli sahtiyan sererler. Peçete görevini yapması için de dört kenarını dizlerine çekebilecekleri genişlikte bir bez yayarlar. Bu durum komünyonlardaki kiliselere benzer. Yerdeki deriye fosra derler. Orada senyörlerin bile sofrasında meyva, bıçak tuzluk, tabak bulunmaz.

MATA — Yemiş yemezler mi?

PEDRO — Çok yerler ama yemekte değil.

JUAN — Yenecek şeyi neyle keserler?

PEDRO — Pide adını verdikleri ekmeklerini üçe bölerek sofraya getirirler. Bu parçaların üzeri tabak gibidir. Herkes etini kendi pidesinin üzerine koyar. Aşçılar çok usta oldukları için yemeğe gereken çeşniyi verirler, böylece sofrada tuz kullanılmaz. Çaşnıgir denilen içoğlanları, Sinan Paşa'nın konağında günde birbuçuk riyal alarak sofraya yemek taşırlardı. Bizde çaşnıgir'in karşılığı Metrdotel'dir. Başlarındakine de «Çaşnıgirbaşı» denir. Sırf bu iş için özel bir kıyafetleri vardır. Paşa her yıl kendilerine iki kat elbise verir. Biri ipekli, biri de ince dokumadır. Başlarına yeniçerilerin uçları yatık üsküflerinden, yalnız kırmızı renkli olanları giyerler.

MATA — Bunların tanesi ne kadardır?

PEDRO — Yatırmanın gümüşüne taş işlenirse elli eskudo eder.

MATA — Sadece yemek taşırken mi giyerler?

PEDRO — Arasıra Paşa ile dışarı çıktıkları zaman da giyerler. Bellerine sardıkları kemere kuşak derler. Gümüş telden örülü ve zırh gibi olan bu kuşakların eni bir karıştır. En hafifi elli eskudo eder.

JUAN — Göze nasıl görünür?

PEDRO — Semer bile altın veya gümüş işlemeli olursa güzel görünür. Bunların hepsi, başkanları yanlarında olmak üzere mutfağa gidip yemeklerini sahanlarla alırlar.

MATA — Bu sahanlar gümüşten midir?

PEDRO — Şeriatleri gümüş kapla yemek yemeyi, gümüş kaşık ve gümüş tuzluk kullanmayı meneder, Büyük Türk, prens, büyük, küçük hiç kimseye de bu yetkiyi vermez.

MATA — Neler söylüyorsun? Hiç Büyük Türk'ün sofrasında gümüş takım bulunmaz olur mu?

PEDRO — Vardır Hem de en güzelleri. Çırakmalı kocaman şamdanları vardır ama hiç birini Büyük Türk kendisi yaptırmamıştır. Venedik'ten Fransa'dan Macaristan'dan, Hırvatistan'dan hediye gelir. Hiçbirini kullanmaz, hazinesinde saklar. Sinan Paşa'ya da çeşitli yerlerden gümüş hediyeler gelmiştir ama kullanmazdı.

MATA — Kim engel oluyor?

PEDRO -— Hiç kimse değil, din.

MATA — Neye dayanarak?

PEDRO — Onlara sorulduğu zaman dünyada gü müş kaplarla yiyenler ahirette bunu yapamazlar, derler.

MATA — Peki nede yerler?

PEDRO — Bakır kaplarda. Orada bakır, İngiltere'de işlenen «Peltre»den daha güzel işlenir. Bizim şimşir veya başka bir ağacı tornada işleyerek çeşitli güzel şeyler yaptığımız gibi onlar da bakırı işleyerek ya parlar. İstenilen şekil verilirken bakır kalaylandığı

zaman gümüşü andırır. İşte bütün ileri gelenler ve Büyük Türk bu sahanlarda yemek yerler. Bunlar eskidikçe yeniden kalaylanır ve çok ucuza çıkar.

MATA — Bizim tencere ve tavaları kalayladığımız gibi mi kalaylarlar?

PEDRO — Bizde yapılan düzedüz maskaralık. Onlar en iyi cins kalaya nişadır katarlar. Dört saat içinde Büyük Türk'ün bütün sofra takımını, usta bir kalaycı kalaylar. Çaşnıgirler ellerinde kapaklı sahanlarla iki sıra halinde mutfaktan yemekleri gayet muntazam bir surette sofraya getirirler. Çaşnıgirbaşı önce kendi sahanını, sonra yanındakinin sahanını sofraya koyar. Diğerleri ellerindekini birbirlerine devrederek çarnıgirbaşıya verirler, böylece Paşa'nın sofrasına bütün yemekler getirilir. Yine aynı tertipte sofra toplanır.

MATA — Başlıca yemekleri nelerdir?

PEDRO — Yemekleri hep yağlıdır. Et kızartmasını pek nadiren yerler, hattâ yemezler, İtalyanların «Minestra»sı gibi çorba dedikleri bir yemekleri vardır ki kaşıkla yerler.

MATA — Bütün sahanlar çorbayla mı dolu?

PEDRO — Pilav diye her gün yedikleri bir pirinç yemeği vardır. İnek yağı ve koyun etinin suyu ile yapılır. Sulu değil tane tanedir. Ufacık çekirdeksiz İskenderiye üzümünü de bu pilava karıştırdıkları olur. Pilavın yanında bizdeki gibi karanfilli salça ve bal değil, parça parça edilerek pişirilen semiz koyun eti konur. Taze ve kuru erik hoşafına badem taneleri de karıştırır

lar. Zerde dedikleri koyu sarı renkte, pirinçten yapılmış bir şey daha yerlerki bu çok bal ister. Ayrıca pirinçten tavuk çorbası da yaparlar. Tavuğu parçalayarak pirinç ve biber katarak pişirirler. Hiç bir yemeği inek yağı koymadan pişirmezler. Kızartma, yahni, kavurma, mercimek, nohut, hiç biri yağsız yenmez, hattâ ekmeği bile yağa bularlar. Sinan Paşa'nın sofrasında en fazla tereotlu nohut, soğanlı kuzu yahnisi bulunurdu. Ispanak da sık yenir ve lezzetlidir. Diğer yemeklerine gelince: Etli, kabukları soyulmuş buğday ve şehriye yemeği, limonla yenilen mercimek, asma zamanı biberli baharlı yaprak dolması, kâğıt gibi yufkalara sarılan kıymalı börekler. Yemekde ayrıca salça kullanmazlar. Yemeğe fazla düşkün olmadıkları için bence ancak yaşamak için yerler, zevk aldıkları için değil. Kaşığı ellerine aldıkları zaman o kadar acele yerler ki, aralarına karışsan şeytanı kovalıyorlar zannedersin. İyi huylarından biri de yemekte konuşup eğlenmemeleri. Karnı doyan «Allaha şükür» deyip kalkar ve yerini başkasına bırakır. Yemek yönünden aralarında herhangi bir ayrılık yoktur. Hiç tanımadıkları bir kimse bile, ayakkabılarını çıkarıp sofraya oturur ve hemen yemeğe başlar. Paşa yemeğini bitirince Allaha şükreder ve sofrayı kaldırın derdi.

MATA — Demek onlar da bizim gibi Allaha şükrederler?

PEDRO — Bizden daha çok. Bizler ancak yılda bir kere hatırlayıp şükrederiz.

TİTAN — Ne gibi şeyler söyleyerek şükrederler?

PEDRO — «Elhamdülillah çok şükür Yarabbi, Allahutaalâ Padişahımızın bir gününü bin etsin» derler.

JUAN — Doğrusu güzel bir dua. Bizde aynısını etmeliyiz. Hattâ etmeyenleri bile ceza ve aforoz yoluyla zorlamak gerekir.

PEDRO — Günde en az dört defa bu duayı tekrarlamayan Türk yoktur.

MATA — Bir sahanı kaç kişi kaldırır? Bir mi, beş mi?

PEDRO — Nasıl beş kişi?

MATA — Bunu soruyorum. Bu işle kırk içoğlanının görevli olduğunu söyledin, saya saya sekiz dokuz yemek çeşidi saydın.

PEDRO — Mutlaka alay edersin. Dikkat ettiğin de bak. Hepsi yemekte hazır bulunur demedim. Sayılarını ve gündeliklerini söyledim. Maamafih pilav sadece bir sahan konmaz. Zerde ve et de öyle. Felemenk usulü yemekleri sofraya dizerler.

MATA — Sinan Paşa sofraya kimlerle otururdu?

PEDRO — Kendi köleleri haricinde herkesle oturabilirdi. Köleler arasında valiliğe kadar yükselenler bile birlikte yiyemezlerdi. Doğrudan doğruya kendi adamlarından olmamak kaydiyle, sofrasına bir aşçı yamağı bile oturabilirdi.

JUAN — Kendi adamlarından ileri gelenler, meselâ kâhya ve hazinedar da mı?

PEDRO — Baş kâhya ve aşçıbaşı Paşa'nın yemeğini yiyebilirler ama aynı sofrada değil. Yirmidört Türk uşağı, ikişer riyal gündelikle, çektirme ile denizden gezmeğe çıktığı zaman kürek çekerlerdi. Bu kayıkçılar köle olmadıkları için birlikte yemek yiyebilirlerdi.

MATA — Kürek çektirmek için köle kullansaydı daha iyi olmaz mıydı?

PEDRO — Gezinti gemisini kölelere emanet edemezler. Adamı hıristiyan toprağına bile kaçırabilirler. Sofraya gelince, içoğlanları sahanları hemen hemen ekşitmemiş olarak haznedarın sofrasına götürürler. Orada oda hizmeti gören içoğlanları, haremağaları, sayıları elliyi geçmeyen kimseler yerlerdi. Bu sofrada yarıya kadar inen yemek sahanları dışarıda bekleyen diğer içoğlanlarına geçer, onlar da yedikten sonra, sofraya terziler, kunduracılar, demirciler, silâhçılar kuyumcu vesaire otururdu. Yemekler pek çok el değiştirdiği için adamakıllı azalmış olurdu. Etin en kötüsü kalırdı. Ayrı bir yerde yiyen kâhyabaşı ve aşçı başının artıkları da öbür hizmetçilere giderdi.

MATA — Bir sahana ne kadar yemek konur?

PEDRO — Nasıl olur da bir ölçek pirinç sofradan tükenmeden geçiyor diye şaştın değil mi?

MATA — Evet.

PEDRO — Bütün ev halkını bir tek insan kalmadan doyuracak kadar pişen yemeklerden köpeklere, kedilere ve kuşlara da birşeyler kalır. Onlara kalmaması hem günahtır, hem de uğursuzluk.

MATA — Yemek pişirilen kapların büyüklüğü ne kadar ?

PEDRO — Konak halkına yetişecek kadar yemek pişirilebilen kaplar kazana benzerler. Ağızları biraz daha dar ve kulpları da yoktur. Tornada işlenmiş bakırdan yapılan bu kazanlara tencere derler. Tepsi dedikleri bir çeşit kapları daha vardır ki altları düz ve kenarları yüksektir.

JUAN — Şarap içmezler mi?

PEDRO — Yemekte su bile içilmez. Yemekten sonra çeşmelere veya su bulunan yerlere gidip bol bol

içerler. Sinan Paşa'nın konağında bir kaç çeşit şerbet vardı. Kiraz, kayısı ve erik gibi meyveleri kaynatıp şeker veya bal katarlar. Bozulmasın diye hergün yenisini kaynatırlar. Misafirleri şerbet içmeden bırakmaz lar.

MATA — Ziyafet var mıdır?

PEDRO — Dorgut'a Sinan Paşa'nın verdiği iki ziyafetten daha parlağı bizde görülmemiştir. Her türlü kanatlı hayvan, türlü hamur işleri, oğlak, ada tavşanı, kuzu, daha neler neler.

MATA — Tavuk göğsü yaparlar mı?

PEDRO — Evet yalnız onlar bizim gibi kuru değil suluca yaparlar ve kaşıkla yerler. Aslında yemekleri umumiyetle sulu olduğu için bizim senyörler gibi susamıyorlar. Buradaki senyörler sırf fazla içmek için kızartmalar ve barsakları parçalayan baharatlı tiritler yiyorlar. Tabii bu yüzden de fazla yaşamıyorlar.

JUAN — Yemekleri anlatırken hiç keklikten bahsetmedin. Orada hiç keklik bulunmaz mı?

PEDRO — Çok vardır ama uzaklarda. Kimse gidip avlayamaz. İstanbul'a yakın yerlerde ancak Büyük Senyör avlanabilir. Ege adalarında bizdeki serçeden daha fazla keklik vardır. Taşoz'da soframıza kırıntıları yemek için tavuklar gibi keklikler yanaşırdı. Sakız'da ise güvercin gibi ehlileşmişler. Gündüz kırlarda dolaşır, gece evlerde yatarlar. Adadaki Rumlar kekliği sevmez ve avlamazlar. Satmak isterlerse de alıcı bulamazlar. Rumlar havyarı severler.

MATA — Havyar nedir?

PEDRO — Karadenizde tutulan büyük balıkların beyinlerinden ve yağlarından yapılan ezme. Bizde zey-

tinyağı gibi yakın doğuda da havyar çok harcanır. Dış görünüşü arap sabunu gibidir.

JUAN — Burada da bulunur.

MATA — Yenilir mi?

PEDRO — Bir akçeye bütün ev halkına yetecek kadar alabilirsiniz. Rumlar yerler. İçkiyle iyi gider. İki dilimin arasına Ringa ve Sardalya gibi sürülür. Denizde en iyi yiyecektir. Isınmak istemez, etle de alâkası olmadığından perhiz zamanı da yenebilir. Sinan Paşa'ya «Emredin de size keklik getirsinler» dedim. Donanma kumandanı olduğu için adamların hepsi emrindeydi. Valilere haber gönderdi, kekliğe boğulduk. «Perdiz»in Türkçesi «Keklik»tir. Enenmiş horozun da «İblik». Bu sözü Türklerin bir çoğu bilmez.

MATA — Değişik yemekleri yok mudur? Hep bu saydıklarını mı yerler?

PEDRO — Et kızartması ve kebap da yerler. Genel olarak saydığım yerleri yerler.

JUAN — Şeriatları balığı menetmemiş. Üstelik lezzetli balıkları da varken neden hep et yiyorlar?

PEDRO — Balık sevmezler. Sinan Paşa'nın konağında iki kere bile yendiğini görmedim.

MATA — Sebep?

PEDRO — Şarap değil de su içtikleri için vücutta dirilecek sanıyorlar. Yumurtayı da çok sevmezler.

MATA — Peki, pirinci neden yiyorlar?

PEDRO — Pirinç ve ve buğday insanı kuvvetlendirir derler. Kahvehanelerde ve meyhanelerde şerbet de satılır. Bu Türk satıcılar bir «maravedi»ye doyacak kadar şerbet verirler.

JUAN — Sinan Paşa'nın bardakları nasıldır?

PEDRO — Senyörler ekseriya porselen bardak kullanırlar. Porselen zehiri çatlatarak belli eder derler. On eskudoya bir tane alınabilir. Kulplu ve ayaklı, kalaylı bakırdan taslan da bir litreye yakın su alır. Porseleni pahalı bulanlar bunları kullanırlar. Yine de durumları iyi olanlar bile bunlardan su içerler.

JUAN — Cam bardakları yok mudur?

PEDRO — Her şeyde olduğu gibi bize benzememek için, Venedik işi ince bardakları olduğu halde kullanmazlar. Hem zaten şarap içmedikleri için lüzum yok. Cam kaplar reçel gibi şeylerde kullanılır.

MATA — Porselen için söylediklerin doğru mu? Bizde de söylerler de.

PEDRO — İçine zararlı şeyler koyup çatlatsınlar da göreyim. Satanlar bunu para koparmak için söylerler. Ancak koca hayvanlar inanırlar. Yürek ağrısına karşı bilmem ne tırnağı, bilmem hangi hastalığa karşı kıymetli taşlar ve altın tozunu tavsiye etmeye benzer. Hakiki tababetin bulup uyguladığı faydalı ilâçları baltalayan uydurmalardan.

JUAN — Koca hayvan tırnağının tutarağa iyi geldiğine ben de şahidim. Tanıdığım bir hakimin bunu başarıyla tatbik ettiğini kaç kere gözlerimle gördüm.

PEDRO — Nasıl?

JUAN — Bir zavallı yere yıkılmış, kafasını sağa sola çarpıyordu. Hakim tırnağı parmağına taktı, adam da kalkıverdi.

PEDRO — Hakim kendi parmağıyla dokunsaydı yine kalkardı.

JUAN — Nasıl kalkabildi, parmağında ne keramet vardı?

PEDRO — Kendisinde koca hayvan tırnağı vardı demedin mi?

JUAN — Evet.

PEDRO — Hakimden ve sizin yaverlere inananlardan daha büyük hayvan mı olur? Nasıl da bir kimsenin parmağının ucuna dokundurarak iyi edebilecek bir şeyin varlığına inanıyorsunuz? En kızgın ateş parçası kuru bir tahtayı ve bezi tutuşturmak için bir müddet ister. Hiç hekimliğin iyileştiremeyeci hastalık eşek tırnağı dokundurmakla iyileşir mi?

JUAN — Gözlerimle gördüğüm şeyi nasıl yalanlayabilirsin?

PEDRO — Neden olabileceğini sebepleriyle izah etmek mümkün.

MATA — O zaman mesele kalmaz.

PEDRO — Şunu bilin ki hastalık arasıra artar, sıtma nöbetleri gibi kocakarılar yürek ağrısı ve darlığından meydana gelir derler ama doğru değil. Bu doğduran doğruya dimağla ilgilidir.

MATA — Şimdi anladım.

PEDRO — Bu nöbetler bir çeyrek veya en fazla yarım saat sürer. İşte ağzından köpükler çıkan hasta iyileşeceği sırada hakim tırnağı uzatmış. Madem ki iyileştiriyor o halde hasta tırnağı üzerinde taşısın. Beni hiç tırnak görmemiş sanıyorsunuz. Tanıdığım Sen Jan şövalyelerinden birinin tutarağı vardı. Adam üzerinde kıymetli taşlar, tırnak, antika paralar neler taşımazdı? Bütün bunlara rağmen hastalığında bir değişme olmuyordu. Bu adamın ismini söyleyebilirim. Kalabria'lı Kont de Monte Leon'un kardeşi Tabricio Pinatela'dır..

JUAN — Taşlarda, nebatlarda ve lâflarda bazı hassalar olduğu doğru değil mi?

PEDRO — Hepsi uydurma.

JUAN — Ne dersen de, bunlarda bulunan şifa verici hassalara bazı hekimler bile başvuruyorlar,

PEDRO — Benden üstün pek çok hekim var ama bunlara başvuranlara hekim denmez. Şarlatan denir.

JUAN — Altın yüreğe ferahlık vermez mi? Buna da itiraz edemezsin herhalde?

PEDRO — Hayır diyorum. Tıkır tıkır ele geçmeyince ferahlık vermez. Bana para sayılan yer sıkıntısı verir. Başkalarında çokken bende niye yok diye. Hafiflik duymak için görmek lâzım. Yüreğin gözü yok ki yenen içilen altını görsün. Dublon'u ehil hekimlerin sanıl kaynattıklarını biliyor musun? Senyör «dublon'u doktor efendi alsın» diyecek de ondan. Hasta da şarlatan hekimin aldığı altından kalan kirli suyu şifa niyetiyle içecek. Hasiyetli taşlar varsa şüphesiz en faydalı olan değirmen taşıyla değiştirin de saçma sözlerden vazgeçelim.

MATA — Allah için doğru söylüyor.

PEDRO — Cahil hekimler sanki okuyup öğrendikleri şeyleri mi tatbik ederler? Hep kocakarı uydurmalarını. Vay bu taşlardan, otlardan keramet umanların haline.

MATA — Juan de Voto a Dios, sana bir şey söyliyeyim mi?

JUAN — Ne söyleyeceksin?

MATA — Ne etsek Pedro de Urmelar'la başa çıkamayız. Her şeye şeytan gibi cevap buluyor. Sormak istediğimiz şeyleri söyleyelim. Türkler çalgıcı ve horatacılardan hoşlanırlar mı?

PEDRO — Gitara benzeyen basamaksız bir çalgı aletleri vardır. Kendi havalarına uyan Türk çalgıları çalarlar. Leventler büyücek kaşık şeklinde üç telli saz çalarak gündüzleri sokakta dolaşmayı marifet sayarlar.

JUAN — Bu levent dediğin kimlerdir?

PEDRO — Bizim korsan dediğimiz denizde savaşanlara derler.

İstanbul fatihi Sultan Mehmed'in öğüdünün aksine, horatacıları da vardır. Bunlara maskara derler. Bu hususta şimdiki imparatorun dedesi Sultan Mehmed pek hoş şeyler söylemiştir.

JUAN — Ne gibi?

PEDRO — Kendisine diğer krallar gibi sarayında neden soytarı bulundurmadığını sormuşlar, ne işe yaradığını sormuş, güldürür eğlendirir demişler. «Bunun için bana bir hıristiyan veya siyahi getirseniz daha iyi olur. Zira onların Türkçe konuşmasından daha eğlendirici bir şey olamaz» demiş. Sözleri pek doğrudur. Türkçe kapalı bir dildir ve birbirine benzeyen pek çok söz vardır. Bir İspanyol oraya gidince Türkçe konuşmaya çalışırsa karşısındakiler çok gülerler. Benim de başımdan iki olay geçti. Kendisine bakmaya gittiğim gayet güzel ve zengin hanıma pek çok ziyaretçi gelmişti. O gün ateşi düşmüş biraz iyileşmişti. Neler yiyebileceğini sordu. Bense Türkçe bildiğimi göstermek için tercüman kullanmadan «Artık iyisiniz, akşama biraz zeytinyağ ile sirke konulmuş haşlanmış salata yiyebilirsiniz, üzerine bir parça Zeker de koyabilirsiniz» dedim.

MATA — Zeker ne demek?

PEDRO — «Azucar»a şeker ve erkekle kadının arasını bulana Zeker derler. Bir harf yüzünden mânâ değişiyor. Tercüman sözü duyar duymaz dirseğiyle dürttü. O dürttükçe ben tekrarlıyordum. Hanımlar «Ne? Ne?» diyerek gülmekten katılıyorlardı. «Ne?» sorudur. Onlar «Ne?» dedikçe ben zeker diye cevap veriyordum. Söze karışan tercüman «Hanımefendiler kusura bakmayın, şeker demek istedi, beceremedi» dedi. Hepsi birden «Pekâlâ senden daha iyi konuşuyor» dediler. Daha sonraları her gidişimde bana «Zeker ister misin?» diye takılıyorlardı.

MATA — Kadınlarla görüşebilmenin en iyi yolu dil bilmemektir. İstediğin şeyi söyliyebilirsin ileri gidersen, dil bilmediğinden diye affederler.

PEDRO — Arkadaşım ihtiyar cerrahla birlikte bir gün bacağı yaralı bir Türk'e bakmaya gittik. İhtiyar dil bilmediği için, bir damarı dikmek gerekiyor, iğne getirsinler diye bana söyledi. Ben de hastadan incir istedim. Adamcağız incir yarasına iyi gelecek diye bacağını sürükleye sürükleye çarşılarda dolaşıp bir tabak incir getirmiş. Ben, ikram ediyor sanarak başladım inciri yemeye. İştahla yediğimi gören hasta inciri bunun için mi istediğimi sordu, ama arkadaşım işaretle iğne getirtinceye kadar, işin farkına varmadığım için yemeğe devam ettim. İğne gelince yaptığım yanlışlığı anladım ama sesimi çıkarmadım. O sırada uğrayan bir Yahudiye «Neden beni hasta halimle sokaklarda dolaştırdı, söyleseydi ona incir parası verirdim.» demiş. Yahudiye incir istemediğimi İspanyolca anlattım. Bu defa ihtiyar cerrahın istediği şeyin Türkçesini bana sordu. «İğnecik» demek isterken incir dedim. İş anlaşıldı ve eşek yerine koyup uzun uzun güldü-

ler. O günden sonra sık sık yanlarına gider, incir sözünü yüksek sesle tekrarlardım. Onlar da bana şarap ikram ederler ve şakalaşırdık.

JUAN — Gece çerağ kullanırlar mı?

PEDRO — Geceleyin sokağa çıkanları çok azdır. Onlar da çerağ kullanmazlar. Aydınlık vermek için altı köşeli, demir çubuklu, ince bez kaplı fenerler kul lanırlar. Çerağdan daha fazla ışık verir.

JUAN — Yemeklerden sonraki dualarını söylemiştin. Yemeğe oturunca dua etmezler mi?

PEDRO — Sadece yemeğe değil, her işe «Bismillahirrahmanirrahim» diye başlarlar. Mânâsı «Göğü, yeri, her şeyi yaratanın ismiyle»dir. Bununla ilgili deniz seferlerindeki âdetlerini anlatayım. Karada da böyle davranıp davranmadıklarını bilmiyorum. Donanma açılacağı zaman bizdeki fal kitabına benzeyen bir kitaba bakarlar. Kitapta git diye yazıyorsa gemileri düşman gemilerinin yarısı bile olsa giderler. Gitme diyorsa bütün hıristiyanlık âlemini elde etmek mümkün olsa bile gitmezler.

JUAN — Şarabı neden içmezler?

PEDRO — Bunu benden daha iyi anlatabilecek insan pek az bulunur. Çünki birçok bilginlerden dinledim. Muhammed birgün bir bahçe kenarından geçerken birçok gencin zıplayıp oynayarak eğlendiklerini görmüş, pek memnun olmuş. Camiye gidip namazını kılmış. Dönerken ayni gençlerin sarhoş olup birbirleriyle kıyasıya döğüştüklerini ve yaralandıklarını görmüş. Oysa ki sarhoş olmadan önce aralarında en ufak birşey geçmemiş. Bunun üzerine insanları sarhoş ederek hayvana döndüren şarabı men etmiş. Üç gün

lük üzüm suyu daha şıra olduğu için içilebilir. Dördüncü günü şarap olduğundan içilemez.

MATA — Türkler bağ kurabilirler mi?

PEDRO — Sadece üzüm ve kuru üzüm almak için bağ kurarlar. Şaraplık üzümü hıristiyanlar yetiştirirler.

MATA — Buğdayı kimler yetiştirir?

PEDRO — Türkler Anadolu'nun her yerinde buğday yetiştirirler Davarları da çoktur.

MATA — Süt severler mi?

PEDRO — Tazesini değil, ekşisini severler.

MATA — Ekşisi nasıl olur?

PEDRO — Yoğurt dedikleri. Bize göre ekşidir ama bizim kremadan hoşlandığımız kadar onlar da yoğurttan hoşlanırlar. Bütün yıl yaparlar. İlk Maya ile sütü koyulaştırırlar, maya olarak da yine yoğurt kullanırlar. İlk maya ise incir sütünden yapılır.

MATA — Çok mu ekşidir?

PEDRO — Limon suyu kadar değil. Bütün Orta Doğu'nun yoğurttan daha fazla bir yiyeceğe düşkünlüğü yoktur.

MATA — Tazesi varken bu da akıl mı?

PEDRO — Tat münakaşa götürmez. Onlar ekşiyi siz de tatlıyı seversiniz. Mayalanarak koyulaşan sütü bir torbada süzerler. Yemek veya içmek isteyince biraz su katarak sulandırırlar.

MATA — Berbat bir şeydir herhalde?

PEDRO — Senin sevdiğin kremaya onlar kaymak derler ama yoğurt kadar sevmezler. Salça gibi de kullanılır. Artık sıkıldığınızı sesinizin hafif çıkmaya baş ladığından anlıyorum.

MATA — Benim aklıma sorulacak bir şey gelmiyor ama İstanbul hakkında bir şeyler bilmek isterdim.

PEDRO — Onu da anlatacağım.

MATA — Ondan başlamak gerekirdi.

JUAN — Ben önce «Camelote» dokuyup giyerler mi diye soracağım.

PEDRO — İstanbul'da değil ama pek fazla uzak olmayan Ankara şehrinde vardır ve orada dokunur.

JUAN — İpekten mi dokurlar?

PEDRO — İpeklisi Venedik'te dokunur.

JUAN— Ben orta kalitede olanını söylüyorum.

PEDRO — Ankara'da ince tiftikden değil, kaba, yüne benzeyeni dokunur. Bu tiftiği veren keçiler sakız ağacının sadece bir yerde yetiştiği gibi, orada yetişir. Başka yerde ayni tiftiği vermezler.

JUAN — Nasıl oluyor da dokumalar ipek gibi parlak oluyor?

PEDRO — Kılların aslı parlak. Kaba yünden bir post bile ipek gibi parlar. Türkler bu postları yataklarına sererler.

JUAN — Ucuz mudur?

PEDRO — Bir çift beyaz post ikiyüz akçeye, yani dört eskudo'ya satılır. Siyah olanı üçyüz akçedir.

JUAN — Çifti mi?

PEDRO — Evet.

JUAN — Ne kadar ucuz. Burada oniki eskudoya vermezler.

PEDRO — Bir çeşit yünleri daha vardır ki buna «Muhayyer» derler. Öbürleri gibi parlak değildir ama ucuz ve gösterişlidir.

JUAN — Matalos Callando'nun dediği gibi ben de pes ediyorum. Artık İstanbul'dan bahsedebilirsin.

PEDRO — Boş yere sözümü kesmezseniz İstanbul'un durumunu ve bahsetmeye değer şeylerini kısaca anlatacağım.

JUAN — Emin olabilirsin.

PEDRO — İstanbul «Büyük Deniz»le Ege denizinin arasındaki kanalın kıyısındadır. Kanalın karaya saplanan girintisi yüzünden şehir yarımada gibidir. Girinti bir fersah uzunluğundadır ve İstanbul'un limanını meydana getirir. İnanın, bütün Akdeniz'de böyle bir liman bulunmaz. Dünyadaki bütün gemi, kadırga ve kayığı içine alabilir. Mavna veya kayık olmadan, herhangi bir gemi rahatlıkla karaya yanaşıp yüklenir veya yükünü boşaltabilir. Limanın üstünlüğü bir yanının İstanbul'a, bir yanının Galata'ya bağlı olmasındandır. Eni bir şeşhane menzili kadardır. Karadan bir şehirden öbürüne geçmek gerektiği zaman dört fersahlık yolu dolaşmak lâzımdır. Ufak bir para vererek karşıdan karşıya istenildiği zaman geçilebilir, her zaman da kayık bulunur. Reis ve gemici, deniz adamlarının hepsi Galata'da yaşar. Çünki tersane oradadır, kadırgalar orada yapıldığı için esirler de orada alakonulurlar. Büyük Türk'ün esirlerinin bir kısmı kulede, bir kısmı da bugün cami olarak kullanılan Saint Pablo'dadır. Kaptan Paşa'nınkiler başka bir kulede dururlar. Reisler esirlerini kendi evlerinde alıkoyanlar. Tersanenin kayıkhanelerinden her birine bir kadırga çekilebilir. Bunlar kemerli ve üzerleri örtülüdür. Sayabildiğim kadarıyla, yüz taneyi bulmuyor ama ona

yakın. Galata kasabası dört bin hanelik. Bütün Venedikli ve Floransalı bezirganlar burada oturuyorlar. Bin hane kadar olsalar gerek. Lâtin kilisesine bağlı üç manastırı «San Benito», «San Pedro», «San Fransisko»dur. San Benito'daki tasvirler kusursuz mozaiktendir. Yakın Doğu'nun en büyük kilisesi olmasına rağmen ihtiyar, bir tek papazı vardır. San Pedro, Dominiken'lerindir ve oniki papazı vardır. San Fransisko'nun ise yirmidörttür. İkisinde dualı, şarkılı Liturya ayinleri her saat eksik olmaz. İspanya'daki en tanınmış manastırlarda olduğu gibi. Orgları ve çanları yoktur. Büyük bayramlarda org yerine borazan çalınır. Büyük Senyör'ün emriyle bir saygısızlığa uğramamaları için manastırın kapısında ellerinde topuzlarıyla iki yeniçeri nöbet bekler. Merak eden bir Türk genci girmek isterse «Gir bak, fakat ses çıkarma. Yoksa kafana çomağı yersin» diye tenbih ederler. Galata'da Yahudiler oturmazlar. Yalnız sergileri vardır. Akşam tentelerini indirip, yatmak için İstanbul'daki evlerine dönerler. Burada Rum ve Ermeniler, yabancı gemiciler otururlar. Rum fırıncılar o kadar güzel ekmek çıkarırlar ki dünyada bir eşi daha bulunmaz. Bizim senyörlerin yedikleri francalaları orada halk yer. «Melantiyö» dedikleri üzerleri susamlı veya anasonlu çörekleri yemeğe doyum olmaz.

MATA Şarap içilmediğine göre meyhaneleri de yoktur.

PEDRO — Türkler içmez ama hıristiyanlar ve Yahudiler içerler. Çok iyi ve ucuz meyhaneleri vardır. Girdiğimiz meyhanede soru yağmuruna tutulurduk. «Beyaz mı, kırmızı mı, Kandiye mi, Gelibolu mu?» derler. Birini seçerseniz «Kaç yıllık» diye sorarlar.

MATA — Bu kadarı bizim sarayda bile bulunmaz.

PEDRO — Yiyecek içecek bakımından oraların durumu İspanya'dan iyidir.

JUAN — Ucuz mu bari?

PEDRO — Misket ve hepsinden üstün olan «Malvaziya»nın bir binliği dört eskudo eder. Tabii dört yıllıksa. Bir veya iki yıllığı üç asperoyadır. Bu bile «Saint Martin»den üstündür.

MATA — Kırmızısı?

PEDRO — Rumların «Topiko» dedikleri, yerli mânâsına geleni en üstünüdür. Sert ve rengi açıktır. Binliğini iki asperoya verirler. Bizdeki «Toro»ya benzeyen Midilli ve Sakız'ın koyu şaraplarının binliği birbuçuk asperodur. Binliği yedi maravediye olduğu için esirlerin içebildikleri, Trabzon, Marmara adası ve Eğriboz'dan gelen şaraplardır. Galata'nın başlıca sokağı «Lonca» denilen ticarethaneler bulunan San Pedro sokağıdır. Batıya bakan kapı tarafına tersane düşer. Doğuya bakan kapı tarafında da Tophane vardır. Toplar burada dökülür. Bu kapıdan sonra boğaz yukarıya doğru gider. Tophane'nin avlusunda kundakları alınmış toplar bulunur. Pek çok kral, ordusunun topçu kuvvetini bu atılmış olan toplardan kurmak ister. Aralarında Rodos, Bodin ve Belgrad'dan gelmiş büyük kuluvrina'lar da vardır ve içlerine bir adam sığacak kadar büyük toplar bulunur.

JUAN — Oraya ne diye yığmışlar?

PEDRO — Kullanılmadığı için. Bir yerde bir top lâzım olursa buradan seçip alırlar.

MATA — Hepsi demirden mi yapılmış?

PEDRO — Hayır, tunçtan. Hem de çan yapılan en ince tunçtan.

MATA — Attıkları o iri toplar ne kadardır?

PEDRO — Saymadım ama dörtyüzü bulur.

MATA — Dörtyüz ha?.. Çok doğrusu.

PEDRO — Atılı olanlar bu kadar olduğuna göre kullandıkları daha da fazladır. Kullanmayıp attıklarına bakılırsa... Galata ve İstanbul'da cami, hamam ve Rum kilisesi çoktur, birkaç bini bulur. İki tarafın da hamamları çok gösterişlidir. Dışarıdan saraylara benzerler. Yarım portakal şeklinde, kurşun kaplı kubbeleri vardır. İçinde de yeşim, mermer ve somaki kaplıdır. Çok kazanç sağladığı için yapılan masraf da fazladır. Günde en aşağı elli eskudo getirirler.

MATA — Bir kişi kaç para ile çıkabilir?

PEDRO — Adamına göre değişir. Yarım, bir iki riyal verenler vardır. Yoksul olanlar bir akçe verirler.

JUAN — Aynı anda kaç kişi yıkanabilir?

MATA — Aynı şeyi ben de soracaktım.

PEDRO — Altı kubbeli ufak hamamlarda seksen kişi yıkanabilir.

MATA — Teknelerde mi yıkanırlar?

PEDRO — Anlatayım. Hamama her girene bir peştemal verilir. Bele dolanan bu peştemal dizden aşağı sarkar. Peştemalı beline dolayan halvete geçer. Halvetlerde iki veya üç kurna bulunur, biri sıcak diğeri soğuk su akıtan iki musluk vardır. Kurna içine dökülen suyu herkes istediği gibi ayarlar. Her kurnanın kenarına kalaylı taslar konulmuştur. Başa, sırta bu taslarla su dökülür. Kurnanın içine girilmez. Yerler mermerden, gümüş leğen kadar temizdir. Hamamda bulunan işçiler sizi istediğiniz gibi yıkarlar. Bu şekilde sadece Türkler değil Yahudi, hıristiyan ve Yakın

Doğu'nun bütün insanları yıkanırlar. Ben de aynı şekilde onbeş günde bir hamama gidip yıkanarak hem dinçleşir hem de temizlenirdim. Aynısını biz de yapsak çok iyi ederiz. Türkler haklı olarak temizliğimiz konusunda bizi tenkid ediyorlar. İspanya'da hiç bir erkek ve kadın ömründe iki defadan fazla yıkanmamıştır.

JUAN — Zararını düşündüğümüzden. Çok yıkanmak çok kişiye zarar vermiştir.

PEDRO — Alışkın olmadıkları için. Her zaman yıkanılsın, bak zararı dokunur mu? Durumları iyi olanlar her hafta Perşembe günleri beraberlerindeki kimseler ve kendileri için hamama bir eskudo bırakırlar.

JUAN — Erkekli kadınlı yıkanılmaz mı?

PEDRO — İmkânsız. Çünkü Türkler namus konusunda çok titizdirler. Erkek ve kadın hamamları ayrıdır.

MATA — O hamamlarda çok fazla su harcanır herhalde.

PEDRO — Dünyada İstanbul'dan, Galata'dan çeşmesi çok olan şehir yoktur. Onun için her hamamın çeşmesi var. Hayırsever Türkler çeşmelerden çok uzak olan sokaklara mahzenler yaptırıp kendi hesaplarına doldurturlar. Tahta tıkaç musluk yerine kullanılır ve bu tıkacı tıkamayıp suyu boşuna akıtmak büyük günah sayılır. Doğudan batıya hiç bir şehir eski adı Bizans olan İstanbul kadar elverişli yere kurulmamıştır. Lüzumlu şeyleri dünyanın neresinde olursa olsun kolaylıkla getirebilirler.

JUAN — Benim kafam da hep bu noktaya takılıyor. Deniz kıyısında oldukları halde nasıl sıkıntı çekmiyorlar? Böyle yerler gerekli şeyleri alamazlar.

PEDRO — İstanbul iki denizi olduğu için sıkıntıya düşmüyor. Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan deniz yolu elli altmış fersah tutar. Bu yolun bir kenarında bulunan İstanbul'dan Karadeniz'e kadar beş fersah vardır. Böylece sol kolunu, genişliği ikiyüz, alanı dörtyüz fersahı bulan Karadeniz'e, sağ kolunu da Akdeniz'e uzatmıştır. Denizlerde dolaşmış olmadığınız için bunlardan pek hoşlanmazsınız. Ne yapalım, sadece şarap ve nohut anlatılmaz ki.

JUAN — Anlaşılması zor sözler kullanmazsan dinler, hoşlanırız.

PEDRO — Peki açıkça anlatayım. Gemileri yürüten rüzgâr ya güneyden ve batıdan ya kuzeyden ve doğudan eser. Başka rüzgâr yoktur. Rüzgâr güneyden ve batıdan eserse Kahire'den, İskenderiye'den, Suriye'den, Kıbrıs'tan, Girit'ten kısaca Cebelitarık'tan başlayıp bütün Akdeniz'den gemiler İstanbul'a gelirler. Kuzeyden ve doğudan esince de Trabzon'dan başlayıp Kefe ve Ten suyuna kadar bütün Karadeniz kıyılarından gene İstanbul'a gelirler. Havalar güzel olduğu zamanlar bir donanma kadar Karadeniz'den gemi gelir. İstanbul'da bulunduğum üç yıl içinde azık sıkıntısı çekildiğini görmedim. Ekmek, şarap et ve meyve bol bol bulunuyordu.

MATA — İstanbul'da bu her zaman bulunduğunu söylediğin şeyler pahalı mıdır?

PEDRO — Yarım akçeye, Pazar Ekmeği dedikleri iki okka ağırlığındaki ekmeğin bir okkasını verir-

lerdi. Ekmekleri ince undan yoğurulduğu için kar gibidir. Bunların da okkası bir akçeyedir. Katilya'nın en iyi etleri ayarındaki koyun etlerinin ikiyüz dirhemini bir akçeye verirler. Aynı fiyata dişi buzağı eti de alınabilir. İneğinki ise yarışmadır. Koyun canlı olarak alınırsa daha kârlı olur. Yarım eskudoya en semiz bir koyunu seçebilirsiniz. Azami yarım dukaya alınır. Herbiri on okka gelir. Zira kuyruk beşte birini tutar.

MATA — Demek kuyruk o kadar çeker?

PEDRO — Altı yedi libre bile çeken vardır.

JUAN — Koyunun kuyruğu mu?

PEDRO — Evet, üstelik de çoğu dört boynuzludur.

MATA — Hayatımda böyle şey duymadım.

PEDRO — Normal şeylerdendir. Afrika ve Sardenya'da bulunan herkes bilir. Türkler baş ve sakatatdan hoşlanmazlar.

MATA — Meyve bol mudur?

PEDRO — İstediğiniz kadar, hele kuru yemiş.

JUAN — Kuru yemiş nedir?

PEDRO — İncir, üzüm, badem, ceviz, fındık, kestane ve fındık. Üzüm pek çoktur. Misketine varıncaya kadar her çeşidi bulunur.

JUAN — Bu yemişler orada mı yetişir, dışarıdan mı gelir?

PEDRO — Çoğu orada yetişir. Bilhassa üzüm. Toprağı çok verimlidir. Ama çoğu taşradan gelir. Kiraz çoktur, vişne azdır. Vişneyi sevmezler. Üzüm gibi kurutarak kaynatır şerbetini içerler. Fena olmaz. İtalya'da da vişne azdır. En fazla Bolonya'da yetişir, adı da

«Maraska»dır. Kastilya'dan dışarıda Kudüs'e kadar geçilen bütün yollarda dilimli elma ve yarma erik bulunmaz ama İstanbul'da bizim dilimli elmalarımız kadar lezzetli mis elması dedikleri ufak ufak elmalar yetişir. Armut, elma, kavun bizdekinden bol ve ucuzdur. Büyük Türk'ün vekili olarak Sinan Paşa'nın İstanbul'u idare ettiği zamanlar konağa hediye olarak çok yemiş gelirdi. Bir defasında yirmi günlük yoldan Büyük Senyör'e getirdiklerinin aynısı olan sekiz tane kavun getirdiler; tadları anlatılacak gibi değildi. Onlardaki çürümeye yüz tutmuş kavunlar bile en iyi kavunlardan üstündü. Çekirdekleri, soyulmuş badem içine benziyordu. Merak edip getirene nerede yetiştiğini sordum. Irak'ta ismini çıkaramadığım bir nehir kenarında yetişiyormuş. Kumu biraz deşerler, su çıkınca iki üç çekirdek atıp örterler. Kavun kendi kendine yetişir, dedi.

JUAN — Hayret doğrusu. Çekirdeği suya doğrudan doğruya atılıyormuş ha?

PEDRO — Evet.

MATA — İstanbul kaç haneliktir? Valladolid'den büyük müdür?

PEDRO — Bir noksanı veya fazlasıyla bilecek kadar saymadım, ama Sinan Paşa'ya sundukları kütüklerden bir sonuca varmak mümkün. Hıristiyanlar kırk bin hane, Yahudiler on, Türkler de zannedersem altmış bin haneyi geçer. Fazlaya kaçmamak için yuvarlak olarak yüzbin hane diyebiliriz. Daha doğrusu bilen de araştıran da yok. Bu verdiğim sayılar şehrin iki fersah dışındaki varuşlardaki on bin hane dahil değil. Ayrıca, Halic'in kıyısındaki harap ahşap evlerde oturan on bin hane kadar Rum balıkçı vardır.

JUAN — Öyle çürük yapılarda deniz kıyısında nasıl oturuyorlar?

PEDRO — Liman olduğundan deniz sakindir. Kulübeye benzeyen evler denizin bayağı içindedir; bir fırtına çıktımı sular pencerelerden içeriye girer. Her ev, kullandığı ağ için yılda bir duka öder ama bunu bazan bir gecede çıkarır.

JUAN — İstanbul'un çevresi ne kadardır?

PEDRO — Bir fersahtan fazla.

MATA — Her yerinde oturuluyor mu?

PEDRO — Evet ama hepsi aynı sıklıkta değil. Büyük Türk'ün sarayı ile imparator Kostantin'in sarayı arasındaki uzaklık iki - ikibuçuk fersah kadardır.

MATA — İş - güç sahibi olanlar o kadar yolu nasıl giderler?

PEDRO — Şehrin üç yanı surlarla çevirili olduğu için üçken biçimindeki bu şehrin her yerinden deniz kenarına inilebilir. Dört akçeye bir kayık kiraladın mı gerisi kolay. İstediğiniz sahile istediğiniz kadar yük çıkarabilirsiniz.

JUAN— Ne gibi meşhur eserleri var ?

PEDRO — Pek az. Böyle şeylere fazla önem vermediklerinden hepsini yıkmış, harabetmişler. Üzerinde durulmaya değer eserler arasında dört büyük cami, saraylar ve paşalara ait konaklar vardır. En fazla görülmeye değer yapı «Bezistan»dır. Zemini alçak. üstü künbetli ve duvarları yangına karşı taştan ve kireçten yapılan kapalı bir çarşıdır. Çok geniştir. Bütün kuyumcular buradadır. İpek, sırma, altın, gümüş gibi ve mücevherat gibi şeyler burada satılır.

MATA — Bu satıcıların evleri de orada mıdır?

PEDRO — Öyle olsa içinde bir şehir kurmak gerekirdi. Her satıcıya ait bir dükkândan başka bir şey yoktur. Bezistan'ın dört kapısı arasında bu kapıları birbirine birleştiren uzun ve geniş dört sokağı vardır. Sadece İstanbul'un değil bütün imparatorluğun ticaretle ilgili işleri bu çarşıda görüşülür. Günün her saatinde buralardan geçmek zordur. Ancak yan yan yüründüğü zaman geçilir. Karlı havalarda bile üşütmez.

MATA — Tam yankesiciye göre yer.

PEDRO — Çarpan da bulunur. Ama Türkleri çarpmak zaten kolaydır. Hepsinin taşıdıkları heybeye elinizi soktunuz mu ne varsa alabilirsiniz. Bezistandaki mücevherat ve değerli şeyleri anlatmak mümkün değil. Bazı dükkanlardaki kıymetli taşları ölçekle veya şinikle tartabilirsiniz. Altın sırma ve bununla işlenmiş şeyler oldukça ucuzdur. Medina del Campo meydanında gördüğünüz mücevherlerin topunu Bezistanın bir tek dükkânında bulabilirsiniz. Gümüş sofra takımını kullanmadıkları halde bizim sarayda kullanılandan daha güzelleri ve daha çoğuna rastlanır. Nasıl anlatayım, hep altın, gümüş, ipek, ipek, ipek. İnsanın buralarda aklına gelip de bulamıyacağı şey yoktur. Dediğim o dört sokakta çuha bez, silâh, baharat da satılır. Kapıların önünde girip çıkanları kontrol eden iki yeniçeri nöbet bekler.

JUAN — Anlattığın yerin büyüklüğü ne kadardır?

PEDRO — Çevresi yarım fersahtır.

JUAN — Az değil.

PEDRO — İstanbul'da ayrıca şehrin üstündekilerden başka yer altında da görülecek şeyler vardır.

JUAN — Ne gibi?

PEDRO — Bodrumlar, mermer sütunlu ve her yeri taşla tuğlayla örülmüş künbedli bodrumlar. Hemen hepsi de gezilebilecek kadar geniştir. Eğilmeyi gerektirmeyecek kadar da yüksek tavanları vardır. Çünkü yüksekliği otuz kırk ayağı bulur. Bazılarının bir fersaha yakın eni ve boyu vardır. Direkler içlerini daracık sokaklara böler.

JUAN — Dediklerinden şüphe etmiş olsaydım, ağzımdan ne çıkardı bilmem.

PEDRO — Şüphelenme, çünkü ben buraları gördüm.

JUAN — Niçin yapılmış?

PEDRO — Şehrin ihtiyacı olan ipek ve iplik buralarda eğirilir. Aralıklı yapılmış, sokağa açılan pencereleri vardır.

MATA — Hiç böyle bir şey duymadım,

PEDRO — Şimdi duydun. Girilecek iki yer öğrenmiştim. Saray seyreder gibi kaç kere seyrettim.

JUAN — İstanbul'un belli başlı sokakları hangileridir?

PEDRO — Bir yeri anlatmak istedikleri zaman semt isimleri kullanırlar. Sokak isimleri yoktur. En önemlileri dört büyük camiin sokaklarıdır. Filan Paşa nerede oturur? Diye sorulunca «Sultan Mehmed'te» veya «Sultan Bayezid'te» diye cevaplandırılır. Oysa ki bu dedikleri semtlerin uzunluğu ve genişliği yarım fersahı bulur. Bir şey almak veya satmak için de sokak adı söylemezler. Malın cinsine göre: Tavukpazarı, Atpazarı, Balıpazarı, vs. derler.

MATA — Tavuk pahalı mıdır?

PEDRO — Yolunmuş ve temizlenmiş tavuk bir, ibliğin en iyisi ise bir buçuk riyaldir. Büyük camilerin meydanlarında İtalya'daki gibi yılanlar ve kertenkelelerle türlü oyunlar yapan madrabazlar, bir çok kökçü, bir gemi yükü kavurma satanlar, bir düzine bakla ile geçimini sağlayan kocakarılara kadar herkese rastlanır.

JUAN — Bakla ile ne yaparlar?

PEDRO — Çingeneler gibi fala bakarlar. Rumlar ve Türkler hurafelere çok düşkün oldukları için falcıların her sözüne inanırlar. İbrahim ve Sinan Paşa'nın konaklarının önünde, Atmeydanında Roma'dakine benzeyen ama daha yüksek ve daha oturaklı bir dikilitaş vardır. Üzerindeki lâtince ve Yunanca beyitlerden İmparator Teodüsyüs tarafından diktirildiği anlaşılıyor. Bunun üstünde üç kafalı madenden bir yılan dikilidir ki at üstünde bir kişi tepesine eliyle değebilir. Bundan başka tek parça olmayan düzenle yerleştirilmiş taşlarla örülü daha yüksek bir direk vardır. Buralardan giden bir insan İstanbul'a girerken ilk olarak Yedikule'yi görür. Bir araya toplanmış yedi tane sağlam yapılı kule. İçleri para ile dolu derler ama benim gördüğüm bir tanesinde samandan başka bir şey yoktu. Şehirde yenen etlerin büyük bir kısmı burada kesilerek kasaplara dağıtılır. Burgos'taki ev sayısı kadar İstanbul'da kasap vardır. Soğuklar daha başlamadan pek çok kar harcanır ve kar satan dükkânlar vardır. Bunlar kasaplar kadar çoktur ve ucuz satarlar. Şerbetçilerin tezgâhlarında kaya kadar kar bulunur, bıçakla keserek ufalayıp şerbetin içine atarlar. Bu şekilde Eylüle kadar devam eder, daha sonra kar fiyatlarına kalıp kalıp buz satılır.

JUAN — Nasıl muhafaza ediliyor?

PEDRO — Türkiye'de yüksek dağlar vardır ve bu dağlarda Büyük Senyör'e ait kocaman mağaralar bulunur. Her yıl karla doldurulur, az masrafla denizden taşındığı ve çabuk eridiği için ucuza satılır. Ucuza verildiği halde Büyük Türk'ünkü bitmeyince başka kar satılmaz. Bu, Büyük Türk'e yılda otuzbin duka gelir sağlar. İstanbul ve Galata içinde de kar toplayıp satanlar bulunur ama kar her sene yağmaz. Türkler çiçekleri çok severler. Cenovalı hanımlar gibi başına bir çiçek takabilmek için yanındaki bütün parayı veren hanımlar vardır. Bu yüzden çiçek satmak için yazın pek çok dükkân açılır. Bazılarında beşyüz duka eden çiçekler bile bulunur. Şehrin bir tarafında Romalılardan kalma çok yüksek ve kalın bir direğin tepesine içten ve burma bir merdivenle çıkılır. İşte «Avratpazarı» denilen kadınlar pazarı haftada bir gün burada kurulur. Ben bu pazarın yüzbin dukaya çıktığının sanıyorum. Kısaca bir şehirde bulunması gereken her şeyi göz önünde bulundurarak, burayı Roma, Venedik, Napoli, Milano Paris ve Ligo ile mukayese edemeyiz. Bu şehirlerin hepsini de görmüş bir insan olarak genişlikleri, mevkileri, güzellikleri, ticaretleri ve bollukları bir araya gelse yine de İstanbul'u geçemez derim. Bunları hissî veya tek taraflı bilgilere dayanarak söylemiyorum. Her yönden özelliklerini saymak için bir ömür yetmez. Başka şeyler de öğrenmek istiyorsanız önümüzde çok uzun zaman var, artık nefesim tükendi bana acıyın.

MATA — Şimdilik aklıma sorulacak bir şey gelmiyor. Ben sormaktan yoruldum da sen nasıl cevap

vermekten yorulmayasın, sana tamamiyle hak yeriyorum.

JUAN — Ben de Matalas'ın dediklerinin aynısını söyleyeceğim. Pek çok faydalandık. Soracağımız bir şey kalmadı.

PEDRO — Anlaştığımıza göre Türklerin dedikleri gibi «müsaadenizle» aklınıza getirmeyeceğiniz bir şeyi anlatayım. Bu, Türklerin kan kardeşi olmak âdetidir. İki kişi arasında büyük bir dostluk başlarsa bunu devam ettirmek için parmaklarını hafifçe kanatıp birbirlerinin kanlarını yalayıp emerler. O andan itibaren kardeş sayılırlar ve birbirlerine karşı her türlü yardımda bulunurlar. Bunu sadece iki Türk arasında değil hıristiyan ve Yahudiler de yaparlar.

MATA — Pedro'nun Türkiye'de bir kan kardeşi olacağına kim inanır. Hele akraba olunca ziyafet vermek âdeti varsa.

JUAN — Zannederim böyle bir şey yaptıysa kendirlerinden ayrılacağını bildiği kadınları aldatmak için yapmıştır.

İNCİYİ İSTEYİNİZ
Tercüman
ASGARİ ÜCRETLER TESPİT EDİLDİ
İŞÇİ YEVMİYESİ EN AZ 22-25 LİRA
Sizler çalışırken de ibadet ediyorsunuz
Başbakan "Hedef milliyetçi
Tercüman
1001
1 KASIM'DA
TÜRKAN
DA TEMEL ATTI

FİYATI: 10 TL.